

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 222.

ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΙΑΣ

παρά Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς

καὶ

ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ.

Ἰ. π. θ.

Η. ΚΑΛΔΑΓΓΑ.

(Συνέχ. ἴδ. φυλλ. 220 καὶ 221.)

ΣΤ'.

Η συνεχής ἐφοδος τῶν πανταχόθεν ἐπιχειμένων καὶ ἐκ τοῦ βάθους τῆς Ἀσίας πανδημεῖ εἰσβαλλόντων βαρβάρων φαίνεται τὸ πρώτιστον αἶτιον τῆς βαθμιαίας παρακμῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς ἀναποδράστου πτώσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ἡ ἐφοδος τῶν βαρβάρων ἤρξανε κατ' ἀντίστροφον λόγον τῆς προϊούσης ἐξασθενήσεως τῶν Ῥωμαίων καὶ Βυζαντινῶν, καὶ ὁσάκις ἠτύχησεν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ὁ αὐτοκρατορικός ἀετός, διὰ πολὺν χρόνον ὀπισθοδρόμησαν οἱ βάρβαροι. Τὸ ἀπέρριπτον Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἔχον στρατὸν μόνιμον, εὐκόλως διὰ στρατολογίας καταρτιζόμενον κατὰ τὴν τυγχάνουσαν ἀνάγκην, ἠσκημένον καὶ κάτο-

γον τῆς στρατιωτικῆς τάξεως καὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰ ἀτάκτως ἐρορμῶντα σίτρα, ἀν' ἄνωγον δὲν παρεσθῆκετο ὁ στρατιώτης στερούμενος τοῦ γενναίου καὶ ἀκαταμυχήτου φρονήματος, τὸ ὅποτον ἐκ μόνου τοῦ αἰσθητικῆτος τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς τιμῆς ἐκπηγάσει.

Ὅλγα τινα περὶ τοῦ στρατοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πείθουν ἡμᾶς, ὅτι ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως προήλθεν ὁ ὄλεθρος, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς τῶν βαρβάρων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὁ στρατὸς συνέκειτο ἐκ τῶν ἐξῆς στοιχείων· ἐπὶ τῶν μεθωρίων ὑπῆρχον στρατιωτικαὶ ἀποικίαι· οἱ ἀποτελοῦντες τὰ σώματα ταῦτα ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν τῶν ἐν τοῖς μεθωρίοις κτημάτων ὡς ἰδίων, καὶ ἦσαν ὑπόχρεοι αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν διηκτικῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν (α).

Ὁ μὴ ἐπὶ τῶν μεθωρίων στρατὸς ἐλαμβάνετο ἐκ τῶν ἐπαρχιωτῶν, ἀλλ' ἦσαν δεκτοὶ καὶ βάρβαροι, εἴτε ἐθελονταί, εἴτε ὑποταταγμένοι, καὶ αὐτῶν ὁ ἀριθμὸς ἠῆξεν προιόντος τοῦ χρόνου (β). Ἰππῶν δὲ καὶ συμμαχικοὶ στρατοί, οἱ λεγόμενοι *γε-δεράται* (γ).

Ἐπὶ τέλους ὁ Μ. Κωνσταντῖνος κατήργησε τοὺς

(α) L. 1, 2, 3, C. de fund. lim (11, 59). Bas. NE' στ'. 2.

(β) Ζώσιμος B' 45. Δ' 30, 31, 56—58.

(γ) L. 16 C. Th. de tiras (7, 13)

Πραιτωριανούς, συστήσας σωματοφυλακὴν ἐκ πεζοῦ καὶ ἵππικου, τοὺς *δομεστικούς* (α).

Πλὴν τῶν κατὰ κληρονομίαν στρατιωτικῶν, οἱ στρατεύσιμοι ἐλαμβάνοντο εἴτε δι' ἐκουσίας κατατάξεως, εἴτε διὰ στρατολογίας. Ἡ στρατολογία ὁμοῦ δὲν ἐνηργεῖτο ἀμέσως, ἀλλ' ὡς φόρον ἐδίδον τοὺς στρατευσίμους οἱ Συγκλητικοί, οἱ ἀνώτεροι ἐν ὑπουργήμασι, καὶ οἱ κτηματίαι, οἱ δὲ μικροὶ ἐξ αὐτῶν κατὰ ομάδας ὠρισμένας ἀνά ἕνα στρατεύσιμον (β). Καθόσον οἱ δούλοι ἦσαν ἀπαράδεκτοι εἰς τὸν στρατὸν (γ), κατὰ φυσικὸν λόγον οἱ κτηματίαι ἐδίδον τοὺς ἐναπογράφους (δ). Ὁ τρόπος οὗτος τῆς στρατολογίας, μὴ ἐμπνέων εἰς τὸν στρατιώτην τὸ αἰσθημα, ὅτι ἀμέσως ὑπηρετεῖ τὴν πατρίδα, ἐνῶ ὑπετάσσετο ἀπλῶς εἰς τὴν ἀνωτέραν θελήσιν τοῦ ἐξουσιάζοντος αὐτὸν διὰ τοῦ κτήματος, ἢ ἐξεμισθοῦτο διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τὸν παρ' ἄλλου ὀφειλόμενον φόρον, ἦτον ἐπόμενον, ὅτι ἐμελλε ν' ἀπαρτίσῃ τὸν στρατὸν ἐκ τῶν οὐτιδανωτέρων, καὶ νὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν προΐουσαν παραθοράν (ε).

Οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον ὠρισμένας τροφὰς (annona) ἢ ἀντ' αὐτῶν χρήματα, καὶ πρὸς χορήγησιν αὐτῶν ἐγίνοντο αἱ συνωναί, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐρρήθη. Οἱ πολῖται ἐχρεώσθουν εἰς αὐτοὺς ἀπλῶς κατοικίαν, *metator* (metatum), οὐδεμίαν ὁμοῦ ἀλλήν χορήγησιν (salgatum) (ς).

Οἱ ὀπίσθιοι ἐξηλεγχον τὴν διαχείρισιν τῆς τροφοδοσίας τοῦ στρατοῦ, ἐν γένει δὲ διὰ τῆς εἰς τὸν στρατὸν κατατάξεως οὐδεὶς ἀπέφυγε τὰ ἐπιεικέμενα εἰς αὐτὸν λειτουργήματα (ζ).

Ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς συγκροτήσεως τοῦ στρατοῦ διήρκεσε μέχρι τέλους, ἔχομεν αὐτὰς τῶν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τὰς διατάξεις πρὸς μαρτυρίαν. Οὕτω ἡ περὶ προτιμήσεως τοῦ Ῥωμανοῦ β' Νεαρά στηρίζεται εἰς τὸν λόγον τῆς στρατιωτικῆς λειτουργίας, ὡς γινομένης παρὰ τῶν ὁμοτελῶν, τούτέστι τῶν μικρῶν κτηματιῶν, ὁμοῦ διδόντων ἕνα ἄνδρα.

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἕτερος φόρος ἐπιβαρύνων τὰ κτήματα. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὁμοῦ ὁ βαρύτερος ἦτον ὁ τῶν στρατιωτικῶν κτημάτων, διότι προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπετράπη εἰς τοὺς ἐκ στρατιωτικῆς ἀποικίας διὰ χρημάτων νὰ εξαγοράσουν τὴν προσωπικὴν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ στρατῷ.

Ὁ Ῥωμανὸς ὁ Γέρων πρῶτος ἀπηγόρευσε τὴν ἐκποίησιν τοσοῦτου μέρους στρατιωτικοῦ κτήματος, ὅσον δύναται νὰ ἔχῃ πρόσδοτον ἀρκοῦσαν πρὸς διατήρησιν στρατευομένου (Νεαρά β', κεφ. γ'). Ἐτι γενικώτερον ἐθέσπισεν ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέν-

νητος, ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ δὲν ἐκποιῶν τὰ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς κώδικι ἀπογεγραμμένα, ἀλλὰ μόνον τὰ ἰδιοπεριόριστα καὶ εἰς τὴν στρατείαν ἀκαταδούλωτα, ὅταν τὰ ὑπολειπόμενα παρέχουν πρόσδοτον 4 λιτρῶν (α) διὰ τοὺς ἵππους καὶ δύο διὰ τοὺς πλωσίμους. Ὁ Αὐτοκράτωρ προβλέπει καὶ περὶ τῆς ὀπισθενεργῆς ἰσχύος τῆς διατάξεως καὶ πείθεται ὅτι δι' αὐτῆς μέλλει νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸ κινδυνεῦον κράτος, καὶ μάλιστα ὅταν περισταλῇ ἡ πλεονεξία τῶν χορηγούντων ἐπὶ δώροις ἀστρατεῖν στρατηγῶν, περὶ ὧν λέγει, ὅτι εἶναι ὄνιοι, ἀμελεῖς, ἀπόλεμοι, μυρμηκῶν ἀγενέστεροι καὶ λύκων ἀρπακτικώτεροι (Νεαρά 8).

Ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων διακελεύει καὶ ὁ νεώτερος Ῥωμανὸς (Νεαρά 16) καὶ ὁ Φωκάς περὶ τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ στρατιωτοτοπίων (Νεαρά 18) καὶ ἐν γένει αὐξάνει ἐπὶ τῶν *κλιβαροφόρων* καὶ *ἐπιλωρικοφόρων* τὴν ἀπαιτούμενην πρόσδοτον τοῦ ἀναπαλλοτριώτου μέρους αὐτῶν μέχρι 16' λιτρῶν (Νεαρά 22).

Δὲν ἀνεμίχθημεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐμμέσων φόρων, λιμενικῶν, τελωνικῶν, ἐμπορίου καὶ ἐν γένει τῆς καταναλώσεως, διότι δὲν συμβάλλουν εἰς τὸ θέμα, περὶ οὗ ἐνασχολούμεθα. Ἐπίσης ἀπέχομεν νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς δημοτικὸς φόρους πρὸς διατήρησιν ὑδραγωγείων, κοινωτικῶν ὁδῶν καὶ ἄλλων ἔργων (Νεαρά Ἰουστινιανῶ 428 κεφ. 1στ'), ἢ τὰ ὑπὲρ τοῦ κλήρου τελούμενα (Νεαρά Ἰσαάκ Κομνηνοῦ).

Περιοριζόμενοι ὁμοῦ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐγκλητικῶν φόρων, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ποῖα ὑπῆρξεν ἡ πίσις ἐπὶ τῆς οὐσιωδестέρας τῆς κοινωνίας τάξεως, τῆς γεωργικῆς, παρετηρήσαμεν, ὅτι συνεπορεύοντο ὁ καθαρὸς ἐγκλητικὸς φόρος, καὶ ὁ ἕνεκα τῆς στρατολογίας. Ἡδὴ ἐπάγομεν τὰς ἀναμειλίχτους ἀποδείξεις, ὅτι ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς ἐπιβολῆς καὶ εἰσπράξεως τοῦ ἐγκλητικοῦ φόρου διετηρήθη μέχρι τέλους.

Ἐν *Πείρᾳ* 1Ε' ἰ. εὐρίσκωμεν, ὅτι ἡγήθη ἀμφισβήτησις περὶ κτήματος, ἂν ἦτον ἰδιόκτητον τῆς μονῆς, ἢ κοινὸν μετὰ τῶν χωρικῶν (ἀνακοίνωσιν εἰς τὸ χωρίον τῶν βυακίων), ὅτε δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ τῆς μονῆς, ἐνόσω καὶ νήπιον περιελείπετο ἐν τῷ χωρίῳ. Πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας ἀνέτρεξαν εἰς τὸν ἰσοκώδικα τοῦ χωρίου, τούτέστιν εἰς τὸ ἀντίγραφον (ἴσον) τοῦ φορολογικοῦ βιβλίου (κώδικος), ἐν ᾧ ἐσημειοῦντο παρὰ τίνος κατ' ἔτος κατεβάλετο τὸ τέλοςμα' ἢ δὲ σημειώσιν αὐτῆ τοῦ τελέσματος ἐκάστου κτήματος ἐλέγετο ἀκρόστιχον. Ἐν τῷ στίχῳ τοῦ κτήματος ἦτο λοιπὸν ἀπαξ γεγραμμένον *ἐτέλεσε Δαριήλ ἡγούμενος*. Ἀλλὰ πλείονος ἐρεύνης γενομένης εὐρέθησαν ἄλλων ἐτῶν ἐκστίχα φέροντα ἀπλῶς *ἐτέλεσε Δαριήλ*, ἐξ οὗ προέκυπτεν ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ πολλοὶ ὑπῆρχον Δαριήλ,

(α) Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ λίτρα χρυσοῦ κατὰ Isambert Hist. de Just. σ. LXXVIII ἠδύνατο δραχ. 1232, ὁμοῦ αἰ 4 λίτρα 4928. Ἡ βίβλ. λίτρα συνίστατο ἐκ 12 οὐγκιῶν, ὧν ἕκαστη ἐξ 24 γραμμ. ἦτοι ὁμοῦ ἐκ γραμμ. 288, ἀλλὰ κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα τῶν Γάλλων εἶλεν γραμμ. 323.

καὶ κατὰ λάθος ἀπαξ προσετέθη τὸ *ἡγούμενος*, τὸ ὅποιον ὁμοῦ ἀνεκάλυψαν οἱ ἰσοκωδικάριοι καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀπέβαλον.

Ἄλλην μαρτυρίαν ἔχομεν τὴν Νεαράν 29 κεφ. β', Βασιλείου Πορφυρογεννήτου λέγοντος, ὅτι περὶ δηλώσεως ὄριων τῶν κτημάτων (περιορισμῶν) δὲν ἀποτελοῦν ἀπόδειξιν οὔτε αὐτὰ τὰ χρυσόβουλλα, ἐν οἷς δὲν ἐκτίθενται τὰ ὄρια ἐν γνώσει τοῦ βασιλέως, ἐὰν ὁμοῦ οἱ τοιοῦτοι περιορισμοὶ ὑπάρχουν ἐν τοῖς τοῦ γενικοῦ σεκρέτου κωδικοῖς παρέχουν πίστιν.

Τὸ γενικὸν σεκρέτον ἦτο τὸ γενικὸν λογιστήριον, τὸ διαγράφον τὸ σύνολον τῶν ἐγκλητικῶν φόρων, καὶ τὸ εἰς ἕκαστον κτήμα ἐπιβάλλον' εἶχεν ἀρα τὸν κώδικα ὅλων τῶν κτημάτων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ εἰσπράττοντο τὰ τελέσματα, ὅπως εἶδομεν ἐπὶ Ἰουστινιανῶ.

Ὡς εἶπομεν καὶ ἄλλοτε τὸ σύστημα τοῦτο γενικῆς τῶν κτημάτων ἀπογραφῆς πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ φόρου καθ' ἐξυτὸ εἶναι μὲν ὁ ἦπτον ἐπαχθῆς τρόπος πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ὀφειλομένου φόρου, ἀνεῦ ἄλλης πολυπλόκου ἐργασίας, καὶ τὴν εἰσπράξιν βραδυνούσης, καὶ ἀμφισβήτησιν ἐπαγούσης πάντοτε λυομένην πρὸς βλάβην τοῦ φορολογουμένου. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο μετατρέπεται εἰς ἀκραν ἀδικίαν ἐπὶ καταστροφῇ τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ τέλος ἐπὶ ἐγκλητικῆς τοῦ κτήματος ἀνεῦ τῆς περιοδικῆς ἀναθεωρήσεως, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε εἶδομεν γινομένην ἀνά πᾶσαν δεκαπενταετίαν τοῦλάχιστον.

Περὶ *Φοιούτης ἀναθεωρήσεως* εἶδομεν σιωπῶντα τὸν Ἰουστινιανῶν, ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι περὶ αὐτῆς οὐδὲν διάταξε καταφεύγων εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐπιβολῆς, δι' ἧς τὸ καταλιμπανόμενον κτήμα τελευταῖον ἐδίδοτο εἰς τοὺς διὰ τὴν εἰσπράξιν τοῦ φόρου ὑπευθύνους.

Ὅτι ὁμοῦ ἡ περιοδικὴ ἀναθεωρήσις ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐξέλιπεν ὅλως, συμπεραίνομεν πρὸ πάντων ἐκ τῆς σιωπῆς αὐτῶν περὶ τούτου, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦ πολυμαθοῦς Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου περὶ τῆς ἐνοίας τῆς Ἰνδικτιῶνος, ἐπικαλουμένου τὸν Ἠσύχιον' « Ἰνδικτιῶν τούτέστιν ἰνακτιῶν, » ἢ περὶ τὸ Ἀκτιον νίκη' διὰ τοῦτο ἀρχεται μὲν » ἰνδικτιῶν ἀπὸ πρώτης καὶ καταλήγει μέχρι τῆς 14, » καὶ πάλιν ὑποστρέφει καὶ ἀρχεται ἀπὸ πρώτης, » διὰ τὸ τὸν Ἀντώνιον συνάρχοντα γενέσθαι Αὐγού- » στῶ τῷ Καίσαρι μέχρι τοῦ 14 χρόνου' μετὰ δὲ » ταῦτα μόνος ἐκράτησεν Αὐγουστος. » Ἦτον ἀδύνατον ν' ἀγνοῖται ἡ αἰτία τῆς δεκαπενταετοῦς περιόδου, ἀν' διετηρεῖτο ἡ περιοδικὴ ἀναθεωρήσις τῶν φορολογικῶν ἐγγραφῶν. Ἐν τῷ κωκεῶνι τοῦτο ἐτυμολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ληρημάτων ὑποφαίνεται ἐντούτοις ὁ Αὐγουστος ὡς δημιουργὸς τοῦ συστήματος τούτου κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν, διότι πρῶτος διάταξε γενικὰς ἀπογραφὰς διὰ τὴν εἰσπράξιν τοῦ ὁμοιομόρφου καθ' ὅλην τὴν ἐπικρατεῖαν φορολογίας τρόπου.

Ἡ αὐτὸς οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος συγγράψας τὸν βίον τοῦ Βασιλείου, ἢ ἄλλος τις, διηγείται ὅτι ὁ

ἐπ' αὐτοῦ ἀρχῶν τοῦ γενικοῦ σεκρέτου ἐζήτησε νὰ γίνῃ ἀναθεωρήσις δι' ἐποπτῶν καὶ ἐξισωτῶν πρὸς αὐξήσιν τῶν εἰσφορῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησεν, ὅτι μόνος ὁ Αὐτοκράτωρ ἦτον εἰς τοιοῦτον ἔργον ἀξιώχρεως, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξέλθῃ πρὸς τοῦτο, ἀπαιτεῖ νὰ σταλοῦν οἱ δύο τῆς πολιτείας μάγιστροι. Καὶ αὐτοὶ ὁμοῦ ἀντέταξαν τὸ βαθὺ γῆρας, ὥστε καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν τοῦ Βασιλείου δὲν ἐγένεν ἐποπτεία καὶ ἐξίσωσις, ὅπως ἐπὶ πλείστοις χρόνοις πρὸ αὐτοῦ (α).

Οὔτε ἡ ἐπιβολὴ δὲν ἤρκεσεν ἐντούτοις πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ταμείου περὶ εἰσπράξεως τῶν φόρων τῶν καταλιμπανόμενων διὰ τὸ ἀνίσον καὶ ὑπεροχον αὐτῶν βάρους κτημάτων.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων (β) κατήργησε τὴν δημοτικὴν διοίκησιν, μὴ ὑπάρχουσαν πλέον πρὸ πολλοῦ ἐν τοῖς πράγμασι, διότι ἦτον ἡ βαρύτερα καταδίκη ἢ ἰδιότης τοῦ βουλευτοῦ (δημοτικοῦ συμβούλου) ἐπὶ τέλους ὑπευθύνου δι' ὅλας τὰς καθυστερήσεις.

Ἐτι ἐπὶ Ἰουστινιανῶ μνημονεύει ὁ Προκόπιος (Ἄνεκδ. ΚΓ' ζ') τὰς λεγομένας *διαγραφὰς*, δι' ὧν οἱ γείτονες ἦσαν ὑπεύθυνοι διὰ τοὺς φόρους τῶν ἀπολωλότων τὴν ἰδίαν μοῖραν (γ).

Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ἕκτοτε δὲν ἐφημερήθη, μέχρι τοῦ Νικηφόρου, ὁ ἀπὸ Γενικοῦ Λογοθέτου κρατήσεως τοῦ θρόνου ἐν ἔτει 802, ἐπανάφερε τὴν διάταξιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀλληλεγγύου χάριν τῆς στρατείας. Οἱ ὁμόχωροι τούτέστιν ὄφειλον νὰ ἐξοπλιζοῦν τοὺς πτωχοὺς παρέχοντες καὶ ἰὴ νομίματα εἰς τὸ δημόσιον καὶ ταῦτα ἀλληλεγγύως (δ).

Ἀλλὰ περαιτέρω προέβη ὁ Βασιλεὺς Πορφυρογεννήτος περὶ τὸ 1000 ἔτος (ε) « Τὰς τῶν ἀπολωλότων ταπεινῶν συντελείας εἰσπράττεσθαι » ἐκ τῶν δυνατῶν, τοῦτο δ' ἐκλήθη ἀλληλεγγύον.

Εἶναι δυσχερὲς νὰ εἴπωμεν, ποῖα ἦτον ἡ ἐκτασις αὐτῆς τῆς διατάξεως. Διὰ τῆς ἀλληλεγγύης ταύτης βεβαίως ἀνετρέπετο ἡ περὶ προτιμήσεως τοῦ Ῥωμανοῦ, ὑπὲρ τῶν ταπεινῶν καὶ πενήτων εἰσχαθεῖσα, ὥστε, ἐνόσω ὑπάρχουν ὁμοτελεῖς ἢ παρακείμενοι, νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐπιβαίνουν οἱ δυνατοὶ ἀποκτώντες τὰ κτήματα αὐτῶν.

Ἰσως διεσπάτο καὶ ὁ σύνδεσμος τῶν μητροκομιῶν, ὥστε οἱ δυνατοὶ ἀντ' αὐτῶν, ὡς ἀπόρων, κατέβαλον τοὺς φόρους καὶ διὰ τῆς καταβολῆς ταύτης ἐγίνοντο κύριοι τοῦ χωρίου.

Ἀλλὰ τὸ ἀλληλεγγύον τοῦτο δὲν ἦτον ἐκούσιον, οὔτε κατὰ τὸ μέτρον τῆς πλεονεξίας αὐτῶν οἱ δυνατοὶ ἐλάμβανον τὰς γαίας τῶν ἀπολωλότων ταπεινῶν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο εἰς τοῦτο, ὥστε ὅλοι οἱ φόροι, ὅσοι ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ἐν τοῖς δημοσίοις βιβλίοις, ἐξάπαντος νὰ εἰσπραχθοῦν.

Δὲν δύναμεθα βεβαίως νὰ πιστεύσωμεν τὸ ὑπεροχικὸν ποσὸν τῶν 20 μυριάδων ταλάντων, ὅσα

(α) Ἰστορικὴ διήγησις τοῦ βίου Βασιλείου 99.

(β) Νεαρά 46. 47.

(γ) Ἰουστ. Νεαρά 128 κεφ. 2Γ'.

(δ) Θεοφάνης Χρονogr. ἐτ. 6302.

(ε) Γλυκῆς Α' σ. 576. Ζωναρᾶς Β' σ. 224.

(α) Ζώσιμος Β' 17. L. 1—5. C. de dom (12, 17). Βασ. ΤΣ'. κζ'. 1—5.

(β) L. 7. C. Th. de tifon (7, 13).

(γ) L. 8. C. Th. aut. L. 6, 7. C. qui mil (12, 34). B. NZ'. α 43, 44.

(δ) Savigny Zeitschr VI σ. 291,

(ε) Vegetius de re mil I c. 7.

(ς) L. 1, C. de salg. (12, 42). Νεαρά 130.

(ζ) L. 2. C. qui milit (12, 34). B. NZ'. α 36.

ὁ Ζωναρᾶς (Β' σ. 225) λέγει, ὅτι ὁ Βασίλειος ἀπεθησαύρισε, δηλαδή 15 χιλιάδων ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ὥστε δὲν ὑπῆρχε τόπος ἐν τῷ ταμείῳ πρὸς φύλαξιν τοῦ χρυσοῦ α καὶ ὑπὸ γῆν τὰ λοιπὰ ἐθη-
 » σάυρισεν ἑλικας ὀρούζας λαθυρινθώδεις. » Πιστεύομεν ὅμως, ὅτι καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπολωλότων πενήτων, πάλιν ὑποδουλομένων καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπερόγκως βαρυνομένων δυνατῶν διὰ τοῦ ἀλληλεγγύου φόρου ὁ Πατριάρχης Σέργιος κατελιπᾶρει τὸν Βουλγαροκτόνον νὰ καταργήσῃ τὸ ἀλληλέγγυον. Ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπεσχέθη, νὰ εἰσακούσῃ τὴν δέησιν, ἀν κατατροπώσῃ τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ, καὶ τοὶ ἐπανελθὼν νικητῆς, δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν (α).

Οὕτε ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Η' ἠδύ-
 κησε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν κοινὴν εὐχὴν, καὶ αὐτὸς ἱ-
 ποσχόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ὁ Ῥωμανὸς Ἀργυρὸς συγκατετέθη καὶ ἔκτοτε ἀπεβρίχθη τὸ ἀλληλέγγυον (β), ὡς φρονοῦν οἱ Βυζαντινοί.

Ἀλλὰ τὸ σύστημα τῶν μικροκομιῶν περιεῖχε πάντοτε τὸ ἀλληλέγγυον μεταξὺ συγχωριῶν, διότι μεχρὶσὺ περιελάμβετο τὸ τελευταῖος χωρικός, οὐδεὶς ξένος ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ γῆν ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀρα αὐτὸς ὁ περιεπιόμενος ἦτον ὀφειλέτης τοῦ ὅλου φόρου. Ὅτε ὅμως καὶ αὐτὸς ἐξέλιπεν, ἡ γῆ ἐ-
 γίνετο ἐξαλειμματική.

Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς ἐρημίας καὶ τὸ μέγα ποσὸν γαιῶν ἐξαλειμμα-
 τικῶν, ὥστε δὲν εὐρίσκετο πλέον ὁ ὀφειλέτης τοῦ φόρου, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ εἰσαχθέντος παρὰ τοῦ Βασιλείου ἀλληλεγγύου.

Ἀλλὰ καὶ οἱ μυθῶδες θησαυροί, ὅσους διὰ τοιοῦ-
 του καταθλιπτικοῦ τρόπου ἐξεβίβασεν ὁ Βασίλειος, δὲν ἐπῆρκεσαν, διότι ὁ Κωνσταντῖνος Η', μετ' αὐ-
 τὸν τρία μόνον ἐτητικῆς βασιλείας κατοργησάμενος, εἰσέπραξε καὶ τῶν ἐτῶν τούτων τὰς δασμοφορίας καὶ δύο πρὸ αὐτοῦ καθυστερουμένας, ὁμοῦ πέντε (γ).

Ὁ διάδοχος τοῦ Ῥωμανὸς Ἀργυρόπουλος κατ' ἀρ-
 χὰς ἐφάνη ἐπιεικής καὶ τὸ ἀλληλέγγυον ἀποβρίχθη-
 σας καὶ τοὺς διὰ δημοσίαις χρεῖς καταργημένους ἀ-
 πολύσας, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀποτυχὼν εἰς τὰς ἐκ-
 στρατείας ἐζήτησε ν' ἀνακτήσῃ, ὅσα ἀφῆκε, μετα-
 βαλὼν διάθεσιν καὶ ἀντὶ κρατοῦντος ἔγινε πράκτωρ,
 παῖδας πατέρων γεγηρακότα χρεῖα πραττόμε-
 νος (δ). Ἐντεῦθεν πολλοὶ ἀπληκύνοντο τῶν πα-
 τρῶν οἰκιῶν καὶ ἀγρῶν καὶ ἐκ πλουσιῶν ἐγένοντο
 πένητες.

Τὸ περιεργώτερον μνημεῖον, ἐξ οὗ μανθάνομεν
 ὅτι τὸ αὐτὸ φορολογικὸν σύστημα τοῦ Ἰουστινι-
 νοῦ ἐπέφερε τὰ θλιβερά ἀποτελέσματα, περὶ ὧν
 οὐδεμίαν ὑπάρχει ἀμφιβολία, παρέχει ὁ Ἀλέξιος
 Κομνηνός.

(α) Γλυκᾶς Δ' σ. 579.

(β) Ὁ Γλυκᾶς αὐτ. σ. 581 ἀποδίδει τὴν κατάργησιν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ἀλλ' ὁ Κεδρηνὸς Β σ. 486 φαίνεται ἀκριβέστερος. *Ὁρα καὶ Ζωναρᾶν Β σ. 229.

(γ) Κεδρηνός Β' σ. 484. Γλυκᾶς Δ' σ. 580. Ζωναρᾶς Β' σ. 228.

(δ) Ζωναρ. Β' σ. 229

Οὗτος στενοχωρούμενος καὶ εὐρῶν τὸ νόμισμα
 κακιδηλωμένον ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ, μεταχειρί-
 ζετο μὲν χάλκινον πρὸς τὰ τῆς βασιλείας ἀναλώ-
 ματα, τοὺς δὲ φόρους εἰσέπραττε διὰ χρυσίου δο-
 κίμου, ἢ ἡμιχρυσου, ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ χάλκου (ε).
 Ἐπὶ κατὰ τὰ Βασιλικά (ΝΣΤ' Ε' 13) εὐρίσκομεν
 ὅτι ἡ λίτρα, ὡς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, εἶχεν 72 νομί-
 ματα, τὸ δὲ νόμισμα ἠδύνατο 12 ἀργυρᾶ μιλλια-
 ρῆσια. Ἀλλὰ ἐπὶ Κομνηνοῦ (ἐν ἔτει 1094) παρα-
 φθρὲν ἠδύνατο μόνον 4. Ἐγένετο ἐπομένως ἀνάγκη
 νὰ συμμορφωθῇ ὁ περὶ εἰσπράξεως φόρων λογι-
 στικὸς τύπος (λογαρικὸς) πρὸς τὴν νέαν ἀξίαν τοῦ
 χρυσοῦ νομίσματος. Ἀφοῦ πολλὰ συνέθεσαν κατα-
 χρήσεις καὶ πολλὰ ἀπρητήθησαν ἀνώτερον ποσὸν
 τοῦ ὀφειλομένου, ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ
 αὐτοῦ, τὰ μὲν κατὰ πλεονασμὸν ληρθέντα διατάτ-
 τε νὰ δοθοῦν εἰς τὸ ταμεῖον, κατ' αἴτησιν δὲ τῶν
 ὑπολόγων ἐκδίδει τὸν νέον λογιστικὸν τύπον διὰ
 τὸ μέλλον.

Τοιοιούτοτρόπως διεσώθησαν ἀμφότεροι οἱ λογι-
 στικοὶ τύποι, ὅ τε παλαιὸς καὶ ὁ νέος, καθ' ὃν
 εἰς τὸ ἐξῆς διατάχθη ἡ τοῦ φόρου εἰσπραξίς (ε).

Ὡς σεκρετικοὶ ὑπογράφονται ὁ γενικός, ὁ λογα-
 ριαστὴς τοῦ σεκρέτου τοῦ γενικοῦ, καὶ τέσσαρες
 νοτάριοι τοῦ βασιλικῆς σεκρέτου. Αὐτοὶ ἀρα ἀπε-
 τέλουν τὸ γενικὸν λογιστήριον, ἔσον δὲ τοῦ παρ'
 αὐτῶν ὑπογεγραμμένου ἐγγράφου, ἐπικυρωθὲν παρὰ
 τοῦ κριτοῦ τοῦ βῆλου, παρακατετέθη εἰς τὸ θολω-
 τὸν ὠάτον τοῦ μεγάλου Παλατίου, ὅπου ὑπῆρχε
 τὸ ἄρχεῖον.

Τὸ γενικὸν σεκρέτον ἐδίδει τὰ ἀκρόστιχα, καθ' ἃ
 εἰσπραττέτο ὁ φόρος κατὰ διοικήσεις, διεστέλλον-
 τε δὲ οἱ φορολογούμενοι εἰς χωρίτας καὶ πρόσωπα.
 Οἱ διοικηταὶ ἦσαν ὑπεύθυνοι πρὸς τὸ γενικὸν σε-
 κρέτον κατὰ τὸ ἀκρόστιχον, (οἱ μὲν διοικητῆς λο-
 γαριασθῶσι καθὼς ἀπῆτησαν τὸ τῶν διοικήσεων
 ἀκρόστιχον), ὥστε ἦτον ἐπόμενον νὰ μεταχειρι-
 σθοῦν πᾶν μέσον, οὐ μόνον νὰ μὴ ζημιωθοῦν ἐκ
 τῶν καθυστερούντων, ἀλλὰ μάλιστα νὰ εἰσπράξουν
 πλέον τοῦ ὀφειλομένου.

Ὁ λογιστικὸς τύπος τῆς εἰσπράξεως τῶν δημο-
 σιακῶν τελεσμάτων ἦτον ὁ ε ἐξῆς, ὅτι ἐφ' ἐκάστῳ
 » νομίσματι ἀπικτεῖται δικέρατον μιλλιαρῆσιον
 » α, ὅ ἐστι ιβ' (1/12) τοῦ νομίσματος — ἐξάφο-
 » λον φόλλεις στ'. ὅ ἐστι νομίσματος μῆ' (1/48)
 » συνήθεια μιλλιαρῆσιον α, ὅ ἐστι ιβ' (1/12) τοῦ
 » νομίσματος — καὶ ἐλατικὸν φόλλεις ιβ'. ὅ ἐστι
 » νομίσματος κδ' (1/24) ».

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τύπου τούτου καθ' ὅλα τὰ ἐν
 αὐτῷ στοιχεῖα ἐκτίθεται διὰ πινάκων.

Πρῶτον στοιχεῖον εἶναι ὁ ἀρχικός φόρος, ὃν φέ-
 ρει τὸ ἀκρόστιχον, καὶ αὐτὸς δύναται νὰ ἦναι ἑλατ-
 τον χρυσοῦ νομίσματος. Περὶ τούτου διαλαμβά-
 νει ὁ πρῶτος πίναξ, καθ' ὃν ἀπλῶς κανονίζεται ἡ
 νομισματικὴ διατίμησις. Ἐπὶ τῇ βάσει, ὅτι τὸ χρυ-

(α) Αὐτόθι σ. 298.

(β) Σὺλλ. Δ' Νικαρά 34. Ἐκδ. Ζαχαρίου.

σοῦν νόμισμα ἠδύνατο 12 μιλλιαρῆσια, ἕκαστον
 δὲ τούτων 24 φόλλεις, ὁ ὀφειλέτης φόρων 1/48
 χρυσοῦ νομίσματος ἀποδίδων 6 φόλλεις ἡλευθεροῦ-
 το τοῦ χρέους κατὰ τὴν ἀρχαίαν διατίμησιν, ὁ
 δὲ ὀφειλέτης 1/4 χρυσοῦ νομίσματος διὰ 3 μιλλια-
 ρῆσιον, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Εἰς τὸ ἀρχικὸν ποσὸν τοῦ φόρου, τὸ ὅποιον, ὡς
 ἀμετάτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, δὲν ἐπεξηγεῖται
 ἰδίως, προτετίθητο δικέρατον (centime additionnel)
 ἀνὰ πᾶν νόμισμα. Κατὰ τὴν προσθήκην τοῦ δι-
 κεράτου ὁ ὀφειλέτης 1/48 τοῦ νομίσματος ἐχρεώ-
 σται μίαν φόλλιν, καὶ ὁ ὀφειλέτης 1/4, 6 φόλλεις
 καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀλλὰ καὶ μεταγενεστέρα ἐπῆλθε
 προσθήκη, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὰ βιβλία τοῦ φό-
 ρου δὲν μετεβάλλοντο, ἀλλ' ἡ αὐξήσις ἐγένετο διὰ
 προσθήκης ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ποσοῦ. Ἡ προσθήκη αὐ-
 τῇ ἦτον ἐνὸς ἐξαφύλλου ἐπὶ ποσῶν ὑπερβαίνοντων
 2/3 τοῦ νομίσματος. Ἄλλος πίναξ περιεῖχε τὴν λο-
 γιστικὴν διαβάθησιν τῆς προσθήκης τοῦ δικερατο-
 ἐξαφύλλου. Κατ' αὐτὴν ὁ ὀφειλέτης 2/3 νομίσμα-
 τος προσθέτει δικέρατον 16 φόλλεις καὶ ἐξάφωλον
 6, ὁ ὀφειλέτης 1 νομίσμ. δικέρατον 1 μιλλιαρῆσιον
 καὶ ἐξάφ. 6 φόλλεις, ὁ 2 νομίσμ. δικέρατον 2 μιλλιαρ-
 ἐξάφωλον 12 φόλλεις, — 3 νομ. δικέρ. 3 μιλλιαρ-
 ἐξάφωλον 18 φόλλεις καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἄλλ' ὁ φο-
 ρολογούμενος ἐχρεώσται ὅσον ἐνεστι νὰ εἰσκομίσῃ
 ἀκέραιον χρυσὸν νόμισμα διὰ τὴν ὀφείλειαν τοῦ
 ταμείου, λαμβάνων κατ' ἀντιστροφὴν τὸ πλεονάζον
 εἰς μικρὰ νομίσματα, καὶ ὁ αὐτὸς πίναξ μέχρι τῶν
 κλασμάτων περιλαμβάνει καὶ τὴν πράξιν ταύτην.
 Ἐπέκεινα ὅμως τοῦ ἀρχικοῦ χρέους 2 νομισμάτων ἀ-
 πλῶς περιορίζεται εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῆς προσθή-
 κης τοῦ δικερατοεξαφύλλου, καὶ φθάνει μέχρις ὀφει-
 λέτου χιλίων νομισμάτων, ὅστις σὺν δικερατοεξα-
 φύλλῳ ἐδίδει 1104 νομίσματα καὶ 1/6.

Καὶ ταῦτα ἐν τούτοις καταβαλὼν ὁ ὀφειλέτης
 φόρου δὲν ἀπληλάσσετο. Ὁ πράκτωρ ὑπὲρ ὀφείλει-
 ας αὐτοῦ ἐλάμβανε προσέτι ἐν μιλλιαρῆσιον ἐφ' ἐκά-
 στῳ νομίσματι καὶ ἐλατικόν, ἢ πεδοκόπιον τοῦ ἐλ-
 κοντος ἀνθρώπου αὐτοῦ τὸν τελεστήν, φόλλεις 12,
 ταῦτα ἄλλοτε δὲν ἐσημειούντο ἐν τῇ ἀποδείξει, ἢν
 ἐλάμβανεν ὁ τελεστής (ὁ φορολογούμενος), διότι
 ἀνήκον εἰς τὸν πράκτορα, ἀλλὰ κατόπιν κατελογί-
 σθησαν καὶ ταῦτα ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, καὶ ἔκτοτε
 ἐσημειούντο ἐν τοῖς δημοσίοις βιβλίοις.

Ἐπέκεινα ἐντούτοις τῶν 10 νομισμάτων δὲν ἐ-
 πετρέπετο νὰ προχωρήσῃ ἡ προσθήκη συνθηλαίας
 καὶ ἐλατικοῦ, μένουσα σταθερὰ ἐπὶ χρέους ὑπερ-
 βαίνοντος τὰ δικησία νομίσματα.

Ἐπ' αὐτῶν τῶν βάσεων ἡ διὰ τῶν προσθηκῶν
 αὐξήσις τοῦ φόρου ἐπὶ 100 νομισμάτων ἦτο νομ.
 10. 5/12, ἐπέκεινα δὲ τῶν 200 νομισμάτων ἡ
 προσθήκη κατὰ φυσικὸν λόγον ἡλαττούτο, ὅσον ἦ-
 ζανε τὸ ποσόν, διὰ τὴν σταθερότητα συνθηλαίας
 καὶ ἐλατικοῦ, οὐδέποτε ὑπερβαίνοντων τὰ 10 νο-
 μίσματα, ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἦτο κάτω-
 τέρα τῶν 10 τοῖς 100.

Ἄλλοιωθέντος τοῦ νομίσματος πολλὰ ἠδύνατο

νὰ συμβοῦν ἄτοπα, διότι ὁ ὀφειλέτης 4 μόνον μιλλ-
 λιαρῆσιον ἐμελλε νὰ δώσῃ ἀκέραιον νόμισμα μεθ'
 ὄλων τῶν παρακολουθημάτων, ὅσα ἄλλοτε ἀνήκον
 εἰς 12 μιλλιαρῆσια. Ἐπὶ τούτοις λοιπὸν αἱ Αὐτο-
 κρατορικαὶ λύσεις πρὸς περιστολὴν τῆς τοῦ διοι-
 κητοῦ αἰσχροκερδείας.

Καὶ πρῶτον ὁ Αὐτοκράτωρ θεσπίζει περὶ τῶν
 χρεωστῶντων ἐλαττον τοῦ νομίσματος, ὅτι ὁ ὀφει-
 λέτης

1/2 νομ. δίδει μιλλ.	2
1/3 " " "	1 φόλλ. 8
1/4 " " "	1 " —
1/6 " " "	— " 16
1/8 " " "	— " 12
1/12 " " "	— " 8
1/24 " " "	— " 4
1/48 " " "	— " 2

Ἐπειτα ἀποφαίνεται ὁ Αὐτοκράτωρ περὶ τῶν
 παρακολουθημάτων, ὥστε νὰ μὴ προβαίνον ταῦτα
 κατὰ τὸ παλαιόν, ἀφοῦ τώρα ἡλαττώθη τὸ νόμι-
 μα εἰς 4 μιλλιαρῆσια ἀντὶ 12, δηλ. εἰς τὸ 1/3
 τῆς ἀρχικῆς ὀλκῆς. Ἐντούτοις δὲν ἐνόμισε δίκαιον
 ὁ Αὐτοκράτωρ νὰ καταβιβάσῃ καὶ τὰ παρακολου-
 θήματα εἰς τὸ 1/3, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ ἡμισυ, ὥστε
 ὁ ὀφειλέτης ἐνὸς νομίσματος ἐκ 4 μιλλιαρῆσιον
 προσθέτει φόλλεις 33, ἐνῶ ἄλλοτε προσέθετε 66.

Ἡ προσθήκη αὐτῇ ἐγένετο ἐπυχθεσττέρα, ὅσα-
 κὶς ὑπῆρχον καθυστερήσεις προγενεστέρων ἐτῶν,
 διότι τότε τὰ μιλλιαρῆσια ἐκεφαλαιοῦντο εἰς νο-
 μίσματα καὶ ἐφ' ἐκάστου αὐτῶν ἐγένετο ἡ προσ-
 θήκη. Οἷον ἐχρεώσται 4 νομ. καὶ 3 μιλλ. ἐτησίως
 καθυστερῶν ἐπὶ 2 ἔτη. Ὁμοῦ τὸ χρέος 3 νομίσμα-
 τα καὶ 1/2, διότι τὰ 4 μιλλιαρῆσια ἀπέτελουν ἐν
 νόμισμα, ἀρα ἡ προσθήκη ἐπὶ τούτων φόλλεις
 113, ἐνῶ κατ' ἄλλον ὑπολογισμὸν, ἀνὰ 12 μιλ-
 λιαρῆσια τὸ νόμισμα ἡ προσθήκη πρὸς 66 φόλλεις,
 τὸ νόμισμα ἦτο φόλλεις 165.

Εἰς τὴν διάταξιν ταύτην ἔπεται προσθήκη θε-
 βαιῶς μεταγενεσττέρα, καθότι δύο ἐκτίθενται παρα-
 δείγματα, κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τῇ βάσει ὅτι
 16 φόλλεις ἀπέτελουν ἐν τραχὺ νόμισμα, κατὰ δὲ
 τὸ δεύτερον μόναι 12 (καθὼς ἡ ἡμέρα ἔχει). Ἡ
 παραφθορὰ τούτέστι τοῦ νομίσματος φθάνει εἰς
 τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε τούτο ἐκπίπτει εἰς τὸ 1/24.

Κατὰ τὸ δεύτερον παράδειγμα ὁ ἐτησίως ὀφεί-
 λων νομ. 1 μιλλ. 9 καὶ καθυστερῶν ἐπὶ δύο ἔτη
 μετὰ τῶν προσθηκῶν ἀποδίδει 56 νομ. τοῦ νέου
 χαράγματος.

Ἴδου ὁ ὑπολογισμός.

1 Χρεωστῶνται — νομίσμ.	2
2 Παρακολοῦθ. αὐτῶν φόλλ.	66
3 Τὰ 18 μιλλιαρῆσια —	432
4 Ὑπὲρ τῶν 18 μιλλ. ἀνὰ 4. τὸ νομ. ἦτοι νομ. 4. 1/2 παρακολοῦθ.	
πρὸς 33 φόλλεις τὸ νόμισμα.	148 1/2

φόλλεις 646 1/2

Ἔως ἐδῶ ὁ ὑπολογισμὸς ἔχει καλῶς, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ

βάσει τῶν 12 φόλλων τὸ τραχὺ νόμισμα φθάνει ὁ ὑπολογίζων εἰς νομίσματα

54

Ὁμοῦ νομ. 56

Ἄν ἐξεναντίας ὑπολογίσωμεν ὅτι τὰ 18 μιλ. ἀπετέλουν 4 1/2 καὶ 2 τ' ἀκέραια, ὁμοῦ τὰ καθυστερούμενα νομ. 6 1/2, τὰ δὲ παρακολουθήματα κατ' αὐτὸν τὸν ὑπολογισμόν ὁμοῦ φόλλοις 214 ἀνὰ 12 φόλλοις τὸ νόμ. ὁμοῦ νομ. ὡς ἐγγίστα 18, ἔχουμεν ἐν συνόλῳ νομ. 24 1/2.

Τοῦτο εἶναι σαφέστερον δεῖγμα, ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος εἶναι ἔργον τῆς αἰχροκερδείας διοικητῶν, καὶ πολὺ μεταγενεστέρα προσθήκη τῆς Αυτοκρατορικῆς διατάξεως.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ ἀρχικὸν θέμα ἡμῶν, ὅτι δὲν ἐγένοντο περιοδικαὶ ἀναθεωρήσεις, φρονούμεν ὅτι μεγάλως ὑποστηρίζεται ἐκ τῆς ἀναλυθείσης ταύτης διατάξεως.

Ἡ ἀλλοίωσις τοῦ νομίσματος ἦτον ἀφορμὴ, ὥστε ν' αὐξήσουν ἀναλόγως τῆς ἐλαττώσεως αὐτοῦ οἱ φόροι. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ κανονίσουν ἀνάλογον αὐξήσιν πρὸς τὴν ἐξαχρεώσιν τοῦ νομίσματος, φορολογούντες πάντοτε ἐπὶ τῶν παλαιῶν σημειώσεων, ὅπως ὤριζτο ἐπὶ ἐκάστου κτήματος τὸ τελούμενον ποσόν, περιήλθον εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν περιπλοκὴν, καθ' αὐτὸ εἰς τοῦτο συνισταμένην, πῶς διὰ τοῦ νέου χαράγματος τελεῖται τὸ ἀμετατρέπτως σημειούμενον ποσὸν ἀρχαίου χαράγματος. Τοιαύτη περιπλοκὴ ἦτον ἀδύνατον νὰ συμβῆ, ἂν ἐνομοθετεῖτο κατ' ἔτος ὁ φόρος ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ πολιτευομένου νομίσματος.

Τὸ θέμα εἶναι λίαν σπουδαῖον, ὥστε οὐδὲν διδόμενον παραλείπομεν χρήσιμον πρὸς διασάφισιν. Τοιοῦτον παρέχει ἡ ἀθάλατος πράξις Νικηφόρου τοῦ Γενικοῦ δημοῦσαντος (εἰς τὴν βασιλικὴν κουρατορίαν ἀφρεσθαι) τὰ κρείττονα τῶν κτημάτων τῶν ὄρφανοτροφείων, τῶν ξενῶνων, γηροκομείων, ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, καὶ ἐν τούτοις ἐπιθέσαντος τὰ τέλη αὐτῶν εἰς τὰ ἐναπομείναντα κτήματα τῶν εὐαγῶν οἰκῶν καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς παροίκους, ὥστε πολλῶν ἐδιπλώθησαν οἱ φόροι (α). Καὶ αὕτη μὲν μία ἐκ τῶν ἀποδιδόμενων εἰς τὸν Φαραῶ τοῦτον δέκα πληγῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις πῶς ἠδύνατο νὰ διπλωθῶν τὰ τέλη τῶν κτημάτων, ἂν ὁ φόρος καθ' ὅλην τὴν ἐπικρατείαν ἐπέκειτο ὡς ἄλλοτε, κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ Αὐγούστου, ἰσομέτρως, ἀγὰ ἴσον ποσὸν ἐκάστη ζευγοκεφαλῇ (jugum). Ὅτε ὅμως ὁ φόρος δὲν παρεκλούθει τὴν ἐκτασιν τῆς γῆς, ἀλλ' ἐπέκειτο πάγιος ἐπὶ ἐκάστου κτήματος (ὡς ἰδιοσυστάτου) κατὰ τὰς ἀνάγκαις σημειώσεις, κάλλιστα ἐννοούμεν, πῶς μετηνέχθησαν εἰς τὰ ἐναπομείναντα κτήματα τῶν εὐαγῶν οἰκῶν οἱ φόροι τῶν δημοθεντῶν ὡς πάγιος.

Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται προσέτι, διατί εἰσῆχθησαν διατάξεις παρεμβάλλουσαι πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκποίησιν κλασματικῶν γαιῶν, τούτῃτι μερῶν ἀπο-

(α) Θεοφάνους Χρονογρ. 6302.

σπόμενων ἐξ ἰδιοσυστάτου κτήματος, ὁποῖον ἦτον ἀναγεγραμμένον ἐν τῷ κώδικι τοῦ σεκρέτου, καὶ διατί οἱ ὁμοτελεῖς τῆς αὐτῆς φορολογικῆς περιφέρειας εἶχον προτίμησιν.

Τὰ ἰδιοσύστατα κτήματα οἱ χωρίζονται ὄφρην προτιμώμενοι ν' ἀγοράσων ὀλόκληρα ἢ ν' ἀπέχων (α), ἐνῶ ἐπὶ κλασματικῶν κτημάτων ἐχώρουν ὅλοι αἱ κατηγορίαι τῆς προτιμήσεως, μόνον δὲ ὅτε τὸ δημόσιον ἐπὶ κλασματικῆς γαίας (διότι βεβαίως προηγῆθη ἡ σημείωσις τοῦ σεκρέτου), ἅμα οἱ οἰκῆτορες δὲν ἠθέλον αὐτάς, ἠδύνατο καὶ οἱ δυνατοὶ νὰ τὰς ἀποκτήσων (β).

Ὁ Κοσμάς ὁ Μάγιστρος μετὰ τριακονταεστίν δὲν ἐπιτρέπει ἀναθεώρησιν τῶν μερισμῶν τοῦ φόρου, ὅταν ὑπάρχη μία ὑποταγὴ, καὶ εἰς τελεσμός, καὶ ἀνακοίνωσις τῶν μερίδων τοῦ τελέσματος (γ). Ἄν ἐγίνετο συχνάκις ἀναθεωρήσεις τοῦλάχιστον ἀνὰ πᾶσαν δεκαετησίαν, ἢ τριακονταετῆς παραγραφῆ δὲν ἦτον ἐνδεχομένη.

Ἐπὶ τέλους οὐδὲ λόγος πλέον γίνεται περὶ ζεύγους καὶ ζευγοκεφαλῆς (jugum) κατὰ τοὺς φόρους, οὔτε ἔγνος ἀπαντᾶται περὶ ταύτου ἐν τοῖς νόμοις. Κατόπιν θέλομεν ἐξετάσει ἂν ἢ διὰ τοῦ ζεύγους καταμέτρηται τῆς ἐκτάσεως τῶν κτημάτων διέμενε καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν.

Οὐδὲ εἰς ταῦτα τὰ σπουδαῖα τεκμήρια ἐντούτοις ἐπαρκούμενοι, μεγάλως ἐνισχύομεν αὐτὰ συμβουλευόμενοι τοὺς βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς, ὁσάκις μέμνονται τοὺς Αυτοκράτορας ὡς τυραννικοὺς κατὰ τὴν φορολογίαν, διὰ τίνος τρόπου λέγουσιν αὐτοὺς καταθλίψαντας τὸ ὑπῆκοον, εἶναι δὲ ὀξιοπεριεργον, ὅτι ἐλαχίστας ἀποδίδουν εἰς αὐτοὺς προσθήκας φόρων, καθ' αὐτὸ δὲ τοὺς ὀνομάζουσι καταθλιπτικούς, διότι δὲν ἐπέτρεπον ἀνακουφίσεις τῶν κειμένων φόρων.

Παραδείγματα κουφισμῶν ὑπάρχοντα πολλά προγενέστερα, ἀνωτέρω δὲ ἐμνημονεύσαμεν τὰ Ἰουστινίου καὶ Τιβερίου (δ). Αὐτοὶ οἱ κουφισμοὶ ἦσαν ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἀφέσεις καθυστερούντων (ὀπισθοτελειῶν). Ὡσαύτως ὁ Μαυρίκιος ἀφῆκεν εἰς τοὺς ὑπηκόους τὸ τρίτον μέρος τῶν φόρων (ε).

Περὶ προσθήκας φόρων πρῶτος λαλεῖ ὁ Θεοφάνης (σ. 634), ὅτι ὁ Λέων Ἰσάυρος πρὸς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐπέβαλε μιλλιάρησιον κατὰ ὀλοκότην, δηλ. τὸ δικεράτον (ζ), τὸ ὅποιον εἶδομεν πρὸ ὀλίγου ὡς προσαύξημα (centime additionnel) ἐκάστου νομίσματος. Καθ' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ εἶναι τοπικὸς φόρος, ὁ περὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐνεωτέρησεν ὁ Αυτοκράτωρ, ὅτι κατέστησεν αὐτὸν γενικὸν καὶ μόνιμον καὶ ἐκ-

(α) Συλλ. Γ' Νεαρά 6, κερ. γ' ἐκδ. Ζαχαρίου.

(β) Αὐτόθι. Νεαρά 2, κερ. 6.

(γ) Leuncl. II σ. 167.

(δ) Συλλ. Α' Νεαρά 1, 11 ἐκδ. Ζαχαρίου.

(ε) Θεοφύλ. Η' 13.

(ζ) Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Κεδρηνὸς Α' σ. 804, καὶ ὁ Μανασσῆς στίχ. 4309· ὁ δὲ Muralt σ. 389 ὑποθέτει δικεράτην τειχῶν (mur diceration) ἀνοικοδομηθῆναι.

τοτε διέμενε κατὰ τοὺς μνησθέντας πίνακας Ἀλεξίου Κομνηνοῦ.

Καὶ κεφαλικοὺς φόρους ἐπέβαλεν ὁ θεομισθὸς οὗτος κατὰ Θεοφάνην Αυτοκράτωρ, ἀλλὰ εἰς τὸ τρίτον μέρος Καλαβρίας καὶ Σικελίας, πρὸς τοῦτο διατάξας τὴν ἐπόπτευσιν καὶ ἀναγραφὴν τῶν τικτουμένων (σ. 634).

Ἡ Εἰρήνη εἰς μόνους τοὺς Βυζαντινοὺς πολιτικοὺς ἐχαρίσατο φόρους ἐν ἔτει 800 (α), ἀλλ' ὁ ἐκθρονιστὴς αὐτὴν Νικηφόρος, ὅστις ἀπὸ γενικοῦ λογοθέτου ἐστέφη Αυτοκράτωρ, καὶ τοι ὡς ἄλλος Φαραῶ δέκκα ἐπιβαλὼν πληγὰς, οὐδένα νεώτερον φόρον προσέθηκεν ἐντούτοις.

Ἡ βαρύτερα πληγὴ ὑπῆρξεν ἢ πρὸς οἰκισμὸν τῆς Σλαβινίας ἀναγκαστικῆς μετανάστευσις ἐξ ὄλων τῶν θεμάτων ἐπὶ πράσει τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν, δευτέρα τὸ ἀλληλέγγυον, τρίτη ἡ ἐποπτεία τῶν τελῶν καὶ ἀναβίβασις αὐτῶν λόγῳ τῆς ἐποπτείας ταύτης προστιθεμένου δικεράτου ἐνεκα χαρτιατικοῦ (β). Τοῦτο δὲν δηλοῖ βεβαίως, ὅτι γενικῶς νύξῃθη τὸ ποσὸν τοῦ τελουμένου φόρου, ἀλλὰ διατάχθη ἀκριβῆς ἐξετάσις, ἂν καταβάλλῃ ἕκαστος τὸ σιμειούμενον καὶ πολλῶν ὡς ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἀνεβίβασθη τὸ τέλος, ἐνῶ οὐδενὸς κατεβιάσθη. Τὸ χαρτιατικὸν δὲν ἦτο προσθήκη τοῦ φόρου, ἀλλὰ ἡ λόγῳ τῆς ἐξετάσεως ταύτης γινόμενη δαπάνη. Τετάρτη πληγὴ ὑπῆρξεν ὁ ἀναβίβασμός ὄλων τῶν κουφισμῶν, τούτῃστιν ἡ εἰσπραξις τῶν καθυστερούντων. Πέμπτη ἡ ἀφαίρεσις τῶν κτημάτων τῶν εὐαγῶν οἰκῶν. Αἱ λοιπαὶ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐνταῦθα (γ). Περὶ τῶν αὐτῶν βεβαίως λαλεῖ πάλιν κατωτέρω ὁ Θεοφάνης (σ. 764), ὅτι ὁ Νικηφόρος ἀνεβίβασε τὰ τέλη τῶν Ἐκκλησιῶν, καθόσον τούτῃστιν ἐδήμεισε τὸ ἦμισυ τῶν κτημάτων, καὶ ἐντούτοις τὰ τέλη τῶν δημοθεντῶν ἐπέθηκεν εἰς τὰ ἐναπομείναντα, καὶ ὅτι ὁκτὼ ἐτῶν ὀπισθοτελείας εἰσέπραξεν ἀπὸ τῶν ἀρχοντικῶν οἰκῶν.

Νεὸς φόρος ἐνταῦθα ἀπαντᾶται τὸ καπνικόν, ἦτοι τὸ τελούμενον δι' ἐκάστην οἰκίαν, τὸ ὅποιον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἄλλοτε ἦτο δημοτικὸς φόρος, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐξέλιπον αἱ κοινότητες, εἰσπράττετο εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον. Ὁ Νικηφόρος ἀπήτησε τὰ καπνικὰ τῶν εὐαγῶν οἰκῶν ἀπὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ (δ), ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Ἀμορβῆσιος (820—829) εἰς τοὺς ἐκ τοῦ θέματος τῶν Ὀψικίων καὶ Ἀρμενιανῶν, πρὸς ἀμοιβὴν τῆς πίστεως αὐτῶν, ἀφῆκε τὰ εἰς τὸ δημόσιον τελούμενα καπνικὰ ἀνὰ ἐν μιλλιάρησιον (ε), ἐνῶ καθ' ὅλον τὸ λοιπὸν κρά-

(α) Θεοφάνης σ. 737.

(β) Λέων Γραμματ. σ. 205. Ὁ Μανασσῆς στίχ. 4569 συγχέει τὸ δικεράτον τοῦτο μετὰ τοῦ δικεράτου τοῦ Λέοντος πρὸς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν. Ἐν τῷ πίνακι τῆς Νεαράς Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ὁ Λέων λέγεται εἰσαγαγὼν τὸ ἐξάφολλον, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν λοιπῶν μαρτυριῶν προκύπτει, παρ' ἄλλου προσετέθη Αὐτοκράτωρ.

(γ) Θεοφάνης σ. 757· Κεδρηνὸς Β' σ. 37.

(δ) Θεοφάνης σ. 756.

(ε) Βεβαίως δι' ἐκάστην οἰκίαν.

τος ἐτελοῦντο ἀνὰ δύο, ἐξ ὧν ἐπίσης ἀφέθη τὸ ἐν (α).

Ὁ Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς διὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Σφενδοσθλάβου ἀφίνει εἰς τοὺς ὑποφόρους ὄλων τῶν θεμάτων τὸ καπνικόν (β).

Ἐν Νεαρά Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (γ) κανονίζεται ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων τέλος ἀπὸ ἐκάστου χωρίου ἔχοντος 30 καπνοῦς ἐν χρυσοῦν νόμισμα, δύο ἀργυρᾶ, εἰς κριός, κριθῆς μῶδιοι ἐξ, αἶνου μέτρα ἐξ, ἀλεύρου μῶδιοι ἐξ καὶ ὄρνιθες 30, καὶ οὕτω καθεστῆς, οὐδέποτε ὅμως ἀνώτερος φόρος, ἀλλ' ἀναλόγως ἐλαττούμενος. Καὶ τοῦτο ὡς πάλαι ἡ συνήθεια καθ' ὅλα τὰ θέματα.

Ὡς ἐκ τούτων πιστεύομεν, ὅτι τὰ καπνικὰ ἦσαν ἔρανος δημοτικὸς, γενόμενος ἔπειτα δημόσιος καὶ κανονισθεὶς ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων ἀπαντᾶται δὲ καὶ ἐπὶ Ἐμμ. Κομνηνοῦ (δ). Ὁπωσδήποτε τὸ καπνικὸν ἐπεκράτησε διὰ τῆς συνήθειας, καὶ οὐδέποτε οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ παρέστησαν αὐτὸ ὡς λίαν ἐπαχθές.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε καὶ τὸ ἀερικόν, τὸ ὅποιον ὁ Πρακόπιος δὲν ἐξηγεῖ σαφῶς εἰς τί συνίστατο, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐτράπελον λέγων, ὅτι δὲν ἦτο τεταγμένη καὶ συνήθης φορὰ, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἀέρος φερομένην ἐλάμβανεν αὐτὴν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τοῦ ἐπάργου τῶν Πραιτωρίων, ἀποδίδοντας ἐτησίως εἰς τὸ δημόσιον 30 κεντηνάρια χρυσοῦ (περίπου 3,634,100 δραχμῶν) (ε).

Περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀερικοῦ γίνεται πάλιν μνεῖα ἐπὶ Μιχαὴλ Παφλαγόνοιο, ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ἐν ἔτει 1037 προσέθηκε πρὸς τὰ δημόσια τελέσματα καὶ ἀερικὸν ἀπὸ ἐκάστου χωρίου κατὰ τὴν ποσότητα καὶ δοχὴν ἀπὸ 4 μέχρις 20 νομισμάτων (ζ).

Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι καπνικόν καὶ ἀερικόν ὑπῆρξαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα, καὶ δὲν ἐπεκράτησαν πάντοτε.

Περὶ Κωνσταντίνου Μονομάχου γίνεται μνεῖα, ὅτι περιήλθεν εἰς μεγίστην ἐνδειαν διὰ τὴν ἀκριτον αὐτοῦ ἐλευθεριότητα καὶ πρὸς ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς Μαγγάνων, ἐνθα ἐφοῖτα ἡ ἐρωμένη Σκληρία, ἐπένοησε καπνικὴν καὶ ἀτόπους εἰσπράξεις, ἀλλὰ περὶ νέων φόρων οὐδὲν ἄλλο βεβαιούται, ἢ ὅτι κατέλυσε τὸν Ἰδηρικὸν στρατὸν ἐκ πεντήκοντα χιλιάδων, καὶ ἀντὶ στρατιωτῶν ἀπὸ τῶν χωρίων ἐκείνων ἀπήτει χρηματικούς φόρους (ζ) πρὸ τοῦ ἔτους 1053. Ἀλλ' ἐκλείπουσιν ὡς ἐκ τούτου τῆς μεθορίου φρουρᾶς ἐδόθη εἰς τοὺς πολεμίους πάροδος.

(α) Κεδρηνὸς Β' σ. 77. Χρονογρ. μετὰ Θεοφ. σ. 54.

(β) Αὐτόθι σ. 413.

(γ) Συλλ. Α' Νεαρά 1 ἐκδ. Ζαχαρίου.

(δ) Συλλογὴ Α' Νεαρά 61 ἐκδ. Ζαχαρίου.

(ε) Προκ. Ἀνεκδ. ΚΑ', 1.

(ζ) Κεδρηνὸς Β' σ. 524. Ἡ κερ' Ἀρμενοπούλου Α' δ' 40 μνεῖα τοῦ ἀερικοῦ ὡς μὴ γνησία παρελήφθη ὑπὸ Χαϊμδαχου. Διμφοτέρων ὅμως καὶ τοῦ καπνικοῦ καὶ τοῦ ἀερικοῦ ὑπάρχει μνεῖα ἐν Χρυσῶ. Πάτμου 1088. Συλλ. 4. Νεαρά 30 ἐκδ. Ζαχαρίου.

(κ) Γλυκᾶς σ. 597. Ζωναρᾶς Β' σ. 260.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἔνδεικν περιελλῶν καὶ ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἐφεύρισκε τρόπους ἀπαισίους συλλογῆς χρημάτων διατάξας ἀπογραφὰς τῶν ἀπανταχοῦ κτήσεων καὶ κενὰ ἐπινοήσας ὀνόματα, τὰ ὑπέριμα καὶ τὰ ὑπέρπλεα (α) Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι διὰ νέας ἀτελεστάτης ἀναγραφῆς καὶ πρὸς μόνον φορολογικὸν σκοπὸν ἀνεπιβάλλετο ὁ φόρος τινῶν κτημάτων, ἢ ὡς μᾶλλον προσοδοφόρων (ὑπέριμα), ἢ ὡς πλείονα ἐχόντων ἔκτασιν (ὑπέρπλεα), οὐδενὸς ὅμως κατεπιβάλλετο ὁ φόρος κατὰ τὸ δίκαιον.

Ἐνῶ ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξιος καὶ τὸ νόμισμα ἐκιδέχθηλευε καὶ πάντα ἐμνηχάτο τρόπον πρὸς αὐξήσιν τῶν δημοσίων πόρων, ἀμάξαις ὅλαις παρεῖχε τὰ δημοσία χρήματα εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ θεράποντας, καὶ οἱ οἰκοὶ αὐτῶν δὲν ἦσαν ὡς ἰδιωτῶν, ἀλλ' ὡς βασιλικοὶ. (β)

Ὁ Ἐμμ. Κομνηνός ἐν ἔτει 1158 ἀπαγορεύει δι' ἀναγραφῆων, ἢ προκαθημένου οἰουδήποτε σεκρέτου, ἢ ἐξισιωτοῦ, ἢ ἀλλουτινος, τὴν ἀπὸ τῶν μοναστηρίων ἀναζήτησιν ὑπερτίμου ἢ ὑπερπλέου τῆς γῆς (γ), πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι διὰ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἐσκοπεῖτο μόνον ὁ ἀναβίβασμός.

Αὐτὸ τὸ ὑπέριμον καὶ ὑπέρπλεον, οὕτως ἐξηγούμενον διὰ τῆς Νεαράς τοῦ Ἐμμανουήλ, κάλλιστα μαρτυρεῖ, ὅτι πρὸ ἀπείρου χρόνου οὐδεμία ἐγένετο ἐξετάσις τῶν σεκρετικῶν χαρτῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐδόθη ἀφορμὴ ἀναβίβασεως τῶν φόρων διὰ νέας ἐξετάσεως πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου τεινούσης, οὐδαμῶς ὅμως πρὸς ἀνακούρισιν τῶν πέραν τοῦ δέοντος βεβαρημένων.

Ὁ Κωνσταντῖνος Η' ἔγινε βαρὺς περὶ τὴν φορολογίαν, οὐχὶ διότι ἠύξησεν αὐτήν, ἀλλὰ διότι ἐν τρισὶν ἔτεσι τῆς βασιλείας πέντε ἀπήτησε δασμοφορίας, τὰς δύο τούτεστι καθυστερουμένας ἐπὶ Βασιλείου ἐξαντλήσαντος τοὺς φορολογουμένους, καὶ τὰς τρεῖς ἰδίαις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1025 — 1028 (δ).

Τὰ μέχρι τούτου διομολογεῖ καὶ ὁ ἐν ἔτει 1344 μέγας δομέστικος Καντακουζηνός, μετὰ θάνατον Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου παρασκευάζων ἐστρατεῖαν καὶ προτρέπων ἐγκατάστασιν διοικητῶν πρὸς τακτικὴν εἰσπραξίν τῶν δημοσίων πόρων, ἐπιπεδωκότων οὐ μικρῶς, ἐκ προσθήκης μὲν οὐδεμίαν τῶν εἰθισμένων φόρων, ἐξ ἑτέρων δὲ τινῶν τρόπων καὶ ἐπιτοῶν (ε).

Ἐκ τούτων συμπεραίνουμεν, ὅτι ἐπὶ δώδεκα τοῦλάχιστον αἰῶνας ὁ αὐτὸς ἐπεκράτησεν ὀργανισμός, καὶ οὐτε αἱ βαρύτεραι συνέπειαι καὶ ἡ ἐξερρήμωσις τῆς χώρας καὶ ἡ ἐξόντωσις τῶν κατοίκων ἐδωκν αἰτίαν εἰς οἰκονομικὴν μεταρρύθμισιν, ἢ βελτίωσιν. Τσαυτὴ μάλιστα ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τὸν δεσποτισμὸν στήρησις παντὸς πνεύματος ἀνακαινισμοῦ καὶ ἀναμορφώσεως, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ περιοδικὴ ἀναθεώρησις τῶν σεκρετικῶν χαρτῶν ἐγκατελείφθη. Οἱ

(α) Γλυκᾶς σ. 620 Ζωναρᾶς Β' σ. 298.

(β) Ζωναρᾶς ἐν τέλει.

(γ) Συλλ. Δ'. Νεαρά 61. Ἐκδ. Ζηχαρίου.

(δ) Καδρηνός Β' σ. 484 Γλυκᾶς Δ' σ. 580.

(ε) Καντακουζ. Γ' 12.

Αὐτοκράτορες κατὰ τὴν φιλοχρηματικὴν, ἢ ἀμεριμνίαν αὐτῶν, ποτὲ μὲν εἰσέπραττον ὅλους τοὺς ἀναγεγραμμένους φόρους, δημεύοντες καὶ εἰς τοὺς καταβάλλοντας τὰ καθυστερούμενα ἀπονέμοντες τὰ ἐγκαταλειμμένα κτήματα, ἢ πρὸ ἀναξιοχρέων καὶ ἐλλειμματιῶν κατεχόμενα, ποτὲ δὲ πάλιν ἀφίνοντες τοὺς ὑποδεστέρους νὰ διαχειρίζωνται κατὰ τὴν πλεονεξίαν αὐτῶν τὰ τῶν φόρων. Ἐνίοτε ὅμως προέβαινον καὶ εἰς αὐθαιρετωτέρας καταπιέσεις.

Τὴν ἰδύνατο ν' ἀναγκαιώσῃ τοὺς Αὐτοκράτορας ἀπὸ πάσης τυραννικῆς πράξεως, φρονούντας, ὅτι πᾶν ἀκίνητον ὑποδημόσιον ὄν ἐκχωρεῖ ἡ βασιλεὺς τῷ τὴν καταβολὴν ποιουμένῳ τῶν δημοσίων βαρῶν (α)

Παραλείπομεν τὰς παντοίας βιαιοπραγίας, τὰς κακώσεις, τὰς θανατώσεις καὶ τὰς δημεύσεις τῶν Αὐτοκρατόρων, μάλιστα ἐνεργουμένας κατὰ τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων, εἰς οὓς ἐπέτρεψαν πρὸς στιγμὴν πᾶν μέσον ἀρπαγῆς. Δύο τινα παραδείγματα ἀρκούν πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι οὐδὲν ὑπῆρχε τοῦ δεσποτισμοῦ ὄριον.

Ὁ Νικηφόρος ὁ ἀπὸ Γενικοῦ, μετακαλέσας ἐκ τῆς ἀγορᾶς πρᾶττην κηρίων (κηρουλλάριον) εὐπορον, τὸν εἶπε, *θεὸς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, καὶ δημοσὸν μοι τὸ πόσος σοι χρυσὸς ἐστι*; Ἐκατὸν λίτρας ὠμολόγησεν ὁ ἄθλιος, δηλ. δραχμᾶς 123, 200 περίπου, φοβούμενος βέβαια μὴ δῆλων ὄλην τὴν περιουσίαν του, ὑποχρεωθῆ εἰς εἰσφοράν. Αὐτὰς τὰς ἑκατὸν λίτρας διέταξεν ὁ Αὐτοκράτωρ ν' ἀνταλλάξῃ ἀμέσως πρὸς τὴν περιουσίαν του. Καὶ ταῦτα ἐν ἔτει 810 (β).

Ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὁ Χαδηνός ἐθεβκίωσεν, ὅτι ἀνεκάλυψε τρόπον ὅλως ἀπόρρητον, πῶς ν' αὐξήτῃ τοὺς δημοσίους πόρους, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐστάλη εἰς τὰ Περσικὰ μεθόρια, ὅπου ἐρήμοσε τὴν ἐφεύρεσίν του, δημεύσας ὅλα τὰ κτήματα καὶ θρέμματα τῶν ἐκεῖ βαθυπλοῦτων, ἀντιδούς δὲ εἰς αὐτοὺς ἑτησίως ἀνά τεσσαράκοντα νομίσματα εἰς ἕκαστον ἐκ τῆς προσόδου αὐτῶν. Ἡ ἀποστασία τῶν μαχημωτέρων ἔδειξεν ἀμέσως τὸ ὄλεθρον τῆς ἀνακαλύψεως (γ).

Καὶ ἐξ ἄλλων περιστάσεων ἐνίοτε, ἀλλὰ σπανίως, διέφερε τὸ φορολογικὸν σύστημα. Οὕτω ἐν Πελοποννήσῳ οἱ οἰκῆτορες τοῦ κάστρου τῆς Μαίνης κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μιχαῆ (ἦτοι οἱ κάτοικοι τῆς Κάτω Μάνης) ἐκ παλαιστάτου χρόνου, ὡς λέγει ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος (δ), παρεῖχον κατ' ἔτος (Πάκτον) ἀνά 400 νομίσματα ἀντὶ παντὸς φόρου· τούτεστιν, ὡς ἔγγιστα ἐξ ἑξακτῶν δραχμῶν.

Ἐκατέρωθεν τοῦ Ταυγέτου ἐγκατεστάθησαν πρὸς

(α) Νεαρά 114. Λόγ. Ὁρα Gajus II § 7. *Dominium populi Romani est. vel Caesaris; nos autem possessionem tantum et usumfructum habere videmur.*

(β) Θεοφάνης σ. 758. Ὁ Ζωναρᾶς Β' σ. 123 λέγει ὅτι τὸν ἀφῆκε μόνος δέκα λίτρας.

(γ) Παχυμέρ. Δ'. 5. Ὁ Montreuil III σ. 115 νομίζει, ὅτι ἐφημέρηθη τούτο καθ' ἕνα τὸ κράτος.

(δ) Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν κερ. 50.

μὲν τὸ ἔλος οἱ ἔξερίται, πρὸς δὲ τὸ ἀντίθετον οἱ Μιληγγοὶ ἐκ Σλαβικῆς ἐπιδρομῆς· καὶ αὐτοὶ μὲν ἀπέφερον ἑτησίως 60 νομίσματα, ἐκεῖνοι δὲ 300 μόνον.

Ἦς ἐπίμετρον πρὸς μαρτυρίαν τοῦ ἀναλλοιώτου φορολογικοῦ συστήματος, συγχρόνως ὅμως καὶ τῶν δεινῶν, ὅσα ἐπασχον οἱ φορολογούμενοι, δίδομεν τὸ ἐσχάτως δημοσιευθὲν ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν Βασιλέα Κύριον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν (α), γενόμενον παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτου, ἀδελφοῦ τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα, περὶ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ II' αἰῶνος.

Ὁ τὸν Αὐτοκράτορα καθικετεῖων Μητροπολίτης, ἄγνωστον τίνα, ἂν τὸν υἱὸν τοῦ Μανουήλ, ἢ τὸν ἀδελφόν, ἢ υἱὸν τοῦ Ἰσαάκ, ἢ τὸν Ἀλέξιον Δούκαν, οὐδὲν προτείνει περὶ τοῦ ἐγκτητικῶν φόρου (ἐῶμεν ἀναφέρειν τὴν τοῦ κήνου ἀπαίτησιν), μὴ μεταβαλλομένου καὶ αὐξάνοντος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνεκᾶθεν κειμένου. Τὰ δάκρυα τοῦ Μητροπολίτου ὑπὲρ τῶν κινδυνουσοῦν νὰ μεταβληθῶν εἰς Σκυθικὴν ἐρημίαν Ἀθηνῶν ἀρθῶνως προχέονται, ἐκ δύο προκαλούμενα δεινῶν.

Πρῶτον ὁ ἐπιβαλλόμενος εἰς τὸ ὄριον (ἐπαρχίαν) Ἀθηνῶν φόρος ὑπὲρ τῶν πλωτῶν (β) ἦτον ἀναλόγως ἀνώτερος τοῦ ἐπικειμένου εἰς τὸ ὄριον Θεσβῶν καὶ Εὐρίπου, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ πολλοστῆμόριον τούτου, εἰσεπράττετο δὲ ἐπὶ κατασκευῆ κατέργων, μὴ κατασκευαζομένων. Πρὸς ἐπιβολὴν αὐτοῦ τοῦ ἐκτάκτου φόρου, ἐνίοτε λαμβανόμενου καὶ ἄνευ βασιλικῆς διαταγῆς (ὀρισμοῦ), πολλαὶ ἐγένοντο ἀναγραφαὶ καὶ γεωμετρήσεις αὐτῆς τῆς ὑποψάμμου καὶ λιπρογαίου χώρας, καὶ αὐταὶ αἱ τρίχιες τῆς κεφαλῆς τῶν δυστυχῶν Ἀθηναίων διηριθμήθησαν. Πρὸς θεράπειαν τοῦ δεινοῦ τούτου θερμοῦς παρακαλεῖ ὁ Μητροπολίτης νὰ μὴ ὑποβληθῶν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς πλείονα συνδοσίαν πλωτῶν, πλὴν τῆς ἐπιτεθείσης διὰ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ χρηματίσαντος λογοθέτου τοῦ δρόμου, Κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα.

Τὸ δεύτερον αἷτιον τῶν θρήνων εἶναι αἱ συχναὶ ἐπισκέψεις τῶν Πραιτῶρων, δηλ. διοικητῶν παρακειμένων ἐπαρχιῶν. Ἐνῶ αἱ Ἀθηναὶ ἔχαιρον προνόμιον, ὥστε οἱ Πραιτῶρες οὐτε παρόδου χάριν νὰ διαβαίνουν διὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθα οὐτε ἡ εἰσπραξὶς τῶν φόρων (πραϊτωρικὴ ἐνέργεια), οὐτε δικαιοδοσία εἰς αὐτοὺς ἀνετέθη, ἐπὶ λόγῳ δῆθεν προσκυνήσεως τοῦ ναοῦ τῆς θεομήτορος, διὰ νὰ μὴ φαίνονται παραβαίνοντες τὸ χρυσοῦσλλον, εἰσήλανον εἰς τὰς Ἀθῆνας. Δὲν ἤρχοντο δὲ μόνον, ἀλλ' ὡς εἰς βαρβαρικὴν χώραν εἰσεβάλλον πανστρατιά, παρακολουθούμενοι ὑπὸ ἀνδραρίων πειναλέων καὶ ἀρπακτικῶν, ἐμπροσθεν δὲ αὐτῶν ἔτρεχον ἡ ἀπώλεια. Οὐτε σίτος, οὐτε ἵππος, οὐτε θρέμματα, οὐτε οἶνος, οὐτε ὄρνιθες, οὐτε ὄψαρια, ὅσα εἶχεν ἡ χώρα, ἤρχοντο πρὸς κέρεσιν αὐτῶν. Διὰ τὴν ἐλαχίστην ἀφορμὴν ὑπέπιπτε τις

(α) Tafel Tassal. σ. 463.

(β) Πρὸς ἀπαίτησιν ἐπαρχιῶν ἐν τῷ θέματι Πελοποννήσου ὄρα Πορφυρογέν. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν κερ. 56.

εἰς τὴν ὄργην τοῦ Πραιτῶρος, δηλοῦντος αὐτὴν διὰ τῆς καθείρξεως τοῦ μὴ προθύμου νὰ δώσῃ ὅ,τι ἔχει. Μετὰ τὴν διαρπαγὴν καὶ ἀργυρολογίαν ἐγένετο καὶ ἡ προσκύνησις τῆς θεομήτορος, ἥτις ἦτο δῆθεν ἡ αἰτία τῆς ἐπισκέψεως, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν ἐξήτει ὁ Πραιτῶρ τὸ προσκυνητικόν, δηλ. ἰδιαιτέραν ἀμοιβὴν τῆς εὐσεβείας. Διεταίνετο μάλιστα, ὅτι δὲν δύναται ν' ἀπέλθῃ πρὶν λάβῃ αὐτὸ ἐπὶ χειρᾶς, ἐασότου πειθόμενος ὅτι ἄνευ κοινοῦ ἐράνου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐρεθῇ, ἀνεχώρει, ἀφίνων τὸν εἰσπράξοντα καὶ ἀγγαρεύων ὅλα τὰ ὑποζύγια, τὰ ὅποια ἐπὶ τέλους οἱ δεσπότες αὐτῶν ἐξηγόραζον.

Οὐδὲ τὸ προνόμιον αὐτοτελοῦς διοικήσεως (σχεδὸν κατὰ τὸ jus Italicum) ἔσως λοιπὸν τοὺς τότε Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τῶν δυνατῶν, εὐρόντων πρόφασιν τὴν προσκύνησιν τῆς θεομήτορος πρὸς κατάθλιψιν τῶν προνομιοῦχων. Διὰ νὰ πείσῃ ὁ Μητροπολίτης τὸν Αὐτοκράτορα περὶ τῆς ἀναγκαιότητος προστασίας, ὑπομνηστικῶς αὐτὸν, ὅτι διὰ τοιαύτης ἀπωλείας καὶ ἡ εἰσπραξὶς τῶν κοινῶν φόρων κινδυνεύει, ἐρημουμένης κατὰ κράτος τῆς χώρας, καὶ κολοῦσεται τὸ ἐγνωσμένον ἀκρόστιχον.

Οὐδενὸς χρεῖζει σχολίου τὸ ὑπομνηστικὸν τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ τάχα μόνον αἱ Ἀθηναὶ ὑπέκειντο εἰς τὰ δεινὰ ταῦτα; Οὐτε ἑκτακτα οὐτε ἀπίστευτα θέλουν φανῆ εἰς τὸν ἐνθυμούμενον, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰ δημοσία ὑπουργήματα ἦσαν ὄνια, καὶ ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ἀπὸ τέλει μέρος τῶν δημοσίων πόρων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπηγόρευσε τὰς δόσεις πρὸς ἀπόκτησιν οἰκισθήποτε ἀρχῆς διοικητικῆς, ἢ δικαστικῆς, δικτιμῆσας τί ὀφείλει ἕκαστος νὰ πρᾶξῃ χάριν τοῦ διπλώματος μόνον, ὅσον ἐστὶ ἐλάχιστον, πρὸς ὄφελος τῶν περὶ τὸν Αὐτοκράτορα ἀνωτάτων λειτουργῶν (α), εἰς τὸ θεῖον κοινὸν (cubiculum), εἰς τὸν πριμικήριον μετὰ τῶν τεσσάρων σκρινίων, εἰς τὸν βοηθόν καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων.

Ἄλλ' οὐτε ἡ ἀπαγόρευσις ἐσχυσεν, οὐτε ἡ διατίμησις ἐτηρήθη. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος μνημονεύει ὅσα ἐδίδοντο ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀνωτέρα δόσις ἦτο ἡ τοῦ Χαρτουλαρίου τοῦ γενικοῦ σεκρέτου ἐκ λιτρῶν 65. ἦτοι ὡς ἔγγιστα ἐκ δραχμῶν 80080. Ἡ ἐλαχίστη δόσις ἦτο ἡ τοῦ βασιλικοῦ μενδάταρος ἐκ λιτρῶν 2 ἦτοι ὡς ἔγγιστα ἐκ δραχμ. 2464 (β). Εἰς τινὰς ἐράνῃ τῶσαν ὑπέρογκον τὸ τίμημα τῶν ὑπουργημάτων ὥστε ἀντὶ χρυσῶν λιτρῶν ὑπέθεσαν ἀργυρᾶς (γ), ὅτε ὁ μὲν γενικός τοῦ σεκρέτου ὄφειλε νὰ δώσῃ δραχμ. 4745 ὡς ἔγγιστα ὁ δὲ βασιλ. μενδάταρ δρ. 146.

Ἄλλ' ἡ εἰκασία αὕτη καθίσταται ὅλως ἀπαράδεκτος, ὅταν παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς τὴν μεγάλην ἐταιρείαν ὁ λαμβάνων μισθὸν 40 νομισμάτων, ἦτοι

(α) Νεαρά 8, 161.

(β) Κ. Πορφυρογέν. Ἐκδ. τῆς βασιλ. τάξ. σ. 692.

(γ) Reiske Comm. ad Const. σ. 319.

δρ. 680 έδιδε λίτρας 16, αΐτινες υποτιθέμεναι άργυραϊ ήδύνατο μόνος δρ. 4468 και μίαν λίτραν ανά πάσαν αύξησιν 7 νομισμάτων του μισθοῦ δηλ. δρ. 73 δι' αύξησιν μισθοῦ δρ. 449' ενώ βεβαίως ή δόσις έπρεπε να ήναι άνωτέρα, διά να μη ήναι εύκολός ο προβιθασμός και εκ του μισθοῦ αυτού εξαγοραζόμενος.

Εκ τούτων έννοούμεν, διατί ήβησαν εις επάπειρον τα ύπουργήματα επί Βυζαντινών, άποτελέσαντα πρόσδοτον του κράτους, καθόσον μάλιστα κατά τα πλείστα ούδαιμία άπλητείο ύπηρεσία. Εν τούτοις όλοι οι ισχύοντες έτρέποντο εκ του δημοσίου ταμείου, τó όποιον ο Ζωναράς (Β' σ. 296) όνομάζει κοινόν Πρυτανείον.

(* Επειται τó τέλος.)

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΛΑΩΣΙΣ

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ύπό των Τούρκων έν έτει 1453.

Κατά τας άρχικάς πηγάς συγγραφείσα ύπό

A. A. MORAMANNΟΥ.

(Συνέχ. Ίδε φυλλάδ. 219, 220 και 221.)

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΛΑΩΣΙΩΣ.

Την 23 Μαρτίου ήμέραν Παρασκευήν άπήλθεν εξ Άδριανουπόλεως και αύτός ο Σουλτάνος Μωάμεθ μεθ' όλου αυτού του στρατού (α). Και την μεν 5 Απριλίου περί την έβδομήν ώραν της πρωίας έστρατοπέδευσεν εις θέσιν άπέχουσαν δύο και ήμισυ μίλια της πόλεως, την δ' έπιούσαν 6, ήμέραν Παρασκευήν, προέβησαν τα διάφορα σώματα μέχρις ενός μιλίου μακράν της Κωνσταντινουπόλεως. Μετά την προσευχήν της Παρασκευής έκηρύχθη ή έναρξις της πολιορκίας, και ώρίσθη ή θέσις εκάστου τάγματος. Τάς σκηνάς αυτού έστησεν ο Σουλτάνος επί του λόφου Μαλταπέ (εφ' ου νυν κείται στρατιωτικόν νοσοκομείον) φρουράν έχων 45,000 γενιτσάρων. Ένταύθα έτέθη και τó μέγα τηλεβόλον μετά των δύο άλλων μικροτέρων. Ο λόφος ούτος κείται άντικρύ της πόλης του Αγίου Ρωμανού, (Τόπ Καπουσί), της Χαρσίας (Σουλού Κουλέ) και της πύλης της Άδριανουπόλεως (Έδρινε Καπουσί). Και εκ δεξιών μεν, ήτοι από του λόφου του Μαλταπέ μέχρι της Προποντιδος, έστρατοπέδευσεν ο εξ Ανατολής, εξ άριστερών δε μέχρι του Κερατίου κόλπου ο εκ Ρούμελης στρατός, ενώ τó έτερον ήμισυ του όλου στρατού έστρατοπέδευσεν επί των νότων του λόφου ως

(α) Φερίδον βίης Münsch at ul Salstein. σελ. 219.

εφεδρεία. Ο Ζαγανός Πασάς, γαμβρός του Σουλτάνου και ο Καρτζάς βέης κατέλαβον μετά χιλίων άνδρων τόν άντίπεραν του Κερατίου κόλπου επί των νότων του Γαλατά και Κασσιμ Πασά κείμενον λόφον ένθα νυν κείται ή Περαιά (α). Την αύτην ήμέραν ο Αυτοκράτωρ Κωνσταντίνος κατέλιπε τά άνάκτορα ίνα καταλάβη την θέσιν, την όποιαν ένδόξως υπερασπίσθη μέχρι θανάτου. Ήν δε αύτη άντικρύ των σκηνών του Σουλτάνου, παρά τη πύλη του Αγίου Ρωμανού, έναντίον τής όποιās έτοποθετήθη τó μέγα τηλεβόλον. Παρ' αύτῳ ίστατο Ιωάννης ο Ιουστινιανός μετά των Γενουησιών, γενναίως πολεμήσας μέχρις ου ήναγκάσθη ν' απέλθη του πεδίου της μάχης. Ο δόν Φραγκίσκος εκ Τολέδου, συγγενής του Αυτοκράτορος, ούδέ στιγμήν εγκατέλιπεν αυτόν. Ο εις την επικίνδυνον ταύτην θέσιν ταχθείς στρατός συνεποσούτο εις 3,000 άνδρων, ών 200 ήσαν Γενουήσιοι (β).

Τό ύπόλοιπον μέρος του όλιγαριθμου στρατού διενεμήθη κατά τας διάφορους θέσεις των άπεράντων τειχών της πόλεως, ως έπεται. Και δὴ άρχόμενοι της περιγραφής ταύτης θέλομεν προέβη πρώτον μεν εκ δεξιών από της πύλης του Αγίου Ρωμανού μέχρι της προς άρκτον γωνίας του τριγώνου, είτα δε νοτειανατολικῶς κατά μήκος του Κερατίου κόλπου μέχρι της άκρας εφ' ής εκειτο τó Σεράγιον, μετά ταύτα νοτίως κατά μήκος της Προποντιδος μέχρι του Έπταπυργίου, και τέλος από του Έπταπυργίου κατά ξηράν μέχρι της πύλης του Αγίου Ρωμανού.

Εν τη άμέσως έπομένη πύλη, ήτις Χαρσία ή και Καληγαρία (?) έκαλείτο, ένθα ο Λύκος ποταμός διαχέεται έντός της πόλεως (γ), έτάχθη Θεόδωρος ο εκ

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 18. — Φερίδον βίης. 1, σελ. 220. — Φραντζ. σελ. 237. — Χαλκοκονδύλ. σελ. 447—9. — Δούκ. σελ. 262, 263, 272. Λεονάρδ. Χίος σελ. 87. — Χαίρουλ. σελ. 68.

(β) Δούκας σελ. 283. — Φραντζ. σελ. 254. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 18. — Χαλκοκονδύλ. σελ. 453.

(γ) Η άκριθής γνώσις της τοποθεσίας των διαφόρων μερών και ίδίως των πύλων είναι άπαραίτητος εις τόν θύλοντα να έννοήσῃ την διήγησιν ταύτην. Παραθέσις μετά μάλιστα άκριθείας τας μαρτυρίας των συγχρόνων ιστορικών μετά των έπιτυχεστέρων τοπογραφικών συγγραμμάτων ήτοι του Γυλλίου (Gyllius) De Bosphoro Thracio, και την De Constantinopoleos. Topographia του αύτου, — Leiden 1632. 16ον, του Δουκαγγίου (Ducange) την Constantinopolis Christiana. Venedig 1729 εις φύλ., του Χάμμερ (v. Hammer) Constantinopolis and der Bosphorus, — Pesth 1822 εις 8ον, του Πατριάρχου Κωνσταντίνου, την Κωνσταντινάδα παλαιάν τε και νεωτέραν έν Κωνσταντ. 1844. εις 4ον, του Σκαρλάτου Βυζαντίου την Κωνσταντινουπόλιν, Αθήνησι 1851, εις 8ον, επίσθην ότι έπρεπε ν' άρχίσω την έργασίαν ταύτην εκ νέου. Άν και τούτο άπήτει ούχι μικράν κατανάλασιν χρόνου, διότι πολλάκις ένεκα των μεγάλων άποστάσεων έν Κωνσταντινούπολι, ίνεκα του κακού λιθοστρώματος των οδών και πολλών άλλων κωλυμάτων, ιδιαιτέρως ελάληρον ήμέραν περιουόμενος προς εξίληξιν και εξέτασιν έπουσιώδους τινος άντικειμένου, ούχ ήττον όμως απέβη τó μάλιστα έπιωφέλις, διότι πολλάκις άνέυρον κατά τύχην έντός των ζητουμένων πλείστα άλλα νέα και άγνωστα, των όποιων ή διά τύπου έκδοσις ήδύνατο να πληρώσῃ τóμον ελάληρον. Οί μέχρι τουδε περί της τοπογραφίας της Κωνσταντινουπό-

Καρύστου, άνηρ πολεμιστής και τοξότης ήσκημένος (α). Την έπομένην πύλην της Άδριανουπόλεως (Έδρινε Καπουσί) και πύλην του Παλυανδρίου ή Μυριανδρίου καλουμένην, κατέλαβον οι τρεις άδελφοί Βροχιάρδαι, Παύλος, Αντώνιος και Τρωίλος (β). Τά άνάκτορα του Έδδόμου και τά παρακείμενα μέρος ενεπιστεύθη ο Αυτοκράτωρ τῷ της Ένετίας βέλῳ Ίερωνύμῳ Μηνότῳ, δν συνέδραμον και οι πλείστοι των συμμετασχόντων προς υπεράσπισιν της πόλεως Ένετών εμπόρων (γ). Τά εκείθεν των τειχών μη ώχυρωμένα διά περιβόλου, των όποιων υπερέκειτο λόφος δεσποζών αυτά, άνέθετο ο αυτοκράτωρ εις Ιωάννην τινά Γράντ εκ Γερμανίας, δόκιμον ύπονομοποιόν, διότι ευλόγως έφοβείτο την δι' ύπονόμων προσβολήν της θέσεως ταύτης (δ). Επί της βορείου γωνίας του τριγώνου, έν τοις μέρεσι του Κυνηγεσιού μέχρι της εκκλησίας του αγίου Δημητρίου, ήτοι τó τμήμα των Βλαχερνών τó μετά του Έγιούπ γεινιάζον, έτάχθη υπό τόν Καρδιναλίον Ισιδώρον και τους Ρωμαίους αυτού και Χίους (ε). Από δε της Ευλήνης πύλης (Αϊβάν Σεράγι Καπουσί) της βορειοτάτης του Κερατίου κόλπου, μέχρι της πύλης του Πετρίου (Πετρι Καπουσί) έφύλασσον δύο Γενουήσιοι Ίερώνυμος και Λεονάρδος (ς). Ο δε μέγας δούξ Λουκάς ο Νοταράς έτάχθη ίνα φυλάττη από της πύλης του Πετρίου μέχρι της πύλης της αγίας Θεοδοσίας (τανύν Βαλούκ παζάρ Καπουσί ή Πύλη των Όψαριών), ήτοι τά προς τόν Κεράτιον κόλπον τείχη καθ' όλον αυτών τó μήκος, έχων μεθ' έαυτού 400 ιππείς και 500 σφενδονιστάς (τζαγρα-

λαος γράφαντες άποφαινονται όμοφώνως ότι τó νυν Έγρι Καπού έκαλείτο άλλοτε Χαρσία πύλη. Την γνώμην ταύτην, ήτις επί ούδανός χωρίου έν τοις Βυζαντινοίς συγγραφεύσι στήριζεται, άντιγράφουσι καλή τῇ πίστει ο εις παρ' του άλλου. Εκ της ιστορίας όμως περί της τελευταίας πολιορκίας και άλλώσεως της πόλεως έν ή ή πύλη αύτη αναφέρεται ως ή κυριώτερα πασών μετά την του Άγιου Ρωμανού, καταφαινεται ότι ή γνώμη αύτη είναι έντελώς άντιπραϊκική, δι' ο ήναγκάσθη να ζητήσω αυτην άλλα χωρύ, και άνέυρον τρώντι ύψηλούς εκ τινος χωρίου παρά τῷ Ι. Κανίνο (J. Cananus έκδ. της Βόνης σελ. 462). Ούδόλωσ δε άμφιβάλλω ότι Χαρσία πύλη έκαλείτο ή μεταξύ της πύλης Άδριανουπόλεως (Πολυανδρίου) και της πύλης του Άγ. Ρωμανού (πύλης των τηλεβόλων) έμπεριγραμμένη πύλη, ως επιθεβαύεται εκ της περιγραφής των Βυζαντινών συγγραφέων ίσάκις ποιούται μνείαν αυτης. Είς των παρακειμένων αυτῃ πύργων καλείται Σουλού Κουλέ (πύργος του ύδατος). Επί δε της πύλης αυρον την εξής έπιγραφήν.

PORTARVM VALIDO FIRMAVIT OMINE MVROS
PVSAEVS MAGNO NON MINOR ANTHEMIO.

Κατά την περιγραφήν του Ν. Βαρθάρου είκαζόμεν ότι Καληγαρία έκαλείτο ή συνοκία των ύποδηματοποιών παρά τῷ Έγρι Καπού. Ο Φραντζής όμως άντιφάσκει λίγων ότι πρό αυτης ήν τάφρος, διότι τοιαύτη τις τάφρος ούδέποτε ύπάρξει κατά τó μέρος τούτο.

(α) Φραντζ. σελ. 234.

(β) Φραντζ. σελ. 233.

(γ) Φραντζ. σελ. 252 — Ν. Βάρβαρ. σελ. 19. Δούκας σελ. 283. — Λεονάρδ. Χίος. σελ. 93.

(δ) Φραντζ. σελ. 254.

(ε) Φραντζ. 284. (ς) Φραντζ. σελ. 254.

τόρους) και τοξότας (α). Τó πλήρωμα τριήρεώς τινος εκ Κρήτης κατέλαβε τους πύργους του Βασιλείου, Λέοντος και Άλεξίου παρά την Ίβραιαν πύλην, νυν Βαχτσέ Καπουσί, και οι γενναίοι αυτοί ναύται ένδόξως υπερασπίσθησαν την έμπιστευθείσαν αυτοις θέσιν (β). Η υπεράσπισις της θέσεως ήτις τότε μεν έκαλείτο Ακρόπολις, εφ' ής δε νυν κείται τó Σεράγιον, άνετέθη εις τόν Ορχάνην μετά των Τούρκων αυτού. Περί τούτου δεν έχομεν βεβαίως μαρτυρίας, αλλά γνωρίζομεν μόνον ότι έτάχθη προς υπεράσπισιν των παρά την θάλασσαν τειχών. Ο Φραντζής, και ται αναφέρων την διάταξιν του στρατού προς άμυναν των παραθαλασσιών τειχών, ήτοι από του Έγιούπ καθ' όλον τόν Κεράτιον Κόλπον, και από της Προποντιδος μέχρι του Έπταπυργίου, ούδεμίαν όμως μνείαν ποιείται των μικρών των κειμένων περι τó Σεράγιον και των μεταξύ Ύψωμαθίων και Έπταπυργίου, ούδε τόν Ορχάνην μεταξύ των στρατηγών καταλέγει. Δι' ο δύναται τις να άμφιβάλλη άν ο Ορχάνης κατέλαβε τó Σεράγιον ή τó Έπταπύργιον. Επειδή όμως έν τοις περί της άλλώσεως της πόλεως ιστορουμένοις, ένθα αναφέρεται περι της θέσεως ήν ούτος κατείχε, γίνεται συγχρόνως μνεία και περι της οικίας του Λουκά Νοταρά ήν άνέυρον κειμένην παρά τó νυν Σεράγιον, εκ τούτου έπεται ότι μετά βεβαιότητος δυνάμεθα να όρίσωμεν, ως προείρηται, την θέσιν ήν ανέλαβε προς υπεράσπισιν ο Ορχάνης (γ). Τά περι τόν Βουκολέοντα, μεταξύ του νυν Άχύρ Καπουσί και Τζατλαδι Καπού μέχρι του Κοντοσκαλιού ή Κούμ Καπουσί, ενεπιστεύθη ο Αυτοκράτωρ τῷ Ίσπανῳ Προξένῳ Πέτρῳ Ίουλιανῳ (δ), τά δε μεταξύ του Κοντοσκαλιού μέχρι της Πύλης των Ύψωμαθίων τῷ Ένετῳ Ίακώβῳ Κονταρίνῳ (ε). Των δε ταχθέντων ένταύθα μέχρι της γωνίας του Έπταπυργίου ούδόλωσ γίνεται μνεία. Πιθανῶς ή υπεράσπισις της θέσεως ταύτης άνετέθη τῷσ Μοναχοίς (ς). Οί φρουροί κατά την πλευράν ταύτην των παραθαλασσιών τειχών ήσαν εύάριθμοι, ένός τοξότου ή σφενδονιστοῦ ίσταμένου εφ' εκάστης επάλξεως (ζ). Από της γωνίας του επταπυργίου της Χρυσῆς πύλης, πρώτης των προς ξηράν, έτάχθη ο Γενουήσιος Μανουήλ και ο Ένετός Καταρίνος Κονταρίνης μετά 200 τοξοτών και σφενδονιστών (η), περι δε την έπομένην πύλην (ήδη άποφραχθείσαν) μεταξύ της ούκέτι ήνεωγμένης του Έπταπυργίου και της πύλης της Σηλυβρίας, ο Ένετός Φαβρούζιος Κόρνερ (θ). Προς υπεράσπισιν της πύλης της Σηλυβρίας ή Πηγῆς (Σιλιβρι Καπουσί) έτάχθησαν ο περι τὰ μαθηματικά δόκιμος Θεόφιλος ο Παλαιολόγος, ο Γενουήσιος Μαυρίτιος Κατάνεος και ο

(α) Φραντζ. σελ. 254. — Δούκ. 283. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 19.

(β) Φραντζ. σελ. 254.

(γ) Ν. Βαρβ. σελ. 19.

(δ) Φραντζ. 252.

(ε) Φραντζ. 253. (ς) Ν. Βάρβαρ. σελ. 19.

(ζ) Φραντζ. σελ. 253.

(η) Φραντζ. 253. — Ν. Βάρβαρ. 16.

(θ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 16.

Ἐνετὸς Νικολὸς Μοξενίγος (α). Μεταξὺ δὲ τῆς πύλης ταύτης καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἠνεώχθη νῦν ἡ Νέα πύλη (Γενί Καπού ἢ Μελεβιχανί) ἣτις δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τούνην τότε ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς πύλης ταύτης καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἑτέρα ἦν ἀπέφραξαν νῦν, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐτάχθη ὁ Ἐνετὸς Δολφίνος (β). Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, παρὰ τῆ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἔθλα νῦν κείται τέμενος τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ, ἐφῆδρευον ὁ Δημήτριος Καντακουζηνὸς καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Νικηφόρος Παλαιολόγος μετὰ 700 στρατιωτῶν, ἵνα δράμωσιν εἰς βοήθειαν ὅπου ἦν ἀνάγκη. Ὁ Γαβριὴλ Τρεβιζάν, πλοίαρχος τῶν ἐνετικῶν τριήρων, ἐτάχθη μετὰ 50 ἀνδρῶν παρὰ τὸν φανὸν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος (γ).

Τὴν 7 Ἀπριλίου προσέβη ὁ Σουλτάνος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν εἰς τὴν ἑκαστον σῶμα ἐτέθη τὴν προτεραιάν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἤρξατο νὰ τοποθετῇ τὸ πυροβολικόν τὸ ἔργον τοῦτο διήρκεσεν ἡμέρας τινάς (δ).

Τὴν 9 Ἀπριλίου ἔφθασαν εἰς πέρας αἱ πρὸς ἀμυναν τῆς πόλεως γενόμεναι προπαρασκευαί. Ἐννέα ἐκ τῶν τριήρων, ἣτοι 5 Γενουήνσιοι, 1 ἐξ Ἀγκῶνος 3 ἐκ Κρήτης καὶ 1 αὐτοκρατορικὴ, ἐτέθησαν κατὰ μῆκος τῆς ἀλύσεως πρὸς ἀμυναν ταύτης καὶ τοῦ λιμένος, καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν ἐνεπιστεύθησαν ἐμποροπλοίαρχῳ τινὶ Ἀντωνίῳ καλουμένῳ. Τὰς δὲ λοιπὰς 19 ἀφῆκαν ἐντὸς τοῦ ἐνδοτέρου λιμένος ἄλλα δὲ τινα πλοίαρχα ἀχρηστα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ ἐβύθισαν, ἵνα μὴ ἐμπρησθέντα παρὰ τῶν πολεμίων μεταδώσῃ τὸ πῦρ εἰς τὰ λοιπὰ πλοία (δ).

Τὴν 11 Ἀπριλίου ἐτελειώθη ἡ διάταξις τῶν τουρκικῶν τηλεβόλων. Πλὴν τῶν 14 κανονοστοιχιῶν αἰτινες ἐτέθησαν κατὰ μῆκος τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ὁ Σουλτάνος διέθετο 12 μείζονα τηλεβόλα ἐναντίον τῶν κυριωτέρων μερῶν τῆς πόλεως, ἣτοι τρία ἐναντίον τῶν Ἀνακτόρων τοῦ Ἐβδόμου, τέσσαρα (ἐν οἷς καὶ τὸ μέγα τηλεβόλον τοῦ Ὁρβάνου) ἐναντίον τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, ἐξ οὗ καὶ πύλη τῶν τηλεβόλων (Τὸπ Καπουσί) ἐκλήθη, τρία ἐναντίον τῆς πύλης τῆς Σηλυβρίας καὶ δύο ἐναντίον τῆς Χρυσῆς πύλης. Οἱ παρὰ τῶν τηλεβόλων τούτων ἐκσφενδονιζόμενοι λίθοι ἐζύγιζον 200 ἕως 500 φούντια, τὰ ἐναντίον ὁμοῦ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἐκσφενδονίζον, ὡς προείρηται, λίθους 800 καὶ 1200 λιτρῶν. Πρὸς γόμωσιν δὲ τοῦ τηλεβόλου τούτου κατετριβόντο δύο ὥραι, ὡσεὶ ἑπτὰ μόνον βολὰς ἐκσφενδονίζε καθ' ἡμέραν. Ἐκάστην δὲ πρωτὰν ἐδίδοτο δι' αὐτοῦ τὸ σῆμα πρὸς ἐφοδόν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀκούσαντες κατὰ πρότον τὸν κρότον τοῦ τηλεβόλου τούτου ἐξεπλάγησαν. Πλὴν ταχέως ἐματαιώθησαν αἱ ἐλπίδες ἃς εἶχεν ὁ Σουλτάνος περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ τεχνίτου, ὅστις, ὡς ἀπεδείχθη, ἦν ἀπλοῦς χύτης οὐδὲν ἐπιστάμενος περὶ τηλεβόλων καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν, διότι τὸ τεράστιον ἐκεῖνο ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου ἐξεβράγη, φονευθέντος κατὰ τὴν ἐκπυροσκότησιν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὁρβάν. Ὁ Σουλτάνος ἐκέλευσεν ἀμέσως ἵνα κατασκευασθῇ ἕτερον, καὶ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ἐδόθησαν αἱ ἀναγκαῖαι ὁδηγίαι. Ἐκτοτε μεθ' ἑκάστην βολὴν ἐκαλύπτετο ὑπὸ πλίων ἐξ ἐρίων παγέων, καὶ περιεχέτο ἐλαίῳ ὅπερ ἐχορήγουν τοῖς Τούρκοις οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι. Πλὴν ταχέως καὶ οἱ πρόμαχοι τῶν τειχῶν ἐξεύρον τρόπον ἐπιτήδειον πρὸς ὑπεράσπισιν ἐναντίον τοῦ φρικώδους τούτου τηλεβόλου, ἐπιχρίοντες ταῦτα διὰ κοίτης συγκειμένης ἐξ ἀσβέστου καὶ μικρῶν τεμαχίων κεράμου (α). Κατὰ δυστυχίαν ἀφίκετο περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Τούρκων πρέσβυς τοῦ ἐπιτρόπου τῆς τῶν Οὐγγῶν ἀρχῆς Ἰάγκου Οὐνιάδου, ὅστις πρὸ ἐνός καὶ ἡμίσεως ἔτους εἶχε συνθηκολογήσει μετὰ τοῦ Σουλτάνου τριετῆ ἀναχωρῆσιν ὅπλων, τότε δὲ παραδούς τὴν ἀρχὴν τῷ Λαδισλάῳ καὶ θέλων ν' ἀπαλλαγθῇ πάσης περαιτέρω εὐθύνης, ἐπεμψε πρέσβυν τῷ Σουλτάνῳ ἵνα ἀνταλλάξῃ τὴν περὶ τῆς ἀναχωρῆσιν συνθήκην. Ἰδὼν ὁ πρέσβυς ὅτι τὸ τηλεβόλον διευθύνετο πάντοτε ἐναντίον τῆς αὐτῆς θέσεως ἔσκαψε τὴν μέθοδον εἰπὼν ἂ ἐβούλει καταπεσεῖν εὐκόλως τὰ τείχη μετὰ τῆς σκηνῆς ἐν ἄλλῳ μέρει τοῦ τείχους, ἀπέχοντι ἀπὸ τῆς πρώτης βολῆς ὀργυῖας πέντε ἢ ἕξ, καὶ τότε ἐξίσων τὴν πρώτην ἀφες ἑτέραν βολὴν. Τῶν δύο οὖν ἀκρῶν κρουσθέντων ἐπιμελῶς, τότε βάλε καὶ τρίτην ὡς εὐρεθῆναι τὰς τρεῖς βολὰς εἰς τριγώνου σχῆμα, καὶ τότε ὄψαι τὸν τοιοῦτον τοῖχον εἰς γῆν καταπίπτοντα. Ἡ συμβουλὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν ἠσπάρθησαν, ἀπέβη δυστυχῶς λίαν λυσιτελής (β).

Τὴν 12 Ἀπριλίου ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ τουρκικὸς στόλος, ὅστις ἐκ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης προσωρμίσθη παρὰ τὸ Διπλοκίονιον (Βεσικτὰς). Τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐδὲν ἐπεχείρησεν ἐναντίον τῆς πόλεως ἵνα ὁμοῦ προλάβωσι πᾶσαν αἰφνιδίαν προσβολὴν ἐτέθη φύλαξις ἐπὶ τοῦ Πύργου τοῦ Γαλατᾶ, ὅπως κατασκοπεύῃ τὰ κινήματα τοῦ στόλου ἐν τῷ λιμένι τοῦ Βεσικτὰς, καὶ χρειὰς τυχούσης ἀναγγεῖλαι τοῦτο δι' ὀρισθέντων συνθημάτων τοῖς ἐν τῷ λιμένι σταθμεύουσι πλοίοις (γ).

(α) Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κοίτης, καὶ νῦν ἐτι ἐν χρήσει κατὰ τὴν Ἀνατολήν, εὐρίσκωμεν ἐν ὅλοις τῶν ἀρχαίων οἰκηθῶν. Καλεῖται τουρκιστὶ χορασάν, ἐξ οὗ καὶ ἑλληνιστὶ ἐκλήθη κορασάν.
(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 21. — Δούκ. σελ. 272 — 275. — Φραντζ. σελ. 239. — Χαλκοκονδύλ. σελ. 448. 449.
(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 21 καὶ 29.

(α) Φραντζ. 233. — Ν. Βάρβαρ. 16.

(β) Ν. Βάρβαρ. 16.

(γ) Φραντζ. 235.

(δ) Φραντζ. σελ. 254. — Διονύσιος. ὁ Χίος σελ. 94 ἔστις λέγει ὅτι ἡ φρουρὰ αὕτη συνέκειτο ἐκ 400 ἀνδρῶν, ὅπερ ἦν ἀδύνατον.

(ε) Ν. Βάρβαρ. σελ. 18.

(ς) Ν. Βάρβαρ. σελ. 20. — Φραντζ. σελ. 255.

Ἀπὸ τῆς 12 μέχρι τῆς 18 Ἀπριλίου οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐγένετο. Κατὰ ξηρὰν ἐξηκολούθει πάντοτε ὁ κανονοβολισμὸς, ἐνίοτε δὲ συνεκροτοῦντο καὶ τινες ἀψιμαχίαι ἐντὸς τῶν τάφρων καὶ περὶ τὰ τείχη, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τούρκοι μετὰ πλείστης ἀταραξίας βίβλοκινδυνούντες ἐλάμβανον τοὺς πεσόντας καὶ ἀπεκόμιζον αὐτούς, δι' ἃ πολλάκις ἐφρονεῖοντο δέκα Τούρκοι ἕνεκα ἐνὸς νεκροῦ (α).

Τὴν 18 Ἀπριλίου περὶ τὴν 9 ὥραν τῆς ἑσπέρας προσέβη μέγα πλῆθος Τούρκων ἐν βοῇ κατὰ τῶν τειχῶν, καὶ ἀπεπειράθη ἐφοδόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν εἶχον εἰσέτι γενεὴ αἱ ἀναγκαῖαι προπαρασκευαί πρὸς ἀπόκρουσιν γενικῆς ἐφόδου, ὁ αὐτοκράτωρ ἐφοβήθη μὴ ἀλωθῇ ἡ πόλις, ἀλλ' ὡς φαίνεται οἱ ἐφορμήσαντες δὲν ἦσαν ἀρκούντως δυνατοί δι' ἃ μετὰ ἐξάωρον ἀγῶνα καθ' ἑνέφωτιζοντο ὑπὸ τῆς σελήνης, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀφέντες 200 νεκρούς. Ἐκ δὲ τῶν χριστιανῶν αὐτεῖς ἐφρονεῖθη, οὐδ' ἐπληρώθη (β).

20 Ἀπριλίου. Ἐν πλοῖον τοῦ αὐτοκράτορος, οὗ ὁ πλοίαρχος ἐκαλεῖτο Φλαντανέλας ἐκ Σικελίας, φέρον σίτον, καὶ τρία πλοῖα ἐκ Γενούης (γ) ὧν ἐπλοίαρχοι ὁ Μαυρ. Κατανέος, ὁ Νοβάρρα καὶ ὁ Βαρελίνης κομίζοντα δι' ἐξόδου τοῦ αὐτοκράτορος σίτον, κριθάν, οἶνον, ἐλαιον, λάχανα, καὶ ἄλλας ζωοτροφίας πρὸς ἐπισιτισμὸν τῆς πόλεως, διέμενον ἐν Χίῳ ἐμποδιζόμενα ὑπὸ συνεχῶν βορείων ἀνέμων ἄλλα πνεύσαντος τέλους νοτίου ἀνέμου ἀπῆρον καὶ διελθόντα τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα ἀφίκοντο περὶ τὴν 10 ὥραν π. μ. ἀντικρὺ τῆς πόλεως. Ὅτε δὲ εἶδον αὐτὰ ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ προσετάχθη ὁ Καπουδᾶν Πασᾶς Σουλεϊμάν βέης ἵνα ἐκπλεύσῃ μετὰ τοῦ στόλου καὶ συλλάβῃ αὐτὰ ἢ ἐμποδίσῃ τοῦλάχιστον τὸν εἰσπλῶν. Ὁ τουρκικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ πλοίων 145 (δ) ἀπῆλθον τὰ χριστιανικὰ πλοῖα περίπου τοῦ Βλάγκα Βοστάν, ὅτε αἰφνης ἐπῆλθε νηνεμία. Ἡ μάχη κατέστη τότε ἀναπόφευκτος, τοῦ δὲ οὐρανοῦ εὐδίου ὄντος ἀμφοτέρω τὰ ἀντίπαλα μέρη, οἷτε Ἕλληνας ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ οἱ Τούρκοι ἐκ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἐθεώντο τὸν ἀγῶνα. Ὅτε δὲ τὰ πλοῖα ἐπληρώσαν μέχρι βολῆς ἤρξατο μάχη δι' ἀκροβολισμῶν, ἐκαλύφθη ἐν βραχεῖ ἡ ἐπιφανεία τῆς θαλάσσης ὑπὸ πλοίων, ὅπλων καὶ βελῶν, ὡστε οἱ ἐν τοῖς πλοίοις οὐδὲ τὰς κόπας ἠδύναντο νὰ κινήσωσιν. Ὁ Καπου-

δᾶν Πασᾶς ἐφορμήσας κατὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς νηὸς ἐνέπηξεν εἰς τὴν πρῶταν αὐτῆς τὸ δὲ εὐμβολον τῆς ἰδίας, ὡστε ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ μένη ἀκίνητος· τινὰ δὲ ἐκ τῶν μεγαλητέρων προσέβαλον ταύτην ἐκ πλαγίου, ἐν ᾧ ὁ λοιπὸς στόλος ἐμάχετο ἐναντίον τῶν ἐκ Γενούης πλοίων. Οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Γενουήνσιοι μετεχειρίσθησαν τὸ ὑγρὸν πῦρ, πληρώσαντες χύτρας τὰς ὁποίας ἐκσφενδονίζον κατὰ τῶν ἐχθρικών. Ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ὥρας ἡ μάχη ἦν ἀμφίρροπος· πλὴν ἡ νίκη ἐφαίνετο ῥέπουσα ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, διότι ἐκ τῶν Τούρκων ἔπεσαν πλείστοι νεκροί, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Γενουήνσιοι ὀλίγους μόνον εἶχον ἀπολέσει, καὶ ἐξηκολούθουν πάντοτε ἀνδρείως μαχόμενοι. Ὁ Μωάμεθ, ὅστις μετὰ τῆς συνοδείας αὐτοῦ ἐθεώρει ἐκ τοῦ αἰγιαλοῦ (α) τὸν ἀγῶνα, βλέπων μετ' ἀγανακτήσεως ὅτι ὁ στόλος αὐτοῦ κεκμηκῶς ἤρχησε νὰ ὀπισθοχωρῇ, καὶ ἐκτὸς ἑαυτοῦ γενόμενος ἐλησμόνησε τὴν θέσιν εἰς ἣν εὐρίσκετο, καὶ εἰσώρμησεν ἐπιππος, παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, ὡστε τὰ ἱμάτια αὐτῶν κατεβράχθησαν. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἐν τῷ στόλῳ καὶ ἐμψυχωθέντες ἤρξαντο πάλιν τὸν ἀγῶνα, ὅστις ὁμοῦς διήρκεσεν ὀλίγον.

Καὶ οὕτω μετὰ τριήρων μάχην ἀπέπλευσεν ὁ τουρκικὸς στόλος εἰς τὸ ἐπίνειον αὐτοῦ εἰς Βεσικτὰς, τὰ δὲ τρία πλοῖα προσωρμίσθησαν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ὅπου ὁμοῦ δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἠσφαλισμένα ἐναντίον πάσης ἐχθρικής προσβολῆς ἐν καιρῷ νυκτός. Δι' ὅ, ἅμα γενομένου σκότους, ἐκπλεύσαντες ἐκ τοῦ λιμένος ὁ Γαβριὴλ Τρεβιζάν καὶ ὁ Ζαχαρίας Γριὸν μετὰ δύο νηῶν, ἐβρῦμούλησαν ἐνηχούντων τῶν σαλπικγκῶν καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα πλοῖα, παραπλέοντες ἐγγὺς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ συνήρμισαν ἀμέσως τὴν ἐπὶ σμικρὸν χαλασθεῖσαν ἀλυσιν. Ἐκ τῶν Τούρκων, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μαρτυρίαν ὡς διηγεῖται ὁ Δούκας, ἀπωλέσθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ 12,000 ἀνδρῶν, ὅπερ κατὰ τὸν Χάμμερον εἶναι ὑπερβολή.

(α) Ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἰδόντων τὴν ἐπίσημον ταύτην ναυμαχίαν οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ προκύψῃ περὶ τοῦ μέρους ἔθλα συνεκροτήθη. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν μερῶν εἰκόμην μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐθεώρει τὴν συμπλοκὴν τῶν πλοίων ἐκ τοῦ ἀκρατοῦρηίου Ζαϊτίν Βουρνού, 15 λεπτὰ ἀπέχοντος τοῦ Ἐπταπυργίου. Ἡ θάλασσα ἐνταῦθα εἶναι τοσοῦτον ἀβαθής, ὡστε δύναται νὰ προχωρήσῃ ἐν αὐτῇ περιπατῶν 100 βόματα, ὅπως λουόμενος ἐνταῦθα παρετήρησα. Ὁρβᾶς λοιπὸν λέγει ὁ Χάμμερος (Μέρ. I σελ. 530) ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐθεώρει τὸν ἀγῶνα ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης. Ἐντελῶς ἀγνοοῦντες τὴν τοποθεσίαν τῶν μερῶν τούτων λέγουσιν οἱ συμπληρώσαντες τὴν « Histoire du Bas Empire par Lebeau » (Τομ. 12. σελ. 254) « Mahomet qui observait ce qui se passait du haut d'une des collines de Péra » διότι 1) ἐκ τῆς Περαιᾶς δὲν δύναται τις νὰ ἴδῃ τὸ Βλάγκα Βοστάν καλυθέντων τὴν θέαν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσ. 2) αἱ ὄχθαι τοῦ Βοσπόρου παρὰ τὴν Περαιάν ἢ μάλλον εἰπεῖν παρὰ τὸν Τεργανέ, Σαλί παζῆρι κα Φυντικλί (διότι ἡ Περαιὰ δὲν κείται ἐπὶ τῆς παραθαλασσίας) εἶσι τοσοῦτον βαθεῖα, ὡστε δύναται νὰ προσορμισθῶσιν αὐτοῦ μέγιστα πλοῖα, καὶ ὁ Σουλτάνος ἐφορμήσας εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ ἵππου βεβαίως ἔθελε πνιγῆ.

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 22.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 23. ὅστις λέγει *era scuro* πλὴν ἰσχυρίζεται ὅτι τότε ἦν τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς σελήνης, ὅθεν εἰκόμην ὅτι ἡ συμπλοκὴ αὕτη διελύθη μικρὸν πρὸ τῆς δύσεως αὐτῆς.

(γ) Ὁ Χαλκοκονδύλης λέγει ὅτι ἦσαν δύο μόνον πλοῖα, ὁ Δούκας τὸναντίον πάντι. Οἱ δύο ὁμοῦ αὐτόπαι ιστοριογράφοι Ν. Βάρβαρος καὶ Φραντζῆς ἀναφέρουσιν ὁμοφώνως τὸν παρ' ἡμῶν σημειωθέντα ἀριθμὸν.

(δ) Ὁ Ν. Βάρβαρος καὶ ὁ Φραντζῆς συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν νηῶν, ὁ μὲν λέγει ὅτι ὁ στόλος συνέκειτο ἐξ 145, ὁ δὲ ἐξ 150 πλοίων. Τούνην δὲ ὁ Δούκας ὀφθαλμοφανῶς χρεῖται ὑπερβολὴν λίγων ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ στόλου συνεπέσθη εἰς 305 πλοῖα.

πλὴν καὶ ὁ Ν. Βάρβαρος, ὅστις ὑπῆρξεν αὐτόπτης, φαίνεται ὅτι ἐπιβεβαίωσεν τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν· ἐκ δὲ τῶν χριστιανῶν ἐπληρώθησαν ὀλίγοι τινές (α).

Τὴν ἐπαύριον (21 Ἀπριλίου) ἀπῆλθεν ὁ Σουλτάνος φέρων μετ' ἐαυτοῦ δεκακισχιλίους ἰππεῖς εἰς Βεσικτὰς ἵνα αἰτήσῃ λόγον παρὰ τοῦ Σουλεϊμάν βέη. Πρὸς τοῦτον ἀποβιβασθέντα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἔλεξε τάδε· « Προδότης τῆς πίστεως καὶ τοῦ σου δεσπότη, πῶς στόλου πολυπληθῆς κυβερνῶν δὲν κατώρθωσες νὰ συλλάβῃς τέσσαρα πλοῖα τῶν χριστιανῶν, καὶ ταῦτα ἕνεκα νηνεμίας μὴ δυνάμενα νὰ κινήθωσι, πῶς λοιπὸν θέλεις κυριεύσῃ τὸν ἐν τῷ λιμένι σταθμεύοντα στόλον; » Ὁ δὲ ταλαίπωρος Καπουδάν Πασᾶς ἀπεκρίθη· « Δέσποτα, ἐὰν κρίνης ἐξ ὧσων ἰδίους ὀφθαλμοῖς ἴδῃς, θέλεις πεισθῆ περὶ τῆς ἀθωότητός μου· ἵκετεύω σε ὅπως μὴ κατ' ἐμοῦ ὀργισθῆς· σὺ αὐτὸς ἴδῃς ὅτι ἐπὶ τῆς νηὸς μου μόνον ἐφρονεῦσάν 150 Μουσουλμάνοι, καὶ ὅτι προσηλώσας τὸ ἔμβολον τοῦ ἐμοῦ πλοίου τῇ αὐτοκρατορικῇ τριήρει οὐδὲ στιγμήν ἀφῆκα αὐτὴν ἐλευθέραν διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος· ἴδῃς ὅτι τὸ πλήρωμα τῆς ἐμῆς νηὸς ὡς καὶ τῶν ἄλλων πλοίων ἄτινα ἐδυθίσθησαν ἐφρονεῦθη. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐπραξά παντὸς δυνατὸν ἵκετεύω λοιπὸν ἵνα συγχωρήσῃς με καταστέλλων τὴν ὀργήν σου. » Ὁ Σουλτάνος ὅμως διέταξεν ἵνα ἀνασκοποῦσιν αὐτὸν πλὴν πρᾶξις βαθυπύθων τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ἀπέβαλεν αὐτὸν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, διένειμε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ τοῖς γενιτσάρους, καὶ κατεδικάσεν εἰς ἐκτὸν ραδιτισμὸν. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ταύτης εἰς τῶν Ἀζαπιδῶν τύψας ἐξώρυσεν τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ (β).

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (21 Ἀπριλ.) ὁ ἕτερος τῶν πύργων τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἐκρημίσθη ὑπὸ τῶν βολῶν τῶν τηλεβόλων, ὡς δὲ ὁ Ν. Βάρβαρος δοξάζει, ἐὰν τὴν ἡμέραν ἐκείνην 40,000 Τούρκων ἀπεπειρῶντο μετὰ ζήλου ἵνα ποιήσωσιν ἐφοδὸν ἐναντίον τῆς πόλεως, ἤθελον ἐκτοτε κυριεύσει αὐτήν. Ἀλλὰ τοῦ Σουλτάνου τότε ἐν Βεσικτὰς περὶ σπουδαίων πραγμάτων σκεπτομένου, ὠρελήθησαν οἱ πολιορκούμενοι ἀπὸ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ, ἵνα ἀνεγείρωσι τὰ κρημισθέντα τείχη, προσκομίσαντες χώμα καὶ μέγα πλῆθος λίθων, καὶ ἐξασφαλίσωσιν αὐτὸν διὰ τάφρων καὶ κληματιδῶν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, καὶ τοὶ τῶν ἐργατῶν ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν πυροβόλων τῶν ἐναντίων παρενοχλουμένων (γ).

Φαίνεται ὅτι ὁ Σουλτάνος συνεκάλεσεν ἐν Βεσικτὰς συμβούλιον τῶν στρατηγῶν. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Μέγας Βεζύρης, Χαλίλ Πασᾶς, ὠμίλησεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων εἰπὼν ὅτι ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν προτεραίαν ἡμέραν ματαιωθείσης ἀποπειρᾶς πρὸς σύλληψιν τῶν νηῶν, καλὸν ἦτο νὰ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ συνάψωσι μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος συνθήκην εἰρήνης ὑπὸ τὸν

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 23 καὶ 24. — Φραντζ. σελ. 247, 250. — Δούκας σελ. 257, 268, 269. — Χαλκοκονδ. σελ. 450, 451.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 24, 25. — Δούκας σελ. 269, 270. — Φραντζ. σελ. 250.

(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 26.

ἔρον τοῦ νὰ καταβάλλῃ αὐτοῖς ἑτησίως φόρον 70,000 χρυσῶν νομισμάτων, ὁ δὲ Σουλτάνος νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοὺς ἀστυνομικοὺς ὑπαλλήλους. Ἀλλ' ὁ Σχεῖχ Ἄκ Σχεμσεδδὶν ἐφέντης, ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς τὸ στρατόπεδον ἄγων μετ' ἐαυτοῦ 20,000 δερβίσας, ἀπεφάνθη ἐναντίον πάσης ἀναβολῆς, πρὸς τοῦτον δὲ καὶ ὁ Ζαχανὸς Πασᾶς καὶ τινες ἄλλοι Βεζύρηι ἐγνωμοδότησαν ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, ὥστε ἡ πρότασις τοῦ Χαλίλ Πασᾶ ἀπερρίφθη (α). Ὑπελείπετο ὅμως μεγίστη τις δυσκολία, ἡ ἐφεύρεσις τρόπου διευκολύνοντος τὴν εἰσχώρησιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα αὐτόν, οὗτινος τὴν εἴσοδον ἀπέκλεισαν οἱ Βυζαντινοὶ διὰ τῆς ἀλύσεως· καὶ τοῦτο ἦν τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον, διότι μόνη ἡ κατὰ ξηρὰν προσβολὴ τῶν τειχῶν ἦν ἀνεπαρκὴς πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως. Καὶ οἱ μὲν σύμβουλοι τοῦ Σουλτάνου εὐρέθησαν εἰς ἐντελῆ ἀμυχανίαν, οὗτος ὅμως πολὺ ἐκείνων συνετώτερος, διέλυσε τὰς ἀμφιβολίας εἰπὼν ὅτι κατὰ νοῦν εἶχε νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὸν λιμένα μέρος τοῦ στόλου διὰ ξηρᾶς. Καὶ ἐγένετο ἀμέσως αἱ ἀναγκαῖαι προετοιμασίαι, ὥστε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου δυνατὸν ἦν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐσπέραν.

Μεταξὺ τῆς Περαιᾶς καὶ Βεσικτὰς ὑπάρχει ἡ ἐξοδος τῆς κοιλάδος Δολμᾶ Μπαχσέ (ἦτοι μεσοῦ κήπου), ἣτις ἄγει ἐπὶ τὸν πρὸς βορρᾶν τῆς Περαιᾶς κείμενον λόφον, ἐνθα ὑπάρχουσι νῦν στρατῶνες καὶ νεκροταφεῖα· καὶ ἐντεῦθεν ἑτέρα ἐξοδος ἄγει διὰ τῶν προαστείων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Γενισχέρ (« νέου κόστρου » κατὰ τοὺς ἐκεῖ ἀποικισθέντας Γερμανοὺς) εἰς τὸ προάστειον Κασσιμπασᾶ ἐν τῇ πεδιάδι, ἐνθα κεῖται ὁ τουρκικὸς ναύσταθμος πρὸς βορρᾶν τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὴν ὁδὸν ταύτην ἐξομαλύναντες ἐπέστρωσαν διὰ σανίδων καὶ ξύλων, ἔθεσαν παρ' αὐτῇ κατ' ἀποστάσεις ἔρηκα καὶ φράκτας, καὶ ἤλειψαν, ὁμοιάζουσαν μακρὰν αὐλάκα, μετὰ στέατος βοῶν καὶ κριῶν. Ἐπ' αὐτῆς δὲ ἔσυραν διὰ τροχαλιῶν καὶ φαλαγγῶν τὰ πλοῖα ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Δολμᾶ Μπαχσέ εἰς τὸν Κερατίον, ἀρξάμενοι χάριν δοκιμῆς ἀπὸ τῶν μικροτέρων. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ν. Βαρβάρου ὑπερνεωκλήθησαν οὕτω 72 πλοῖα (β). Ἐκ δὲ τῶν πληρωμάτων οἱ μὲν ἔσυρον αὐτά, οἱ δὲ εἰργάζοντο ἐπὶ τῆς πύργου ἢ ἐπὶ τῆς πρύμνης, ἄλλοι ἐπὶ τῶν οἰάκων, καὶ ἄλλοι τέλος τυμπανίζοντες καὶ σαλπίζοντες ἐνεθάρρουντο τοὺς ἐργαζομένους (γ).

(α) Χαίρουλ. σελ. 70.

(β) Κατὰ μὲν Δούκην ὑπερνεωκλήθησαν 80 διήρεις, κατὰ δὲ Χαλκοκονδύλην 70 πλοῖα. Ὁ Χαίρουλλᾶς λέγει ὅτι ἦσαν μόνον 20 πλοῖα. Προέβλεπον ὅμως ὅτι « κοῖτι πλοῖα δὲν ἐπῆρουν πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν· ὅθεν νομίζομεν ὅτι κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς ὀθωμανικῆς Ἀκαδημίας ἐπιλοτισμήθη τὰ μάλιστα νὰ ἐλαττώσῃ τὴν κολοσσαίαν δύναμιν τοῦ Σουλτάνου.

(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 27. — Φραντζ. σελ. 251. — Δούκας, σελ. 270. — Χαλκοκονδ. σελ. 449. — Λεονάρδ. Σίτος. — Χαίρουλλᾶς. — Κατζ. Κάλφα. Ναυμαχίαι φυλ. 6 recto. — Γιλσχανὶ Μεσρίφ. σελ. 220. Κατὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας, καθ' ἃς ἀπαίταιται ἡ σύμ-

Οἱ τὴν τοῦ Lebeau ἱστορίαν συμπληρώσαντες, (Τόμ. XXI, σελ. 256) ἀποροῦσι πῶς ἦν δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἐν μιᾷ νυκτὶ τὸ ἐπιχειρήμα ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως, ἐν ᾧ ὀλίγα τινὰ πλοῖα πλησίον τῆς ὄχθης εὐρισκόμενα ἠδύναντο νὰ ματαιώσωσι τὸ τέχνασμα· ἀλλὰ τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου διάστημα ἐξηγεῖται εὐκόλως ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὸ πλῆθος τῶν δυνάμεων ὧν ἤρχεν ὁ Σουλτάνος. Πλὴν τοῦτου οἱ ἱστοριογράφοι ἐλησμόνησαν, ὡς φαίνεται, ὅτι ὁ λόφος τῆς Περαιᾶς κατεῖχετο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ζαχανὸς Πασᾶ καὶ Καρατζᾶ βέη, ὥστε ἀδύνατον ἦν νὰ σταθμεύωσι πλοῖα παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Κασσιμπασᾶ, διότι διὰ μιᾶς καὶ μόνης εὐστόχου βολῆς τῶν ἐχθρικών τηλεβόλων ἤθελον καταποντισθῇ. Οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐὰν ἐγγώριζόν τι περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης καὶ τῶν παρασκευασιῶν, καλὴν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκτέλεσιν. Οὐδ' ὅμως δὲ ἔχεται πιθανότητος ὅτι ἐγίνωσκόν τι περὶ αὐτῆς. Τούναντίον εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι οἱ Γενουήσιοι τοῦ Γαλατᾶ συνήρῃσαν τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σχεδίου, οὗ τινος καὶ ἡ ἐπινοήσις φαίνεται παρ' αὐτῶν γενομένη, ὡς μαρτυρεῖ καὶ σχολίον τι παρὰ τῷ Ν. Βαρβάρῳ· « li fu insegna da un christian » ἦτοι ἐδιδάχθη τοῦτο (ὁ Σουλτάνος) παρὰ χριστιανοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὐδεμία μαρτυρία ἂν δὲν ἐσώζετο, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι κατὰ μέρος ἐχορήγησαν οἱ ἐν Γαλατᾶ Γενουήσιοι τὸ ἀναγκαῖον ὕλικόν.

Αἱ μαρτυρίαι τῶν συγγρόνων ἱστορικῶν περὶ τῶν συναφθεισῶν μαχῶν μεταξὺ τοῦ εἰς τὸν Κερατίον κόλπον διαπεραιωθέντος τουρκικοῦ στόλου καὶ τῶν ἐκ Γενούης καὶ Ἐνετίας πλοίων, εἰσὶν οὐ μόνον συγκεχυμέναι ἀλλὰ καὶ ἀντιφατικαί. Κατὰ τὴν ἐξιστορήσιν αὐτῶν θέλω κυρίως παρακολουθῆσαι τὸ ἡμερολόγιον τοῦ αὐτόπτου μάρτυρος Ν. Βαρβάρου, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν δοθείσης περιστάσεως καὶ ὅσας ἄλλας ἔχομεν εἰδήσεις.

Ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως κατεπτοήθη ἰδοῦσα τὸν τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τοῦ ἔσω λιμένος, διότι πάντες ἐνόησαν ὅτι ἀντιπερισπωμένων οὕτω τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν δυνάμεων, ἐπεταχύνετο ἡ πτώσις τῆς πόλεως· καὶ ὅμως δὲν ἀπερράθυμηναν, ἀλλ' ἐβουλεύοντο τίνι τρόπῳ ν' ἀποκρούσωσι τὸν ἀντιπερισπασμὸν τοῦτον. Οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Γενουήσιοι πρὸ πάν-

πραξίς πολλῶν συγγρόνων, ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς ἀποφυγὴν πάσης διαταραξέως, ὅπως γίνονται αἱ διάφοροι κινήσεις κανονικῶς καὶ συγχρόνως. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται, ὡς τοῖς πᾶσι γνωστὸν, σημαίνοντι ἐκάστοτε τοῦ ρυθμοῦ, παρὰ μὲν τοῖς στρατιωτικοῖς λόγους χάριν διὰ τυμπάνου, παρὰ δὲ τοῖς ἐν πλοίοις ἐργαζομένοις διὰ τῆς φωνῆς. Ἐὰν ἡ μεταβίβασις αὐτῆ τῶν πλοίων πέραν τοῦ λόφου τῆς Περαιᾶς ἀνετίθετο εἰς Ἑυρωπαίους, βεβαίως ἕκαστος ὀπαξωματικῶς ἐργαζόμενος ἤθελε ψάλλει τὸ παρὰ πᾶσι γνωστὸν ἄσμα· ἐπειδὴ ὅμως οἱ Τούρκοι ἐκ φύσεως στεροῦνται τοῦ ὄρου τῆς φωνῆς, καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἦν ἀδύνατον νὰ βλεῖπωσι τὸν ὑποδεικνύοντα αὐτοῖς τὸν ρυθμὸν, μεταχειρίθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτου σαλπιγχαντάς. Ὅθεν νομίζομεν ὅτι ἐκ μικρολόγου κριτικῆς ἡμῶν νεώτερός τις συγγραφεὺς (Ungewitter, ἐὰν δὲν ἀπατώμαί, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Τουρκίας) ἀποφάνεται ὅτι τὰ περὶ μουσικῆς ἐξιστορούμενα προσετέθησαν μόνον πρὸς κάλλωπιμὸν τῆς διηγήσεως.

τῶν ἐφαίνοντο τὰ μάλιστα πρόθυμοι ἵνα μετὰ τῶν ἰδίων πλοίων προσβάλωσι τὸν ἐχθρὸν, ἕνεκα ὅμως τῆς ἀντιζηλίας τῶν δύο τούτων ἐθνῶν, καὶ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς προδοσίας τῶν ἐν Γαλατᾶ Γενουησίων οἱ ἀξέπαινοι αὐτῶν κόποι ἐματαιώθησαν.

Τὰ μᾶλλον εὐμεγέθη καὶ κρείττονα πλοῖα τῶν χριστιανῶν ἦσαν προσωρμισμένα παρὰ τῇ ἀλύσει· δι' ἃ φοβούμενοι οἱ ἐν αὐτοῖς μὴ συγχρόνως προσβληθῶσι παρὰ τε τῶν ἐν τῷ ἔσω λιμένι τουρκικῶν πλοίων καὶ τῶν ἐν Βεσικτὰς, ἔθεντο ἐπὶ τῆς ἐξωτάτης ἄκρας τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου περίπου νῦν κεῖται τὸ τελωνεῖον καὶ τὸ λοιμοκαθαρτήριον, πλοῖον περίπολον, ἵνα κατασκοπεύῃ τὰς κινήσεις τοῦ ἐν Βεσικτὰς τουρκικοῦ στόλου (α).

Τὴν 23 Ἀπριλίου τὸ συμβούλιον τῶν δώδεκα, ὅπερ ἐστὶ ἐπιτροπὴ ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνετῶν καὶ προῖσταμένη αὐτῶν, συνήλθεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας (ἐν τῷ Φόρῳ) ὅπως συσκεφθῇ περὶ ἐπιτηδείου τρόπου πρὸς ἐμπρησμὸν τῶν ἐν τῷ λιμένι τουρκικῶν πλοίων. Ἡ διάσκεψις διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας, καὶ τέλος παρεδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ προμνημονευθέντος Ἰακώβου Κόκου ἀναθέντες αὐτῷ τὴν ἐκτέλεσιν (β).

Τὴν 24 Ἀπριλίου λαβὼν ὁ Ἰακώβος Κόκος δύο πλοῖα 500 τόνων ἕκαστον, περιέζωσε μετὰ σάκων ἐρίου καὶ βαμβάκης ἵνα προφυλάξῃ ταῦτα ἀπὸ τῶν σφαιρῶν. Πρὸς βυμούλκην δὲ αὐτῶν ὠρίσθησαν δύο ἄλλα μικρότερα. Ἐκτὸς τούτων συμπαρέλαβε καὶ δύο ἐλαφρὰ πλοῖα τοῦ αὐτοκράτορος 24 κωπῶν ἕκαστον, καὶ μίαν μεγάλην λέμβον ἐξ ἐκάστου μεγάλου πλοίου. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον συνελθόντες οἱ ἀρχηγοὶ ἐπὶ τῆς νηὸς τοῦ λιμενάρχου Ἀλούς διέδο ἵνα καὶ πάλιν συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως νὰ ὀρμήσωσιν αὐτὴν ἐκείνην τὴν νύκτα κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐμπρήσωσιν αὐτόν. Οἱ Γενουήσιοι τοῦ Γαλατᾶ ὑποπτέθησαν τοῦτο, καὶ προσελθόντες τινές ἐξ αὐτῶν συνεβούλευσαν τὸν λιμενάρχην ν' ἀναβάλλῃ τὸ ἐπιχειρήμα μέχρι τῆς ἐπομένης νυκτός, ὅπως συνεργήσωσι καὶ αὐτοί. Ἡ πρότασις αὐτῶν ἐγένετο δεκτὴ. Τὴν ἐπαύριον ὅμως ἔστειλεν ὁ Ποδέστας τοῦ Γαλατᾶ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σουλτάνου Φαγιούζον τινὰ τοῦνομα ἵνα ἀναγγεῖλῃ αὐτῷ τὸ σκοπούμενον. Ὁ Σουλτάνος εὐχαριστήσας αὐτοὺς διὰ τὸ μήνυμα, ἐπεμψεν ἀκροβολιστὰς τινὰς καὶ τέσσαρα τηλεβόλα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου, καὶ ἐκέλευσε τοὺς ἐν αὐτῷ ἵνα προπαρασκευασθῶσι πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Ἐνετῶν.

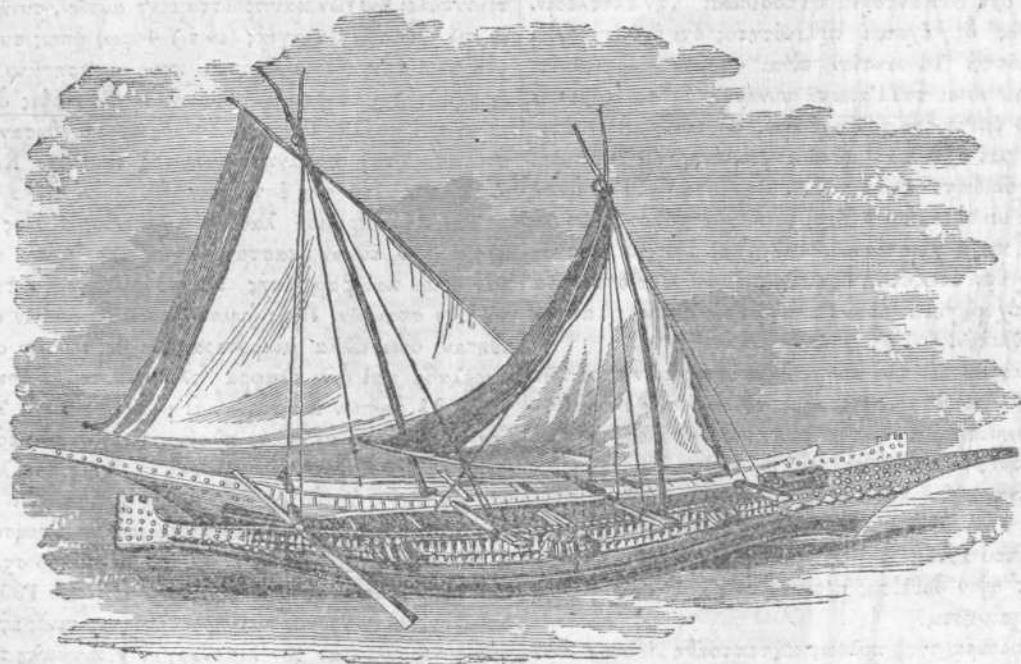
Μέχρι τῆς 28 Ἀπριλίου διῆγον ἀμόφερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἐν ἡσυχίᾳ. Τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην, δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἐκίνησαν τὰ δύο μετὰ ἐρίου περιεκαλυμμένα πλοῖα, τὸ πλοῖον τοῦ Γαβριὴλ Τρεβιζάν καὶ τὸ τοῦ ἱππότη Ζαχαρίου Γριόν, αἱ τρεῖς ἐλαφρότεροι νῆες 24 κωπῶν ἕκαστη, ἃς ὠδήγηε ὁ Σιλβέστρος Τρεβιζάν, ὁ Ἰερώνυμος Μοροζίνης καὶ ὁ Ἰακώβος Κόκος, καὶ τέλος δύο βρῖκια πλήρη πίσσας, πυρίτιδος καὶ

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 28. (β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 28, 29.

ελληνικοῦ πυρός ἵνα ἐμπρήσῃ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον. Κατὰ τὸ σύνθημα ἔπρεπε νὰ ἐφορμήσῃ κατὰ πρῶτον τὰ δύο πλοῖα τὰ μετὰ ἐρίων περικαλυφθέντα· ἀλλ' ὁ Ι. Κόκος φιλοτιμίᾳ κινούμενος, εἰσεχώρησε πρὸ τῶν ἄλλων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Οἱ δὲ Τούρκοι κανονοβολήσαντες διέσχισαν τὸ πλοῖον αὐτοῦ, ὅπερ κατεποντίσθη ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν (quanto che jera a dir dieze paternostri) μετὰ σύμπαντος τοῦ πληρώματος, ἦτοι 18 αξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ 72 κωπηλατῶν, μὴ δυναμένων τῶν ἐνετικῶν πλοίων νὰ δράμωσι πρὸς βοήθειαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκάφος καὶ ὁ κλπὸς ἐκώλυον τὰ ἐπόμενα πλοῖα νὰ ἴδωσι τί συνέβαινε, ἐξηκολούθουν πλέοντα πρὸς τὰ πρόσω, ὅτε δευτέρα βολὴ κατεσύντριψε τὸ πλοῖον τοῦ Γαβριὴλ Τρεβιζάν, τὸ ὁποῖον ὅμως καὶ τοὶ εἰσδύοντες τοῦ ὕδα-

Φραντζῆς ὅμως καὶ τοὶ αὐτόπτης ἀντιφάσκει εἰς διάφορα μέρη τῆς ἐκθέσεως ταύτης, καὶ ἰδίως ὅτε λέγει ὅτι ἡ ἐφοδος ἐγένετο οὐ μόνον κατὰ τοῦ στόλου ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς γεφυρίας, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι πλοίοις ἐξευζαν ὑπὲρ τὸν Κεράτιον κόλπον· καὶ ὅμως, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ν. Βαρβάρου, οἱ Τούρκοι κατεσκεύασαν τὴν γέφυραν ταύτην τὴν 19 Μαΐου. Ὅθεν εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ Φραντζῆς, γράψας τὴν ἐκθεσιν τοῦ συμβάντος τούτου πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα, ἠπατήθη περὶ τὴν χρονολογίαν, ἀπὸ μάλιστα καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης συνάδει μετὰ τοῦ Ν. Βαρβάρου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι λέγει ὁ Φραντζῆς, οὐ τινος οὐδὲ μνησίαν ποιεῖται ὁ Ν. Βαρβάρου, ὅτι οἱ Τούρκοι ἀπεκεφάλισαν ἀντικρὺ τῆς πόλεως τοὺς κατὰ τὴν συμπλοκὴν ταύτην αἰμαλωτισθέντας ἐκείνους ἴσως οἵτινες κολυμβῶντες ἠθέλησαν νὰ δια-

Πλοῖον τῆς Ὠκεαρίας.

τος, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα καὶ διέσωσε τὸ πλήρωμα. Τότε ἐνοήσαντες οἱ ἐν τοῖς λοιποῖς πλοίοις ὅτι τὸ ἐπιχειρήμα ἀπέτυχεν ἀπεράσισαν νὰ υποχωρήσωσι. Καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ ἐπανῆλθον οὐδὲν παθόντα, τὰ δὲ ὅμως μεγάλα, τὰ δι' ἐρίου κεκλυμμένα καὶ τούτου ἐνεκα βραδυποροῦντα, προσεβλήθησαν ὑπὸ 72 τουρκικῶν νηῶν. Ἡ μάχη διήρκεσε μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἐπὶ τέλους ὅμως κατάρθρωσαν νὰ εἰσέλθωσιν ἐν τῷ λιμένι, μεθ' ὃ ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν. Κατὰ τὸ ὑπολειπόμενον μέρος τῆς ἡμέρας οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη (α).

Ἐνταῦθα λήγει ἡ ἐκθεσις τοῦ Ν. Βαρβάρου περὶ τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου καὶ περὶ τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ συμπλοκίτου αὐτοῦ ἰακώβου Κόκου. Ὁ

σωθῆσι, καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀντεκδικούμενος ἐκέλευσε ν' ἀποκεφάλισαι 260 Τούρκους αἰχμαλώτους καὶ νὰ ἐμπήξωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων (α).

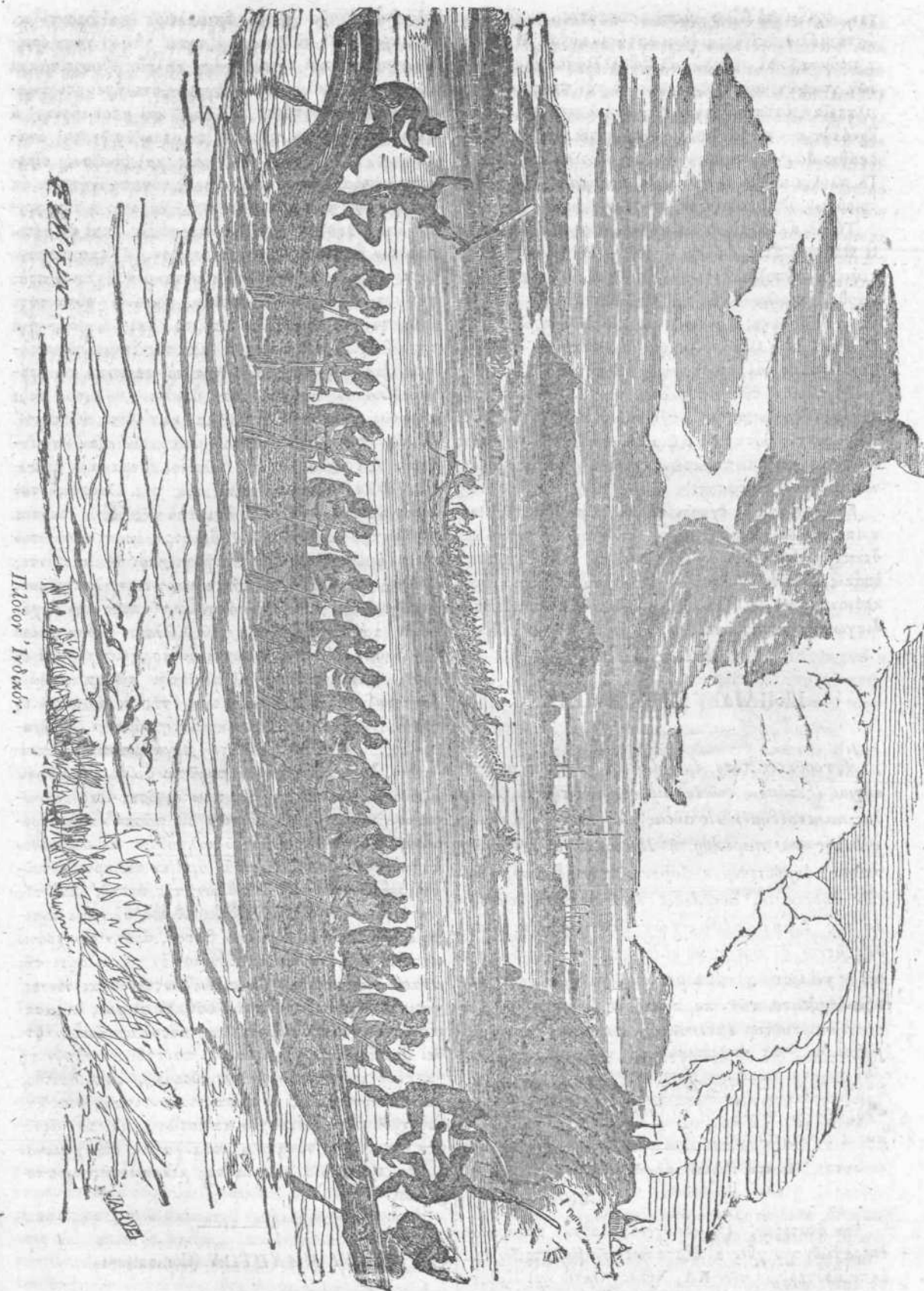
(*Ἐπεταὶ συνέχεια.)

ΔΥΟ ΠΛΟΙΑ.

Τὰ δύο παρατιθέμενα ζωλογραφήματα παριστάνουσι δύο πλοῖα περιέργου κατασκευῆς ἀνήκοντα εἰς τόπους ἀπώτατα τῆς Ἑλλάδος κειμένους.

(α) Χαλκοκονδ. σελ. 450.—Φραντζ. σελ. 256, 257.—Τεμάχιον ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας Λεοσχίλ, μεταφρασθὲν καὶ δημοσιευθὲν ἐν τῷ XXI τόμῳ τῆς Histoire du Bas Empire, σελ. 318.

(*) Ν. Βαρβάρ. σελ. 30—33.

Πλοῖον Ἰνδικόν.

Καὶ τὸ μὲν ἐν, τὸ πολύκωπον, εἶναι ἰνδικόν, χρησιμεύον κυρίως εἰς τὰς ἀγρίας φυλάς αἰτίνας κατοικοῦσαι παρὰ τὸν Γάγγην πολεμοῦσιν ἀδιακόπως

σχεδὸν πρὸς ἀλλήλας. Ἐπίμνητες καὶ ἐλαφρότατον, ἐλαυνόμενον συνήθως ὑπὸ εἰκοσι μέχρις εἰκοσιπέντε κωπηλατῶν οἵτινες εἶναι συγχρόνως καὶ στρατιῶ-

ται, σήκωσι τὸ ὕδωρ μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε μόλις φαίνονται ἕνα κατόπιν αὐτοῦ. Ἡ πρῶρα, ἢ πρῦμα καὶ αἱ πλευραὶ ποικίλλονται διὰ διεφθέρων γραφῶν καὶ γλυφῶν, εἰς δὲ τὴν πρῶραν, οὖσαν πλατείας, ἴστανται οἱ ἀρχηγοί, καὶ πιδῶσι, καὶ ἀλλοκότους συστρέφονται, καὶ κινεῖνται, καὶ πάλλουςι σπᾶθην δ' αὖ καλουμένην ἵνα ἐκφοβίσωσι τὸν ἐχθρὸν. Τὸ πλοῖον τοῦτο ὀνομάζεται βούρμαχ'· πλῆθος δὲ τοιούτων ὑπάρχουσιν εἰς τὸν Γάγγην.

Τὸ δὲ ἄλλο εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὴν Ωκεανίαν. Ἡ Ωκεανία ἦτις, ὡς δὲν ἀγνοεῖ ὁ ἀναγνώστης, συγκειμένη ἐκ πολλῶν νήσων, δι' ἣ καὶ Πολυνησία ὀνομάσθη, περιλαμβάνει καὶ τὴν Αὐστραλίαν, τὴν Ἰάβαν, τὴν Ταίτην, ἐξουσιάζεται ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων, τῶν Γάλλων, τῶν Ὀλλανδῶν καὶ τῶν Ἰσπανῶν· εἶναι δὲ εὐφορώτατη καὶ πρὸ πάντων χρυσόγειος.

Τὸ πλοῖον τοῦτο συγκροτεῖται ἐκ δύο σκαρῶν συγκεκολλημένων διὰ σχοινίων, καὶ ἔχει ἰστίαι τρίγωνα πλατύτατα ἐκ ψιᾶθου. Ἐν ὥρᾳ δὲ νηνεμίας ἐλαύνεται ὑπὸ κωπηλατῶν ἐχόντων κόπας μελαίνης καὶ στιλπνοτάτας.

Καὶ μήκος μὲν ἔχουσι τὰ πλοῖα ταῦτα τῆς Ωκεανίας ποδῶν τεσσαράκοντα, πλάτος δὲ δακτύλων δεκατριῶν καὶ βάθος δεκαοἰκτώ. Εἶναι δὲ ταχύτατα ὁσάκις πλέωσι δι' ἰστίων. Τότε τὰ δύο σκάφη μακρύνονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ ζύλων ἃ τινὰ τίθενται διαγωνίως μεταξὺ αὐτῶν.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΝ ΧΙΛΛ.

—οοο—

Ἀγροῦντες πότε ἔμελλον νὰ γίνωσιν αἱ ἐρικύσσαι ἐξετάσεις τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τῆς Κ. Χιλλ δὲν παρευρήθημεν εἰς αὐτάς· ἀλλὰ καὶ μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ παρέλθῃ ἡ Πανδώρα ἐν σιωπῇ ταύτας, δημοσιεύομεν ἄσμενοι τὴν ἐξῆς περὶ αὐτῶν σημείωσιν, αὐτολεξεῖ ἐραρισάμενοι ταύτην ἐκ τῆς Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν. Ἀποδεχόμενοι δὲ αὐτὴν ὡς εἰλικρινῆ καὶ ἀκριβῆ, καθόσον μάλιστα γινώσκομεν πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν ἀξιολογότητα τῶν καρπῶν οὗς προάγει τὸ κατὰστημα τοῦτο, ἐπαινοῦμεν τὸν συντάκτην τῆς ἐφημερίδος ὅτι ἐν συνόψει καὶ λίαν ἐπιτυχῶς οὐ μόνον περὶ τῶν εἰρημνέων ἐξετάσεων τὰ δέοντα ἀφηγήσατο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦ καταστήματος προσηκότως ἐπεξήληθεν.

Ἐρχεται τ' ἀληθὲς εἰς φῶς ἐνίστ' οὐ ζητούμενον.

(Μίνανδρος).

Τὴν δευτέραν, 18 μεσοῦντος Μαΐου, ἀρξάμενοι ἐπερατώθησαν χθὲς αἱ ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τῶν Κ. Χιλλ. Ὄκτω καὶ εἰκοσιν ἦδη ἐνικητοὺς τὸ χρηστὸν τοῦτο ζεῦγος διὰ πάσης ἀναπαρήσεως ἀκολουθεῖ παιδεύον νεάνιδας, καὶ ἐτησίως τῷ κοινῷ ἐκθέτον τοὺς ἀγλαοὺς καρποὺς

τῆς ἐνδεδεγούσης αὐτοῦ ἐπιμελείας καὶ φροντίδος. Ὅτε τῷ 1831 αἱ νῦν ἀκμάζουσαι Ἀθῆναι ἦσαν ἐρείπιων σωρὸς, καὶ εὐτελεστάτη καλύβη ἐθεωρεῖτο καὶ ἐτιμᾶτο ὡς πολύκροτον μέγαρον, ὅτε ἔχει ἐτι ἀνιάρως εἰς ἡμᾶς ἐσπέρας καὶ πρωῆ καὶ μεσημβρίας ὁ ὕμνος τοῦ ἱμάμου, παρέστη ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ ἀναπαύσεις καὶ ἀγαθὰ καὶ γονεῖς καὶ οἰκείους οἰκοκαταλιποῦσα μετ' εὐαγγελικῆς ἀναπαρήσεως, ὡς ἄστρον ἐωθινὸν ὑποφωσκούσης ἡμέρας, ἢ ἐπιχέριτος καὶ φιλάνθρωπος αὐτῆ οἰκογένεια, καὶ ἐν μέσῳ ἀπειρῶν δυσκολιῶν συνέστησεν ἐν τῇ ἐρηριμμένῃ τότε τῆς Ἀθηνᾶς πόλει τὸ πρῶτον διδασκῆριον πρὸς παιδεύειν ἰδίως τῶν κορασιῶν. Φυτευθὲν οὕτω τότε ἀδύνατον τὸ δένδρον τοῦτο καὶ ριζωθὲν, διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰψίστου καὶ τῆς ἐπιμελοῦς καλλιέργειας τῶν φυτευσάντων αὐτὸ κατέστη τῷ χρόνῳ ὑψίκομον καὶ εὐκλαδὸν δένδρον, ἀγλαοὺς τοὺς καρποὺς αὐτοῦ ἀπενεγκὸν καὶ κατ' ἔτος ἀποφέρειν. Ἐκ τῶν παραφυᾶδων αὐτοῦ μετεφυτεύθησαν καὶ ἐν ταῦθα καὶ ἀλλαγῇ τῆς Ἑλλάδος ἕτερα καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλα, ὥστε δύναται πᾶς τῆς ἀληθείας τὸν λόγον ὀρθοτομῶν εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ τῆς ῥίζης ταύτης ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ διάφορα ἐκασταχοῦ τοῦ τόπου ὑριστάμενα Παρθενագωγεία, δι' ἣ καὶ πάντες ὅσοι τ' ἐν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰλικρινεῖαν λατρεύουσι μετὰ τελείου σεβασμοῦ ἀτενίζοντι πρὸς τὴν ἀρχέγονον ταύτην ρίζαν. Ἐκ τοῦ Χιλλείου διδασκῆριου ἐλήφθησαν πάλαι αἱ πρῶται διδασκαλίαι καὶ ἐν αὐτῷ ἐξεπαιδεύθησαν αἱ πλείους τῶν παρ' ἡμῖν δεσποινῶν, αἰτινες, εὐμνήμονες τῆς ἥς ἐν αὐτῷ ἐτυχον διδασκαλίας, καὶ μητέρας γενόμεναι, εἰσήγαγον εἰς αὐτὸ πάλιν τὰ ἐκκετῶν θυγάτρια πρὸς ἐκπαίδευσιν, δι' ἣ καὶ εὐλόγως τιμᾶται ἀείποτε ὡς ἐν ἐκ τῶν ὀλίγων ἀρίστων τῆς πρωτεύουσας Παρθενագωγείων. Χωρεῖ δὲ πλησιέσιον εἰς πᾶσαν καλὴν πρόοδον, διότι ἡ ὀθόνη αὐτοῦ κολποῦται ἐξ οὐρανῶθεν καταπνεομένης αὔρας. Πᾶν ὅ,τι ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο βέβηκεν ἐπὶ τῶν θεμέλιων τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἠθικῆς εὐδοκίμει αἰεὶ, ὅ,τι δὲ ἀντίπρωρον πρὸς τὴν ἀλήθειαν βραίνει, ἀρδην τῷ χρόνῳ καταποντίζεται καὶ ὑποδρύχιον ἐν τῷ πελάγει τῆς ἀτασθαλίας γίνεται. Τὰς ἀληθείας ταύτας θέντες, περιττὸν θεωροῦμεν εἰπεῖν, ὅτι καὶ αἱ χθὲς λήξασαι ἐξετάσεις τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τούτου ἀπέδειξαν ὅτι αἰεὶ ἀκμάζον τυγχάνει καὶ οὐ παύεται χορηγοῦν τῇ ἡμετέρᾳ κοινῶν νεάνιδας εὐσεβεῖς, εὐπαιδευτοὺς καὶ κατηρητισμένους ἐν πάσαις ταῖς ἀρεταῖς, ὅσαι καὶ τὸν τῆδε βίον διάκοσμον καθιστῶσι, καὶ τὸν μετὰ τὴν ἐκ τῶν προσκαίρων μεταλλαγὴν ἐπερχόμενον αἰθιον, εὐδαίμονα τοῖς ταύτας κεκτημένοις προσπορίζουσι.

ΠΕΡΙ ΜΑΧΗΤΩΝ (Combattants).

—οοο—

Μαχητὰς καλοῦσιν ἐν Γαλλίᾳ εἰδός τι πτηνῶν κοινοτάτων ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως κατὰ τὰ παράλια

τῆς Πικαρδίας καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου μάλιστα ἐκτιθασσέοντες αὐτὰ ἀνατρέφουσιν ἵνα χρυσιμύσωσιν εἰς τροφήν. Ἐδόθη δὲ αὐτοῖς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐνεκα τῆς ῥοπῆς αὐτῶν πρὸς τὸ μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλα, ἢ ἐν πρὸς ἐν, ἢ πολλὰ πρὸς πολλὰ συγκροτοῦσι δὲ τότε φάλαγγας ὀλοκλήρους καὶ προχωροῦσι κατὰ τάξιν κατὰ τῶν ἀντιπάλων, ὡς τακτικὸς στρατός. Αἱ φάλαγγες σύγκεινται μόνον ἐξ ἀρρένων, τὰ δὲ θήλεα μένουσι μακρὰν ὡς ἀπλοῖ θεαταί, ἐμφυγόντα ὅμως καὶ ζωπυροῦντα δι' ἀλλεπαλλήλων φωνῶν τοὺς μαχομένους. Πολλάκις ἡ μάχη ἀποβίνει ρονικῇ· οἱ δὲ νικηταὶ ἀμοιβὴν τῆς ἐνδρείας αὐτῶν ἔχουσι τὴν εὐνοίαν τῶν θηλέων, ἐνῶ οἱ νικώμενοι τρέπονται εἰς φυγὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ φιλοπόλεμον τῶν πτηνῶν τούτων ἀσθημα πηγὴν ἔχει τὴν φυσικὴν αὐτῶν κλίσην πρὸς τὸ ὠραῖον φύλον, τὸ θάρρος αὐτῶν ἀναγεννᾶται ἄμκ παρουσιασθέντος θήλεως ἢ ἐκουσθεῖστος τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Τότε λησμονοῦντες τὴν ἦταν ὀρυμῶν ἐκ νέου, πολλάκις δὲ μετὰ πλείονος ζήσεως κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Αἱ συμπλοκαὶ αὐταὶ συγκροτοῦνται συνήθως περὶ τὴν αὐγὴν καὶ τὸ ἐσπέρας κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον, ὅτε τὰ ἀρρένα φέρουσι λαμπρότατα πτερὰ· ὁ λαϊκὸς καὶ τὸ στήθος αὐτῶν εἶναι τότε κεκαλυμμένα ἐκ μακρῶν πτερῶν, τὰ ὅποια ἀνορθούμενα κατὰ τὴν μάχην ἀποτελοῦσιν εἶδος ἀσπίδος. Τὰ ὠραῖα ὅμως ταῦτα πτερὰ πίπτουσι κατὰ τὸν Ἰούνιον μῆνα, ὅτε οἱ μαχηταὶ φέρουσι πτερὰ μικρά, λευκὰ εἴτε τεφροχρῶν, ἐρυθρὰ εἴτε μελανὰ καὶ ἰώδη, καὶ ἐνίοτε μὲ γραμμὰς καὶ στίγματα ποικιλόχρωμα. Τὸ πολυπληθέστερον δὲ τῶν πτηνῶν τούτων εἶδος εἶναι τὸ ὑπὸ τῶν ὀρνιθολόγων καλούμενον Teinga pugnax (ὄρα Viellot, Histoire naturelle des oiseaux).

I. ΔΕ-ΚΙΓ'ΑΛΛΑΣ.

ΠΕΡΙΟΔΙΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΟΙ.

—οοο—

(Συνέχεια ἴδι φυλαδ. 221.)

Β.

Φίλος τις συνειδησμένος ὑπὲρ τὸ δέειν εἰς τὰς εὐκολίας καὶ ἀναπαύσεις τῶν δι' ἀτμοκινήτων θαλασσοποριῶν, ριφθεὶς ἐν τῇ βίᾳ τοῦ ἀπόπλου ἀπαρασκευάστος καὶ ἀνευ τροφίμων ἐντὸς περάματος ἀποπλήροτος ἐκ Σέρου εἰς Ἀρόδρον, καὶ ὑποστάς τὰς οὐρῆς εὐαρέστους συνεπειᾶς καὶ τὰς βραδύτητας τοῦ διαπλοῦ, διαρκέσαντος ὥρας δεκαοκτώ, καὶ τῆς πείνης, παραπονοῦμενος κατὰ τῶν ἱστοροφῶρων πλοίων ἔλεγεν ὅτι τὸ ταξιδεῖν του ὑπῆρξεν ὀμηρικόν, ὅτι δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀμήρου οἱ ναυτιλλόμενοι ὑπέπιπτον εἰς τὰς αὐτὰς κακουχίας· ἀλλὰ μήπως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῆς σήμερον καὶ μέ-

χρι τῆς συνεπειᾶς τῶν αἰῶνων τὰ ἱστοροφῶρα πλοῖα δὲν ἦσαν καὶ δὲν θέλουσιν εἶσθαι ὑποταγμένα εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους, καὶ εἰς τὰς τροπὰς τῶν ἀνέμων; Εἰς ἐμὲ ὅμως ἀποπλήροτα τότε εἰς Ἀρόδρον ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν ἦτο ἀγνωστος, οὐδὲ ἤμην ἀδαῆς τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ὁ ἀδυσώπητος Τσικριὰς τῆς Τήρου παρεβάλλει εἰς τοὺς διαβαίνοντας τὸ μεταξὺ τῆς γῆσου ταύτης καὶ τῆς Ἀρόδρου στεγόν. Πρὸς τοῦτοισι, γωρίζων ἐκ παλαιότερας πείρας τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης θαλασσοπορίας παρέλαβον καὶ τινὰ ἐφόδια, καὶ ὑπὸ οἰωνῶν ἀγαθῶν, δηλ. ἐπὶ γαλήνῳ εἰ καὶ ὀλίγον ἐναντίον αὔρας ἐξετέλεσα τὸν ἐμὸν διάπλου διαρκέσαντα δώδεκα μόλις ὥ, ας.

Ἐν τούτοις, φίλε, ὁ ἄλλως κοινὸς οὗτος πλοῦς ἀφήκεν εἰς τὴν μνήμην μου λαμπροτάτην ἀνάμνησιν.

Περὶ τὴν δέειν τοῦ ἡλίου τὸ πέραμα ἐκλυέτο εἰς τὰ ὕδατα τῆς Τήρου. Ὅτε μὲν ἐχώρει διὰ τῆς κωπηλασίας, ὅτε δὲ ἐἴχετο πλῆγίαι ἢ πρυμνησίαι πρῶην, καὶ οὕτω διὰ τῶν παραλλαγῶν τούτων ἐχρηγήει καὶ ἀράπανοις εἰς τοὺς κωπηλάτας καὶ ἀναψυγῆν εἰς τοὺς συμπλωτῆρας. Μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε γέρας Παρία, λευκὴ ὡς τὸ μάρμαρον τῆς γῆσου τῆς, ζωρὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εὐεῖδης. Ἐκεῖτο δὲ κατακεκλιμένη εἰς τὰ γόνατα τῆς μητρὸς αὐτῆς συνοδευούσης τὴν προσφιλεῖ θυγατέρα εἰς τὴν Ἀρόδρον, ἔρθα, ὡς ἔμαθον, περιέμενον τὴν μελλόνουσαν τὰ ὑγρὰ βλέμματα τοῦ μνηστήρος καὶ ἡ φιλόξενος ὑποδοχὴ τῶν νέων συγγενῶν.

Ἡ ταλαίπωρος νέα ἐροχλουμένη ἀπὸ τὴν ἀράμαλον κίησιν τοῦ πλοίου καὶ τῶν κυμάτων ἔλαμβανεν ἐνίοτε ὠχρότητα μαρμάρου, καὶ μὲ θελεροὺς ὀφθαλμοὺς κατέπιπτεν εἰς τὰ γόνατα τῆς μητρὸς τῆς, κατακεκλιμένης ὁμοίως ἐπὶ στρώματος ἐξηλωμένου εἰς τὸ ἔργον τοῦ σκάφους. Ἐνίοτε δὲ ἀνεγειρομένη ἐστήριξε τὴν μεγάλην ἐπὶ τοῦ χεῖλους τοῦ πλοίου καὶ περιέφερε τὸ βλέμμα ποτὲ μὲν ἐπὶ τῶν κυμάτων, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῆς πρῶρας, ἔρθα ἐκαθήμην σιωπηλὸς καὶ εἴτε ἀνεγίνωσκον τὴν περιήγησιν τοῦ Ἀναχάρσιδος, ἢν ἔφερον μετ' ἐμοῦ, εἴτε ἐβυθίζομην εἰς τὴν θέαν τῶν ὑδατῶν ἐκείστων χρυσιζόμενων ἀπὸ τῆς ἀκτίνας τοῦ ὀδοτος ἡλίου. Ἐνίοτε δὲ σνηητῶντο τὰ βλέμματα ἡμῶν, καὶ ἐν σιωπῇ ἀποσπῶμεθα ἐπιπτον πρὸς τὸ πέλαγος ὡσαῦτι τὸ πέλαγος ἐχώριζε τὰς ὑπάρξεις ἡμῶν, καὶ μόνον τυχαῖον συμπτωμα σνηητῶν αὐτὰς πρὸς καιρὸν ἐπὶ τῶν σερίδων πλοῦντινος, ἐτοιμοὺς νὰ χωρισθῶσι μετ' ἀλλήλων ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς.

Μετὰ τὴν δέειν τοῦ ἡλίου τὰ αἰγαῖα ὕδατα ἀπέβησαν ἰτιλῶς ἡρεμα. Τὸ πλοῖον ὠθεῖτο βραδυπόρως διὰ τῆς κώπης, καὶ τὸν δοῦπον αὐτῆς συνώδειον ἀποστάματα δημοδῶν ἔσματος ὑαλλομένων ὑπὸ τῶν ναυτῶν. Ἡ γέρας μελλόνουσα ἀναλωρονηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐσπερίας αὔρας ἀπεπειράθη νὰ συνοδεύσῃ τὸ ἄσμα τῶν ναυτῶν, ἀλλὰ

διεκόπη επίτηδες ἵσως ὑπὸ τῆς γηραιᾶς μητρὸς, ἐβρούσης ἀφορμῆν μακρὰς συνομιλίας σιωπηλῆς. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα κατήλθον ἐπὶ τῆς θαλάσσης αἰσχίαί καὶ ἡ σιγὴ τῆς νυκτός.

Εἶχον ἤδη παρέλθει τὰ μεσάνυχτα ὅτε ἐξύπνησα, καὶ θέαμα ἐξάιφνης γοητείας ἀπεριγράπτου παρίστατο εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου! ὦ φίλε μου, ἢ γὰρ τῆρ ὁποῖαν ἐθεώμη τὴν ὄραν ἐκείνην εἶναι ἐκ τῶν ὀλιγίστων ἐκείνων τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεως μου, αἵτινες ἀφῆκαν εἰς τὴν ψυχὴν μου ἐντυπώσεις ἀνεξάλειπτους.

Ἠγέρθη καὶ ἐκάθησα ὁι ταῦτα ἐκοπιλάτουσιν σιωπηλῶς καὶ τὰ ἰστία ἐσάλεινεν ἀνεπαισθήτως ἡ μελωδικὴ προὴ τῆς ἰουλιανῆς νυκτός.

Θεῖον τῷ ὄντι τὸ παρόραμα! περιέφερον τὰ βλέμματα πρὸς τὰς ἐκτάσεις τῆς θαλάσσης... ἔρημος βαθυτάτη, σιωπηλὴ, ὑποσταίνοσα καὶ ἀντανακλῶσα σιωπηλῶς τὸ σιωπηλὸν σέλας τῆς μυστιώδους λυχνίας τοῦ οὐρανοῦ πελάγους...

Ἐβόησαν τὰ βλέμματα πρὸς τοὺς οὐρανοὺς. Οἱ οὐρανοὶ διηγούντο δόξαν Θεοῦ καὶ πόλιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀρήγγελλε τὸ στερέωμα! Ὅτι δὲ ὑπερφυσικόν τι καὶ μυστηριώδες ἢ μεμαγευμένη ἐκείνη ἐξηρῆνετο γὰρ πρὸς τὰ ἡσυχάζοντα πελάγη, τὸ ἐμαρτύρει τῆς ψυχῆς μου ἡ ἔκστασις. Διότι ἐφ' ἱκανὸν διάστημα χρόνου μ' ἐφαίρετο ὅτι ἀνευροπόλον, ὅτι τὸ ἕλκρον μέρος τοῦ ὄντος μου ἐμνησκόπη, ὅτι ἡσυχάζον, ὅτι μόνη ἡ ψυχὴ μου, ἀποτελοῦσα ὀλόκληρον τὸ ἐγὼ ἀνεπετάτο, ἐξέστατο ὑπὸ ἀκαταλήπτου γοητείας, καὶ ὄλη ἔρωσ καὶ ἔμνος καὶ λατρεία διέθεε τὰς φωνεῖν τῶν ἀστέρων διόδους καὶ περιέπτατο καὶ περιεζήτει ὡς τὸ παιδίον τὸν πατέρα αὐτοῦ, τὸν πατέρα αὐτῆς τὸν οὐράνιον!

Ἀγνοῶ τῆ ἀληθείᾳ πόσον διήρκεσεν ἡ περιεργος αὐτῆ ὄλων τῶν ἕλκρων αἰσθητηρίων μου ἀνοράκως, διότι ὅτε εἶδον ἐξάιφνης τὰς παραλίας τῆς Ἀρδρου, τότε μόνον συνελθὼν εἰς ἐμαυτὸν ἐνόμισα ὅτι ἐξῆλθον ὡς ἀπὸ μακροῦ ὄνειρου. Καὶ τῷ ὄντι, ἤμεθα ἤδη πολὺ πλησίον τῆς γῆσου, καὶ ἡ ὄλη σκηνογραφία παρήλλαξεν εὐθὺς καὶ ἐδῶ μὲν ἐθεωροῦντο ἀπόκηρυτοι βράχοι χαίροντες καθέτως πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐκεῖ δὲ κυματοπλήγες σκόπελοι καὶ κοῖλα ἄντρα ἀπετέλουν δὲ ἀλλόκοτόν τινα θόρυβον τὰ κύματα συνωθούμενα πρὸς τοὺς βράχους, καὶ ἀπελανθόμενα πρὸς τὰ ὀπίσω συνετάραττον τοσοῦτον καρδίου δίκην τὸ σκάφος ἡμῶν, ὥστε πάντες οἱ ἀγαθοὶ συνεπιβάται ἐξύπνησαν. Παρατηρῶν τὴν μεταβολὴν ταύτην τοῦ πλοῦ εἶδον τῆς Παρίας παρθένου τὸ πρόσωπον φωταγωρούμενον ἀπὸ τῆς δυνόσης σελήνης τὸ σέλας ὡς ἀπὸ ὄνειρου ἴσως καὶ αὐτὴ ἀνακύψασα καὶ τὰ περίεξ βλέπουσα ἠρώτα μετὰ τρεμούσης φωνῆς τὸν παρακαθήμενον ταύτην τί ἄρα συνέβαινε. Ἐπλησιάζομεν, ἀλλὰ τὸ φῶς τοῦ λυκαυγῆος διεδέχθη τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ μόλις περὶ τὴν ἐβδόμην τῆς πρωίας ὄραν ἠράξαμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως Ἀρδρου.

Γ.

Μὴ ζήτη, φίλε, παρ' ἐμοῦ ἐνταῦθα ἰδίαν περιγραφήν τῆς πόλεως, ἢ ὅπως ὑπὸ τῶν ἐγγυρίων καλεῖται, τῆς Κάτω χώρας τῆς Ἀρδρου τῆς παραλήψεως ταύτης ὁ λόγος ἀπλοῦστατος. Ἡ καθ' αὐτὸ πόλις δὲν εἶναι εἰμὴ σπυρὸς οἰκημάτων κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττω περικυρῶν, κειμένων ἀτάκτως καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς διατάξεως ἐπὶ τῆς μάχης λόγῳ τείροτος ἐν εἰδει ἀκρωτηρίου πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπολήγοτος εἰς μακρὰν χερσονήσον, ἐφ' ἧς ἴστανται ἐρείπια γρονθίου τῶν Σταυροφορικῶν ἢ Βενετικῶν χρόνων. Πρὸς τοῦτοις πάντες ἐκ τῆς γεωγραφίας γινώσκουσιν ὅτι ἡ πόλις αὕτη περιεῖχε περὶ τὰς 250 οἰκίας.

Ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη ἐπέστυρε, ὡς γινώσκον, πρότινων ἐτῶν ἀξιοσημειώτων ἀριθμῶν οὐ μόνον ὁμογενῶν ἀλλὰ καὶ ἀλλοδαπῶν συρρέοντων εἰς τὸ αὐτόθι Ὀργανοτροφεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ Θεόφιλος Καίρης. Αἱ παραδόσεις τοῦ διδασκάλου τούτου ἐφημιλλόντο τότε ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, καὶ Γερμανοὺς τις περιηγητῆς ἐγκωμιάζων αὐτὰς ἀπεφάνθη ὡς ἐλέγετο, ὅτι ἀνεμίμητον τὰς ἀκροάσεις τῆς Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας. Μαθητῶν τότε εἰς τὸ ἐν Ἐρμουπόλει Γυμνάσιον, καὶ καθ' ἡμέραν ἀκούων τὴν φημίην τῆς ἐν Ἀρδρῳ σχολῆς, ἐν τῇ ρεαριστικῇ μου ζωῇ ῥόπτει ἐζήλευον τοὺς ἀκροαμένους τὰ μαθήματα τοιοῦτου διδασκάλου.

Ἀποβὰς εἰς τὴν πόλιν ἐξερύθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ αὐτόθι εἰρηνοδίκου Ι. Α. ἀρχαίου φίλου μου ἐκ Μυκόνου. Παρ' αὐτῷ συνέθεσα μετ' οὐ πολὺ γυναικίαν, προβάσαν μέχρις ἑλλάδας ἀκολούθως, μετὰ τοῦ Θεοδώρου Κ. ἐκπληροῦντος ὅτι μὲν γραμματέως, ὅτε δὲ δικηγόρου καθήκοντα ἐν τῷ εἰρηνοδικεῖν. Γινώσκων δὲ ὅτι ὁ Θεόφιλος Καίρης κατόκει ἐντὸς τοῦ Ὀργανοτροφεῖου καὶ προθύμως ἐδέχετο τοὺς βουλομένους γὰρ τὸν ἐπισκεπτόμεναι, ἐξέστρεψα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ γὰρ ἴδω τὸ κατάστημα τοῦτο καὶ γὰρ ἐπισκεφθῶ τὸν διδάσκαλον, περὶ οὗ ἐγγράφοτο εἰσέτι καὶ διεδίδοντο τσοῦτα ἀντίθετα καὶ ἀντιφατικά.

Τὴν ἐπιδοῦσαν λοιπὸν Κυριακὴν (15 Ἰουλίου) συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Κ. ἐπορεύθη εἰς τὸ Ὀργανοτροφεῖον, κείμενον, ὡς γινώσκον, ἐπὶ λόφῳ, πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, καὶ πάντα χόθην περικυκλούμενον ἀπὸ τῆρ θέαν τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῶν Λαμύρων κωμῶν. Εἰσελθὼν εἰς τὸ κατάστημα εὐρέθη ἐν μέσῳ αἰθούσης ἐπιμήκους, κεχωρισμένης ἐκατέρωθεν εἰς δέκα ἴσας καὶ ἀντιστοιχοῦς κατατομὰς. Ἐκάστη δὲ τούτων ὑποδιερίετο εἰς ὀκτὼ ἀλλὰς περιχοῦσας ὀρθοῦχοντα θαλάμους, ὧν ἕκαστος ἔφερε τὰ ἀναγκαῖα ἐπιπλα πρὸς κατοικίαν ἐνὸς μαθητοῦ. Διάδρομος δὲ πλατὺς, εὐάερος καὶ περιέφωτος διέθεε τὴν μακρὰν ταύτην αἰθουσαν, εἰς ἣν συνθιγόντο καὶ συνεσπούδαζον πρὸ πάντες ἐνιαυτῶν ὀρθοῦχοντα ρεαριστικοί. Ἡ αἰθουσα αὕτη ἦτο ἔρημος,

Προβὰς ἐπὶ τὰ πρόσω παρετήρησα εἰς τὸν μυχὸν τοῦ διαδρόμου καθήμενον ἐπὶ βυλίνῃς ἔδρας γέροντα στηριζόμενον ἐπὶ βακτηρίας καὶ κύπτοντα ἐπὶ βιβλίῳ. Ὁ γέρον οὗτος ἦν ὁ ὀρθοῦχον-τούτης Σωφρόνιος, θεῖος τοῦ Θεοφίλου. Οὗτος ἀνεγείρας τὴν μεγάλην καὶ ἰδὼν ἡμᾶς προσερχομένους προσέθη εἰς ὑπάρτησιν, καὶ ἔτειρε τὴν τρέμουσαν δεξιάν. Καὶ ἀποτείρας λόγους εὐπροσηγόνους προσέφερε ξύλινα θρανία, καὶ ἀπεχώρησε διὰ παρακειμένης θύρας ἵνα εἰδοποιήσῃ τὸν ἀνεψιὸν περὶ τῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν.

Μετ' ὀλίγον ἠνοιχθη ἐκ ρέου ἡ θύρα, ἠκούσθη βῆμα ἄργον, καὶ ταυτοχρόνως ἐφάνη γέρον μικροῦ ἀναστήματος, περικυρῶς τὴν περιβολὴν, τὴν μεγάλην φαλακρὸς καὶ λευκός, τὸν πύγωνα πολίως, τοὺς ὀφθαλμοὺς ζωηρὸς καὶ φαιδρός, τὸ μείδιμα γλυκὺς καὶ τὴν προσλαλιὰν εὐπροσηγόνος. Ὁ γέρον οὗτος ἦν ὁ Θεόφιλος Καίρης. Δειλὸς τὴν συμπεριφορὰν, ἰλαρὸς καὶ προσήγῃς τὸ ἦθος, ἐνεθάρρυνε καὶ τὸν ἐλάχιστον τῶν μαθητῶν, οἷος ἦμην τότε, καὶ ἐξήλειψε τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ξέρον ἀπόστασιν.

Μετὰ μίας περιόδου ὄρας ποικίλην συνδιάλεξιν εἰς ἣν παρευρίσκατο καὶ δύο ἕτεροι γινώριμοι ἐλλόνητες μετ' ἡμᾶς, μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν ὀργανοθήκην, ἧτις ὡς καὶ τὸ ὄλον οἰκοδόμημα ὀφείλεται εἰς τὰς συνδρομὰς τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὁμογενῶν, ὡς ἐκεῖνος συνέλεγε ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἐπιστημονικῶν γνῶσεων ἐν τῇ ἐλευθερωθείσῃ πατρίδι τῆς ἀρχαίας σοφίας. Ἡ ὀργανοθήκη αὕτη, ἡ τὸ πρῶτον μορφωθεῖσα ἐν Ἑλλάδι, κατεῖχεν εὐρύχωρον θάλαμον, καὶ πρὸς τὰ ἄνω αὐτοῦ ἔκειτο ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Θεοφίλου. Καὶ εἰς μὲν τὴν βιβλιοθήκην δὲν ἀνέβην, ἀλλὰ τῆς ὀργανοθήκης διευθετημένης ἐν μεγίστῃ τάξει, καθαριότητι καὶ ἀρροριᾷ ἢ μετὰ τοιοῦτον ὀδηγῶ ἐπίσκεψις δὲν ἦτο ἀπλῆς περιεργείας ἐκπλήρωσις. Τῷ ὄντι, μόλις ἀνηθύνητο πρὸς αὐτὸν ἡ ἐρώτησις περὶ τῆς χρήσεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ὀργάνου, καὶ προθύμως ἀπεκρίνετο ἐν λεπτομερείᾳ. Μετὰ τσοῦτης δὲ εὐχερείας, ἀπλότητος καὶ ἀκριβείας ἐξέθετε τὴν χρῆσιν τῶν πειραμάτων, ὥστε καὶ ὁ ἀδαεστερος περὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἠδύνατο ἀκόπως καὶ ἐννοήσῃ, διότι ὁ γηραιὸς διδάσκαλος, ἐφαίρετο οὐ μόνον κάτοχος τῆς ἐπιστήμης, ἐν ἣ κατέτριψε μέγιστον μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρικρισμένος ὑπὸ τῆς γύσεως μετὰ τὸ σπᾶριον δῶρον τοῦ ἐκθέτειν εὐκρινῶς τὰς ιδέας αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς ὀργανοθήκης, ἠνοιχθη θύρα δι' ἧς εἰσῆλθομεν εἰς τὴν αἰθουσαν τῶν παραδόσεων ἦτο δὲ σκοτεινὴ, σιωπηλὴ καὶ ἐγκαταλειμμένη, καὶ ὡς ἀναχωρητῆς ἔλη ἐκεῖνος, ὡς τις εἰμὴ ἐδόξαζε κετὰ καὶ παράβολα, τὰ μέγιστα ἠθέλει ὠφέλησιν τὴν πατρίδα.

Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐπισκέψιν, διαρκέσαν ὑπὲρ τὰς τέσσαρας ὄρας, ἐπαρῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φίλου Ι. Α. μετὰ τῆς οἰκογενείας

τοῦ ὀλοῦ ἐπέρασα τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας. Μετὰ δὲ τὸν δείπνον ἐξῆλθομεν ἀμφοτέρω εἰς περιπατοῦν, καὶ ἀνεμνήσθημεν τὰς ἀρχαίας ἡμέρας, καθ' ἃς διήγον ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τοῦ δι' ἐπεσκέψην τὴν Μύκονον καὶ τὴν Ἀῆλον.

— Καὶ πῶς, ἠρώτησα, φίλε Α. * πῶς ἀπεφάσιςεσ νὰ παραιτηθῆς τοῦ ἐν Μυκόνῳ εἰρηνοδικείου καὶ μεταθῆς εἰς τὴν Ἀρδρῳ; Μήπως διετάχθη ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον νὰ μετατεθῆς ἐνταῦθα καὶ ἐκὼν ἄκων νὰ στερηθῆς τὴν ἡσυχον διαμονὴν τὸς πατρίδας γῆσου;

— Ἡ Κυβέρνησις δὲν με διέταξεν, ἀπεκρίθη, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη ἢ προερχομένη ἐκ τῶν ἀσθεροστάτων πόρων τῆς ἐν Μυκόνῳ θέσεώς μου. Ἡ γῆσός μας, ὡς ἐνθυμῆσαι, ἔνεκα τῆς βραχείας περιμέτρου καὶ τῆς ὀλιγότητος τῶν προϊόντων τῆς, ἐδίδαξεν ἐνώρις τοὺς κατοίκους τῆς νὰ ζῆτωσι πόρον ζωῆς εἰς τὴν θάλασσαν. Ὅθεν μέγιστον μέρος τῶν συμπολιτῶν μου ἐδόθη εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ διατελεῖ ταξιδεύον καὶ ἐμπορευόμενον εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀπουσίας τῶν ἀνδρῶν ἔπεται ὅτι ὁ σταθερὸς πληθυσμὸς τῆς μικρᾶς πόλεώς μας εἶναι αἱ γυναῖκες ἀλλὰ τῶν γυναικῶν αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ διεξέσεις τελειοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τῶν οἰκῶν ἢ εἰς τὰ κατώφλια τῶν θυρῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν γυναικῶν τῆς γειτορείας. Ἡ μεσολάβησις τοῦ εἰρηνοδίκου ἀποβαίνει περιττὴ, αὐτὸς δὲ μὴ εὐρίσκων ἀγοραστὰς τοῦ χαρτοσήμου, ὑποχρεοῦται νὰ ροχαρίλῃ τὸν εὐτελέστατον μισθόν του, καὶ νὰ μὴ εὐρίσκῃ ἀγαπαντικῶν τὸν βίον ἐν μέσῳ τοιοῦτων φιλησυχῶν κατοικῶν.

— Καὶ ἡ Ἀρδρος λοιπὸν, ἐπέφερα μειδιῶν, εἶναι εὐδιαθετωτέρα εἰς τὴν κατατάλωσιν τοῦ χαρτοσήμου;

— Ὄ! κατὰ τοῦτο δὲν παραπονοῦμαι. — Συμπεραίνεις λοιπὸν, εἶπον, ὅτι οἱ Ἀρδριοὶ δὲν εἶναι φίλοι τῆς εἰρήνης;

— Τοιαύτην μομφὴν, φίλε μου, δὲν ἐπιθυμῶ νὰ προσάψω εἰς τὸν χαρακτήρα τῶν καλῶν Ἀρδριῶν, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οὗτοι συγγάζουσι πλεῖστον εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον ἢ οἱ κάτοικοι τῆς πρωτεύουσῆς τοῦ βασιλείου εἰς τὰ κατὰ γειτορεία.

— Περιεργος σύγκρισις! ὁμολογεῖς λοιπὸν, Κύριε Α. **, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς γῆσου ταύτης προσφέρουν ἀφθονον ἄλβανον εἰς τὸν βωμόν τῆς Θεμίδος;

— Ἀρ ἔχης περιεργείαν, φίλε φοιτητὰ τὴν φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Παρεπιπονητίου, εἰσελθε αὐριον εἰς τὴν αἰθουσαν τοῦ εἰρηνοδικείου, ἵνα λάβῃς ιδέαν τινα περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἔξεων τῶν γησιωτῶν τούτων. Ἐν τούτοις, σημείωσε ὅτι μετὰ χορηγεῖ ὠφέλιμον ἔργασίαν ὄχι τόσο τὸ πλεῖθος τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων, ὅσον ἡ ἔκτασις τῆς διαρκείας αὐτῶν.

— Τί ἴρροεῖς; — Ἐρροῶ, ἀπήτησεν ὁ φίλος μου εἰρηνοδι-

ως: ότι τα αρχαία του εφηροδικείου Ἄνδρον δύνανται να χορηγήσωιν ἄρθρον ὄλην εἰς τὸν θέλοντα να σπουδάσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀνδρῶν ἀπὸ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας· λαὸς ζήσας ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας δουλείας καὶ ἀμαθείας, ἀποκτᾷ δυσεξήγητα ἑλαττώματα, καὶ ταῦτα ἢ ἐξῆς μεταμορφῶναι βαθυθδὸν εἰς ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ συστήματα τοπικά.

— Ἄς ὁμολογήσωμεν ὅμως, φίλε, ὅτι ὅλα ταῦτα θέλουσιν ἐξαλειφθῆναι προῖδτος τοῦ χρόνου, καὶ τῆς παιδείας συμπροοδουούσης μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.

— Ἡ παιδεία θέλει ἀναμφιβόλως μεταμορφώσῃ πολλά πράγματα, καὶ ἐξημερώσῃ τὰ ἦθη ἐκτραχυνθέντα ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει να παρέλθῃ οὐκ ὀλίγος χρόνος· ἐννοοῦμεν εἰς τὰς νήσους ὅτι ὁ χρόνος δὲν περᾶ εὐκόλα, καὶ εἰς τὴν πορείαν τοῦ πολιτισμοῦ παρεμπόδιον κατὰ δυστυχίαν ὀλέθρια ἐμπόδια, ὀλεθριώτερα ἔχοντα τὰ ἀποτελέσματα. Ἴδὸν παράδειγμα πρόσφατον! Ἴδὸν τὸ περίφημον τοῦτο σχολεῖον! εἶπε δακτυλοδεικτῶν τὸ Ὀργανοτροφεῖον, ὑπῆρχε τὸ μόνον ἐγκαλλώπισμα τῆς νήσου, ἐστία εἰς ἣς ἠλπίζετο, νὰ ἐξέλθωσι φῶτα πρὸς ὄφελος οὐ μόνον τῶν κατοίκων τῆς νήσου ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ...

— Τί ἀλλὰ, φίλε μου; εἶπον βλέπων αὐτὸν σωπαῖντα· εἶπέ με τὴν ιδέαν σου ἐλευθέρως.

— Δὲν ἤξεύρω καὶ ἐγὼ τί να εἶπω, ἀπεκρίθη διατάζων. Ἰκούσθη ὅτι ἐξωτερικὴ ραδιουργία συνέτελλετο εἰς τὸ να κλείσῃ τὰς θύρας τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος, ἀεδοσθῶ ἀλλὰ... κινδυνεύω να πιστεύσω ὅτι... (να σὲ εἶπω ὀρθὰ κοπτὰ τὴν μικρὰν ιδέαν μου;) μεγάλου μέρους τοῦ κοινωνικοῦ τοῦτου δυστυχήματος ὑπῆρξε αἷτιος...

- Ποῦτος;
- Αὐτὸς ὁ διδάσκαλος, αὐτὸς ὁ Θεόφιλος!
- Δὲν σὲ καταλαμβάνω.
- Ἐπρεχε πολὺ, ἐπέφερεν ὁ δικαστὴς ἀκράτητος ἐνθουσιασμοῦ τὸν ὤθησε πέραν τοῦ δέοντος. Μηδὲν ἄγαν, ἔλεγον οἱ πρόγονοί μας, Ἐπρεχε πανταχόθεν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς μὴ ἐλευθερίας Ἑλλάδος εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο ἢ γελοία δαψύδα γράμματα, γράμματα ἑλληνικά, καὶ ἀντὶ γραμμάτων ἐποτίζετο μεταφυσικὰς ιδέας. Πλὴν τοῦτου ὁ εὐλογημένος διδάσκαλος, ἀκούρατος, ἀδάμαστος ἔσπευδε να μεταδώσῃ ὀλόκληρον τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων του ἐντὸς μιᾶς τριετίας εἰς κεφαλὰς, αἰτινες ἐχρειάζοντο τρεῖς τοῦλάχιστον ἔνα τὸν καταλάβωσι. Τοῦτο, κατ' ἐμὴν ιδέαν, ὑπῆρξε ἐκ τῶν πρώτων σφαλμάτων τοῦ Θεοφίλου, σφάλμα ὅπερ ἐξημῶσεν οὐσωδέστατα τὴν νεολαίαν, παρετέβαλε μέγα κώλυμα εἰς τὴν πρόοδον τῆς διδασκαλίας, ἐβλάψεν αὐτὸν... ἔρριψε μέγα σκάνδαλον εἰς τὴν νεοσύστατον κοινωνίαν, καὶ τὸ πάντων λυπηρότερον,

ἢ πατρίς, φίλε μου, ἐστερήθη ἔνα τῶν ἀρίστων διδασκάλων τῆς!

— Ἄλλ' ἤξεύρεις ἀκριβῶς να μὲ εἶπῃς τὸ εἶδος τοῦ σκανδάλου τὸ ὁποῖον εἶπες ὅτι ὁ Θεόφιλος ἔρριψε εἰς τὴν Ἑλλάδα; Εἶμαι περιεργος να τὸ μάθω παρὰ σοῦ, ἄνδρος φιλοπάτριδος καὶ ἀνεξαρτήτου τὸν χαρακτῆρα.

— Ἄλλοτε ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦτου· ἄς ἀφήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τοῦτου εἰς ἰσοχὴν καθ' ἣν θέλουμεν εἰσθαι ἴσως ἰκαροὶ να κρίνωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὰς δοξασίας τοῦ διδασκάλου· πολλὰ ἐλέχθησαν καὶ λέγονται, ἀλλ' ἐκ τῶν λεγομένων καὶ ᾄδόμενων ιδέαν ἀκριβῆ δὲν ἐμόρφωσα. Ἄλλως μὲ φαίνεται περιεργον διὰ τί αὐτὸς ὁ ἴδιος Θεόφιλος, εἶτε πρὸς ἀπολογία τὸν δι' ὅσα τὸν κατηγοροῦσιν, εἶτε πρὸς στήριξιν τῶν φρονημάτων του, δὲν ἐκδίδει διὰ τοῦ τύπου οὐδὲν σύγγραμμά του.

— Καὶ εἰς ἐμὲ φαίνεται περιεργον...

Τὸν διάλογον τοῦτον διέκοψεν ἡ ἐμφάνισις ἄνδρος μορφῆς γηραιᾶς, φοροῦντος μεταξωτὸν ἄρτερι καὶ τζουμπέ, ἔχοντος μέλαν περιδεμα εἰς τὸ φέσιον καὶ καθημένου σοβαρῶς ἐπὶ ἡμῶν. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἄφ' οὗ μᾶς ἐχαιρέτισε φιλοφρόνως, καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ συντρόφου μου εἰδήσεις περὶ τινος δικαστικῆς ὑποθέσεως, ἐξηκολούθησε τὴν ὁδὸν του.

— Ὁ ἱματισμὸς οὗτος, εἶπον εἰς τὸν εἰρηνοδίκτην μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ κυρίου τοῦτου, μ' ἐνθυμίζει τοὺς παλαιούς τσελεμπήδες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες παρεδέχθησαν ἐπὶ τέλους τὸν εὐρωπαϊκὸν ἱματισμὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐποχῆς ἐφύλαξαν καὶ φυλάττουσιν εἰς ἐτὶ τὸν βαρβαρῶν μὸν τίτλον τσελεμπήδες. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι καὶ ἡ Ἄνδρος ἔχει τοὺς τσελεμπήδας τῆς.

— Ἡ Ἄνδρος ἔχει τοὺς ἄρχοντας τῆς, ἀναλογοῦντας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον με τοὺς οἰκοκυραίους ἢ προῦχοι τας πολλῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ με τοὺς προεστώτας (Κοζαβάσιδες) τῆς Πελοποννήσου.

— Ἀποτελοῦσι λοιπὸν οἱ ἄρχοντες τῆς Ἄνδρου τὴν μᾶλλον προοδευτικὴν μερίδα τῶν κατοίκων τῆς νήσου, τοῦλάχιστον σήμερον;

— Οἱ ἄρχοντες οὗτοι, ἀπεκρίθη ὁ φίλος εἰρηνοδίκης θέλων να δώσῃ τὴν καλύτεραν, ὅσον δίδεται, σημάσιαν εἰς τὴν λέξιν προοδευτικοί, εἶναι πιστοὶ τηρηταὶ τῶν ἀρχαίων ἐθίμων, φιλόξενοι τὰ μέγιστα καὶ περιποιητικοὶ πρὸς τοὺς μετ' αὐτῶν σχετιζομένους. Δέχονται τὴν κολακίαν χωρὶς ἢ ἀγαπῶσι τοὺς κόλακας, ἐτασχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν των καὶ εἰς τὰς δίκας των. Οἱ διακλαδισμοὶ τοῦτου καταβαίρουσιν ἀπὸ γειῆς εἰς γειῆαν.

— Ἐλημόνησες, φίλε μου, εἶπον, μίαν ἀρχὴν των!

— Ποῖαν;

— Τὴν πρὸς τὴν πατριὸν θρησκείαν εὐλαβεῖαν των.

— Συμπεραίνεις βέβαια τοῦτο, εἶπε ὁ εἰρηνοδίκης, ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν πολυαριθμῶν μοναστηρίων τῆς νήσου, τινὰ τῶν ὁποίων ἢ Κυβέρησις, καλῶς ποιήσασα, κατήργησε. Τὰ μοναστήρια ταῦτα κατόκουν κατὰ μέγιστον μέρος καλόγηροι ἢ καλογραῖαι δευτερότοκοι. Τὸ ὀλέθριον τοῦτο σύστημα τῆς πρωτοτοκίας, καταστρεπτικὸν οὐ μόνον τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος ἔφερε καὶ ἐδῶ τὰς βλαβερὰς συνεπείας του. Ἐκ τοῦτου προήλθεν ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν καλογηρῶν καὶ καλογραῖων. Ἐρεκα τοῦτου πολυάριθμα σκάνδαλα διετάραξαν τὴν εἰρήνην τῶν οἰκογενειῶν καὶ ἐμάραντα τὰ εὐγενέστερα αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, καὶ ἔνεκα τοῦτου, φίλε μου, αἱ δευτερότοκοι θυγατέρες ἀπεχαιρέτων μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τὰς πατρικὰς στέγας, καὶ περιζήτουσαι ἄστυλον κατὰ τῆς περιᾶς εἰς τὴν ξενιτείαν εἰσῆρχοντο ὡς ὑπηρέτιδες εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σμύρνης καὶ πρὸ πάντων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸν διάλογον τοῦτον περιεργον ἄμα καὶ χρῆσιμον εἰς ἐμὲ τὸν κατὰ πρότον ἐπισκεπτόμενον τὴν Ἄνδρον, διέκοψεν ἡ παρουσία τοῦ συνοδευσαντός με φίλου εἰς τὴν προῖτην ἐπίσκεψιν. Μετὰ δὲ ἡμῶσις ὄρας περίπατον εἰς τὸ παράλιον, ἐπαρήλθομεν περὶ λύχνων ἄφας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ εἰρηνοδίκου.

(Ἐπεται συνέχεια.)

X. A. ΠΑΡΜΕΝΙΑΝΗΣ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΟΣΦΡΑΝΤΙΚΗ. Τὰ ἐξῆς ἐρασιζόμεθα ἐξ ἐπιστολῆς φίλου κατοικοῦντος μακρὰν τῆς Ἑλλάδος. «Οὐδεὶς ἀρνείται ὅτι ὁ παρὼν αἰὼν εἶναι αἰὼν θαυμάτων· διότι οὐ μόνον ἐτελειοποίησε τὰς ὑπαρχούσας τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ νέας ἐφευρέσεις προσέθετο εἰς ταύτας. Ἀπορίας δὲ ἄξιον εἶναι πῶς δὲν ἐτελειοποίησε καὶ τὴν ὄσφρησιν. Αἱ ὥραιαι καλούμεναι τέχνηαι σκοπὸν ἔχουσι τὴν τέρψιν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἢ μουσικῆ, φέρ' εἶπειν, καὶ ἡ ζωγραφία ἢ ἡ γλυπτικὴ, καθιδύνουσι μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν ἀκοήν καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, ἢ ἡδονὴ ὅμως μετοχετεύεται δι' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν, διεγείρει ἀναμνήσεις καὶ ἐξάπτει ποικίλλα καὶ ζωηρὰ αἰσθήματα.

» Διὰ τί λοιπὸν δὲν ἐγένετο φροντίς να κατα-

σταθῶσιν ἐπίσης χρήσιμοι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις; ναὶ μὲν ὡς πρὸς τὴν γεῦσιν ἐγένοντο τινες προσπάθειαι, καὶ ἤξεύρομεν ὅτι ἡ μαγειρικὴ ἐξήψε προνομιούχους τινὰς φαντασίας· καὶ ἡ ἀφῆ δὲ αὐτῆ δὲν ἔμεινε πάντη παρημελημένη. Ἀλλὰ τίνος ἔνεκα δὲν ἐσκέφθη ποτέ τις καὶ διὰ τὴν μύτιν; Μήπως καὶ αὐτῆ δὲν ἔχει ἐκ φύσεως τὴν ἰκανότητα τοῦ ν' ἀντιλαμβάνεται εὐαρέστων ἢ δυσαρέστων ἐντυπώσεων, καὶ δι' αὐτῶν να ἐξεγείρῃ εἰς τὴν ψυχὴν πάντος εἶδους αἰσθήματα; Ἡ μύτις, ὄργανον εὐγενές, λεπτὸν, εὐερέσιτον, ἀπορροφᾷ καὶ διακρίνει καὶ τὰς πλέον ἀνεπαισθήτους ὀσμᾶς.

» Καὶ ὁμιλῶν περὶ διαρρυθμίσεως τῶν κατὰ τὴν μύτιν ἢ περὶ ὄσφραντικῆς, δὲν ἐννοῶ τὴν τέχνην τῶν μυρεψῶν· αὐτῆ εἶναι ὄλως βράναυσος, ὡς ἡ τῶν βαφῶν ἢ τῶν ὀργανοποιῶν· ἀλλὰ περὶ ἐπιστήμης ἴσης πρὸς τὰς ἄλλας, ἀξίας να συγκαταριθμηθῆ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀξιολόγων ἐφευρέσεων τοῦ νοῦς, καὶ ἴδιον σκοπὸν ἐχούσης τὴν τελειοποίησιν τῶν ἀπολαύσεων τῆς βίτης. Ἴδὸν ἰδέα νέαν, γόνιμος καὶ εὐγενῆς, ἣς τινος ἐγὼ εἶμαι πατήρ, καὶ τὴν ὀποῖαν παρακαλῶ να ὑποβάλλῃς εἰς τὴν μετ' ὀλίγον συγκροτηθησομένην αὐτόσε ἀκαδημίαν. Ἴδὸν δὲ ἐν ὀλίγοις πῶς νομίζω ὅτι πρέπει να συσχεθῶσιν οἱ ὑμέτεροι σοφοὶ περὶ τοῦτου.

» Να μελετήσωσι τὰς διαφορὰς τῶν ὀσμῶν, ὅπως ἐμελετήθησαν αἱ διαφοραὶ τῶν ἤχων, καὶ ἀφοῦ γείνη δοκιμὴ τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὀποῖαν ἐκάστη ὀσμὴ προξενεῖ εἰς τὸ ὄσφραντικὸν ὄργανον, να ὀρισθῶσιν αὐταὶ κατὰ τάξιν λογικὴν καὶ μεθοδικὴν εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε να ἀποτελέσωσι σύστημα ὁμοῖον πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὀποῖα θέλγουσι τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοήν ἡμῶν. Καὶ τότε, καθὼς ὀσάκις τελεῖται τις ἐορτὴ συγκροτοῦνται μουσικαὶ συμφωνίαι ἢ παριστάνονται θεάματα, οὕτω να προστεθῆ εἰς τὰς δύο ταύτας τέρψεις καὶ τρίτη ἄλλη, ἢ τῆς βίτης.

» Πρὸς τοῦτο φρονῶ καὶ ἄλλο τι ἀναγκαῖον· πρώτον μὲν να συστηθῆ μουσεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ν' ἀποτεθῶσι βίνες διαφόρου κατασκευῆς καὶ ἐκτάσεως, ἔνα μελετῶσιν ἐπ' αὐτῶν οἱ σοφοὶ οἱ μέλλοντες ν' ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς μυτικῆς ἐπιστήμης· δεύτερον δὲ να προκηρυχθῶσι δημόσιοι διαγωνισμοὶ ἐπὶ βινικῶν θεμάτων τὰ ὀποῖα θέλει ὀρίσει ἡ ἀκαδημία, καὶ τρίτον να βραβεύωνται οἱ μάλλον εὐδοκίμοι περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θεμάτων τούτων.

» Ἐκ τῆς νέας ταύτης ἐπιστήμης θέλει προκύψει καὶ ἄλλο καλόν· ὀσάκις φερ' εἶπειν εὐρισκόμενοι εἰς ἐσπερινὴν συναναστροφὴν βαρυνόμεθα τὴν μουσικὴν, ἢ τὸν χορὸν, ἢ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν λευκωμάτων, θελομεν ἔχει νέον καὶ εὐχάριστον τρόπον ἀνακουφίσεως τῶν ποδῶν, τῶν ὠτων καὶ τῶν ὀφθαλμῶν διὰ τῶν ἀπολαύσεων τῆς βίτης.

» Τοιοῦτοι ἐν γένει οἱ λόγοι οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ιδέαν μου· εἰς τοὺς συγκροτήσαντας δὲ τὴν ὑμετέραν ἀκαδημίαν ἀπόκειται να ἐξετάσωσιν αὐτοὺς καὶ να συναρμολογήσωσι τὸ σύστημα τὸ ὀποῖον προτείνω.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

—οο—

Αναγγέλλομεν μετὰ θλίψεως τὸν ἄωρον θάνατον τοῦ ἀντισαγγελέως τῶν Ἐφεσῶν Κ. Ι. Καλογεροπούλου, οὐ μόνον διότι πρὸς τὴν Θίμιδα ἐλάτρευε καὶ τὰς Μούσας, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπῆρξεν υἱὸς πατρὸς ὑπηρετήσαντος ἐντίμως καὶ ἀξίως τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καὶ σήμερον ἐπι-συνεργαζομένου μετὰ ζήλου ἐν τῇ Γερουσίᾳ εἰς τὴν πρόσδοκον τῆς πατρίδος. Δημοσιεύοντες δὲ καὶ τὰς ὀλίγας λέξεις τὰς ὑποίας ἀπήγγειλεν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἐν τῷ ναφ τῆς Ἁγ. Ἐρτίνης ὁ γνωστός εἰς τὸ Πανελλήνιον Κ. Γ. Τερτοσίτης, ἐκφράζομεν τὴν βαθύτην ἡμῶν λύπην ὅτι μόνην τὴν ἐλαχίστην ταύτην παραμυθίαν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν χήρην καὶ τὰ ὄρφανὰ τὰ ὑποία ὁ μακαρίτης κατέλειπεν εἰς ἄκραν ἔνδειαν.

Εἶναι δεκαπέντε τόσαις ἡμέραις, ἂν δὲν σφάλω, τρεῖς φίλοι ἀπαντήθημεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ Ἑρμού μετὰ τὸν νῦν μακαρίτην Ἰωάννην Καλογεροπούλον· ἐκινδύνευσα ν' ἀποθάνω, μὰς εἶπε, καὶ δὲν ἤλθετε νὰ με ἰδῆτε. Ἰδοῦ, φίλτατε Ἰωάννη, ὅχι τρεῖς, τέσσαρες, πολυάριθμοι φίλοι ἤλθαμεν σήμερον νὰ σὲ ἐπισκεπθῶμεν, νὰ σὲ ἀποχαιρετήσωμεν, ὅλοι αὐτοὶ εἶναι φίλοι σου· ἡ γλωσσὴ ὅσιν τῶν περιεστῶτων μαρτυρεῖ πόσον σὲ ἀγαποῦμεν, πόσον σὲ λυπούμεθα, πῶς ἂν ἦτον δυνατόν μετὰ τὰ δάκρυά μας θὰ σοῦ δίδαμεν ζωὴν καὶ υἰεῖαν, νὰ ἔλθοιμεν νὰ σὲ χαιρετήσωμεν εἰς τὴν οἰκίαν σου, εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς οἰκογενείας σου, ὅχι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰψίστου· ἐπεὶδὴ ἡ νεαρά σου ἡλικία ἀπόκλειε διὰ πολὺ ἀκόμη τὴν ἀρμοδιότητα τῆς δικαιοδοσίας τοῦ θανάτου. Ἐχάσαμεν τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς σου, σὲ ἀποχαιρετοῦμεν νεκρὸν· ἐπερίσσευσε, ὡς γνωστὸν, ἔδευτέρωσε, ἐχειροτέρησε ἡ ἀσθένειά σου. Θεραπεία ἰατρῶν, προσπάθειαι, πρόνοια σεβαστοῦ γονέως, συζύγου, τέκνων, ἀδελφῶν δὲν ἡμέρωσαν, δὲν ἐδίωξαν τὸ ἄφαντον βέλος τοῦ θανάτου.

Ὀλίγα λόγια θὰ σὰς εἰπῶ πρὸς ἔπαινον τοῦ φίλου νεκροῦ, θὰ αὐξήσῃ τὸν πόνον μας· ἀλλὰ εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ ἀπὸ τὴν ἀκμὴν τῆς λήπης μας, ἐλπίζω θὰ ἰδῶμεν καὶ φῶς παρηγορίας. Οὐδεὶς ἀρμοδιότερός μου νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ προκειμένου νεκροῦ. Εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Αἰγίνης εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν τὸν εἶδα φιλομαθέστατον, ἔπειτα εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον τῶν Ἐυελπίδων, καὶ τέλος εἰς τὰ Παρίσια, κατὰ τὸ ἔτος 1837 καὶ 38, τὸν ἐβλεπα νυκτερινόν, ἀσκόν, εἰς τὴν μελέτην τῶν νομικῶν παραδόσεων τῆς σχολῆς τοῦ Δικαίου· ἔζη μῆνας εἰς τὰ Παρίσια ἐσυχάζαμεν εἰς ἓνα δωμάτιον.

Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν σπουδὴν του εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων καὶ ἤλθεν εἰς τὰ πάτρια ἀφιερώθη εἰς τὸ δικηγορικὸν ἔργον· ἡ πατρίς καὶ ἡ βασιλεία ἔπειτα τὸν ἐτίμησαν μετὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισαγγελέως, εἰσαγγελέως τῶν Πρωτοδικῶν, ἀκολούθως καὶ μετὰ τὴν ἀντισαγγελίαν τῶν ἐφετεσίων Νεωπλίας καὶ Ἀθηνῶν. Ἡ πρώτη του ἀνατροπὴ, ὡς ἡκούσατε, στρατιωτικὴ, τοῦ ἐδίδοε θάρρος καὶ ἀνδρικότητα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δικαστικῶν καθηκόντων του. Ἡ ἐκλεκτὴ του παιδεία, ἡ εὐγενὴς ἀνατροπὴ του ἐπὶ σεβασμίαν μητέρα, γενναῖον φι-

λοπράτιδα πατέρα, εἶχαν μορφώσει τὸ ἦθος του δίκαιον, εὐγενές, μετριοπαθές· ἦτον ὁ μακαρίτης μία ἀρχὴ εὐτυχισμένη, τύπος ἐπαινετὸς τοῦ νεωτάτου κλάδου τῆς δικαστικῆς ὑπηρεσίας. Ἡ φιλομάθειά του τόση καὶ ὁ πόθος του νὰ ὠφελήσῃ τοὺς φιλεπιστήμονας νέους τῆς Ἑλλάδος, ὥστε εἶχε καὶ καιρὸν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολυαριθμῶν ἀσχολιῶν του καὶ ἐκαταγίνετο εἰς ἔργα συγγραφῆς· ἐμετάφρασε εἰς τὴν γλωσσάν μας τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὡς δεῖγμα εὐαισθητοῦ πολιτοῦ πρὸς τὰ ἀγαθοεργήματα εἰς τὸ ἔθνος τοῦ ἐναρέτου συμπολίτου μας Ξίνα, ἀφιέρωσε τὴν μετάφρασίν του εἰς τὸν φιλογενέστατον ἄνδρα.

Πῶς νὰ παρηγορηθῶμεν στερούμενοι σήμερον τοῦ φιλάτου Ἰωάννου! δὲν θὰ τὸν ἰδοῦν πλέον οἱ ὀφθαλμοί μας, δὲν θὰ ἀκούσωμεν πλέον τὴν φωνὴν του. Πῶς νὰ παρηγορησωμεν τὸν γέροντα πατέρα του; ἡ φύσις θέλει τὰ τέκνα νὰ θάπτουν τοὺς γονεῖς των, ὅχι οἱ γέροντες γονεῖς τοὺς υἱοὺς των. Εἰς τὸν πόλεμον οἱ γέροντες θάπτουν τοὺς νέους, ὅχι εἰς τὴν εἰρήνῃ, ὡς λέγει λόγος ἀρχαῖος τῶν προπατόρων. Δακρύχαρος Χάρος ἐν ὥρᾳ εἰρήνης ἐφόνευσε τὸν φίλον μας, τὸν φίλον τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος, τὸν ὑπέρμαχον τῶν δικαιωμάτων τῆς κοινωνίας.

Φίλοι καὶ ἀδελφοὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Ἰησοῦ, νέος ἀπέθανε ὁ μακαρίτης Ἰωάννης, ἄς κλίνωμεν γόνυ ἐνώπιον τῆς θελήσεως τοῦ Κυρίου, ἄς παρηγορηθῶμεν συλλογιζόμενοι ὅτι ἀφίνει ἀνθρώπιν οἰκογένειαν υἱὸν καὶ θυγατέρα. Ἡ εὐνοια τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν φίλων ἡ πρόνοια ἐπίτροποι γινόμενοι τῆς ἀδυναμίας των, θὰ δυναθοῦν μετὰ τὸν καιρὸν τὰ ἀθῶα ἀνήλικα νὰ πιάσουν τὸν τόπον τοῦ πατρὸς των, καὶ νὰ θεραπεύσουν τὴν χλωρὴν πληγὴν τῆς κοινωνίας. Ἀφίνει ὁ μακαρίτης καὶ ἀθάνατα τέκνα, τὸν ἔπαινον τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ τίμιον τῆς διαγωγῆς του, ὡς ὑπρέτης τῆς Δικαιοσύνης. Τέλος πάντων, πατρίς τῶν σωμάτων ἡ γῆ, τὸ χῶμα ἐπιστρέφει εἰς τὸ χῶμα· ἀλλὰ πατρίς τῶν ψυχῶν ὁ κόλπος τοῦ Κυρίου· ἐκεῖ ἀναπαύονται, χαίρονται τὴν ἀνεκδιήγητην χαρὰν τῆς αἰωνιότητος οἱ φίλοι τῆς πατρίδος, οἱ πρόμαχοι τῶν δικαιωμάτων τῆς κοινωνίας. Ἦσου, ὡς πιστεύομεν καὶ ἐλπίζομεν, ἦσου καὶ ἐκεῖθεν ἐπιμελητῆς τῆς πατρίδος, φίλος τῶν φίλων σου, φίλτατε Ἰωάννη, καὶ λάβε τώρα τοῦ προσωρινοῦ βίου τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν.

ΠΡΟΣΦΟΡΑ.

—οοο—

Ὁ Κ. Ν. Νομικός, οὐ τινοὺς τὴν φιλογενεῖαν κατέδειξε καὶ ἄλλοτε ἡ Πανδώρα, προσέφερεν ἐσχάτως πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως ὑπουργεῖον καὶ ἑκατὸν ἀντίτυπα τοῦ κατὰ Δρούζην Βίου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Καθηγ. Κ. Φρεακίτου φιλοπονηθέντος, ἵνα διανεμηθῶσιν ὡς βραβεῖα πρὸς τοὺς μαθητὰς τοὺς εὐδοκίμουτας εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων.